

Muqeddes Kitab

Tewrat 12-qisim

Padishahlar «2»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Padishahlar «2»

«Padishahlar» — kitabning dawami

1 ¹ Ahab ölgendin kéyin Moab Israilgha isyan kôtürdi.

Iliyas peyghember Ahaziyagha tenbih béridu

² Ahaziya Samariyede turghanda ordisdiki balixanining penjirisidin yiqilip chüshüp, késel bolup qaldi. U xewerchilerni ewetip ulargha: — Ekron shehiridiki ilah Baal-Zebubdin méning toghramda, késilidin saqiyamdu, dep soranglar, dédi.

³ Lékin Perwerdigarning Perishtisi bolsa tishbiliq Iliyasqa: — Ornungdin tur, Samariye padishahining elchilirining aldigha béríp, ulargha: — Israilda Xuda yoqmu, Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili mangdinglarmu? ⁴ Shuning üçhün Perwerdigar hazir mundaq dédiki: «Sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölesen» dégin, — dédi. Shuning bilen Iliyas yolgha chiqti.

⁵ Xewerchiler padishahning yénigha qaytip keldi; u ulardin: Némishqa yénip keldinglar, dep soridi.

⁶ Ular uninggha: — Bir adem bizge uchráp bizge: — Silerni ewetken padishahning yénigha qaytip béríp uninggha: «Perwerdigar mundaq deydu: — Israilda Xuda yoqmu, Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin yol sorighili ademlerni ewettingmu? Shuning üçhün sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölesen!» denglar, — dédi.

⁷ Padishah ulardin: Silerge uchráp bu sözlerni qilghan adem qandaq adem iken? — dep soridi.

⁸ Ular uninggha: U tüklük, bélige tasma baghligghan adem iken, dédi. Padishah: U Tishbiliq Iliyas iken, dédi.

⁹ Andin padishah bir ellikbéshini qol astidiki ellik adimi bilen Iliyasning qéshigha mangdurdı; bu kishi Iliyasning qéshigha barghanda, mana u bir döngning üstide olturatti. U uninggha: I Xudaning adimi, padishah séni chüshüp kelsun! deydu, dédi.

¹⁰ Lékin Iliyas ellikbéshigha: Eger men Xudaning adimi bolsam, asmandin ot chüshüp sen bilen ellik adimingni köydürsun, dep jawab berdi. Shuan asmandin ot chüshüp, uning özi bilen ellik adimini köydürüwetti.

¹¹ Shuning bilen padishah yene bir ellikbéshini uning qol astidiki ellik adimi bilen uning qéshigha mangdurdı. U uninggha: I Xudaning adimi, padishah éytte: Séni derhal chüshüp kelsun! — dédi.

¹² Lékin Iliyas ellikbéshigha: Eger men Xudaning adimi bolsam, asmandin ot chüshüp sen bilen ellik adimingni köydürsun, dep jawab berdi. Shuan Xudaning oti asmandin chüshüp uning özi bilen ellik adimini köydürüwetti.

¹³ Padishah emdi üçinchi bir ellikbéshini qol astidiki ellik adimi bilen uning qéshigha mangdurdı; ellikbéshi béríp Iliyasning aldigha chiqip, tizlinip uninggha yalwurup: I Xudaning adimi, méning jénim bilen séning bu ellik qulungning janliri neziringde eziz bolsun! ¹⁴ Derweqe, asmandin ot chüshüp, ilgiriki ikki ellikbéshini ularning qol astidiki ellik adimi bilen köydürüwetti. Lékin hazir méning jénim séning neziringde eziz bolsun, dédi.

¹⁵ Perwerdigarning Perishtisi Iliyasqa: Sen chüshüp uning bilen barghin; uningdin qorqmighin, dédi. U ornidin turup uning bilen chüshüp padishahning qéshigha béríp ¹⁶ padishahqa: Perwerdigar söz qilip: «Israilda wehiy sorighili bolidighan Xuda yoqmu, Ekrondiki ilah Baal-Zebubdin

« Padishahlar «2» »

yol sorighili elchilerni ewettingghu? Shuning üçhün sen chiqqan kariwattin chüshelmeysen; sen choqum ölisen!» deydu, — dédi.

¹⁷ Shuning bilen Iliyas dégendek, Perwerdigarning sözi boyiche Ahaziya öldi. Uning oghli bol-mighachqa, Yehoram uning ornida padishah boldi. Bu Yehoshafatning oghli, Yehuda padishahi Yehoramning ikkinchi yili idi.

¹⁸ Emdi Ahaziyaning bashqa ishliri, uning qilghan emelliri bolsa, ular «Israil padishahlrining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi?

Iliyas asmangha kötürüldü

2¹ Perwerdigar Iliyasni qara quyunda asmangha kötürmekchi bolghan waqitta Iliyas bilen Élisha Gilgaldin chiqip kétiwatatti.

² Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimen, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Beyt-Elge mangghuzdi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen! dédi. Shuning bilen ular Beyt-Elge chüshüp keldi. ³ U waqitta Beyt-Eldiki peyghember shagirtliri Élishaning qéshigha kélip uninggha: Bilemsen, Perwerdigar бүгүн ghojangni sendin élip kétidu? — dédi. U: Bilimen; shük turunglar, dédi.

⁴ Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimenki, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Yérixogha mangghuzdi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen, dédi. Shuning bilen ular ikkisi Yérixogha bardı.

⁵ U waqitta Yérixodiki peyghember shagirtliri Élishaning qéshigha kélip uninggha: Bilemsen, Perwerdigar бүгүн ghojangni sendin élip kétidu? — dédi. U: Bilimen; shük turunglar, dédi.

⁶ Iliyas Élishagha: — Sendin ötünimenki, bu yerde qalghin; chünki Perwerdigar méni Iordan deryasigha mangghuzdi, dédi. Élisha: Perwerdigarning hayati bilen, we séning hayating bilen qesem qilimenki, séningdin hergiz ayrilmaymen, dédi, shuning bilen ular ikkisi méngiwerdi.

⁷ Emdi peyghember shagirtliridin ellik kishi bérıp, ularning udulida yiraqtın qarap turatti. Emma u ikkiylen Iordan deryasining boyida toxtap turdi. ⁸ Iliyas yépinchisini qatlap, uning bilen suni uriwidi, su ikkige bölünüp turdi; ular ikkisi quruq yoldin ötti. ⁹ Ötüp bolghandin kéyin Iliyas Élishagha: Men sendin ayrilmasta, séning özüng üçhün mendin néme tiliking bolsa, dewergin, dédi. Élisha: Séning üstüngde turghan Rohning ikki hessisi üstümge qonsun, — dédi.

¹⁰ U: Bu tilikingge érishmek qiyındur; men sendin élip kétilgen waqtimda, méni körüp tursang, sanga shundaq bérilidu; bolmisa, bérilmeydu, — dédi.

¹¹ We shundaq boldiki, ular sözliship mangghanda, mana, otluq bir jeng harwisi bilen otluq atlar namayan boldi; ular ikkisini ayriwetti we Iliyas qara quyunda asmangha kötürülüp ketti.

¹² Élisha buni körüp: I atam, i atam, Israilning jeng harwisi we atliq eskerliri! — dep warqiridi.

1:17 «...Yehoram uning ornida padishah boldi» — bu «Yehoram» belkim Ahaziyaning inisi. U Yehudaning padishahi Yehoram dégen adem emes. «Bu Yehoshafatning oghli, Yehuda padishahi Yehoramning ikkinchi yili...» — mushu ayyette ikki Yehoram bar; birinchisi Israil, yeni shimaliy padishahliqning padishahi, ikkinchisi Yehudaning padishahi.

1:18 «...ular «Israil padishahlrining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi?» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» bu kitabtin köp uchurlarni alghan.

2:3 «peyghember shagirtliri» — ibraniy tilida «peyghemberning oghulliri». Bular belkim öz yurtini tashlap, melum bir peyghemberge egiship uningdin telim-terbiye alidighan we shundaqla Xudadin peyghemberlik iltipat-qabiliyetni tileydighan ademler idi. «Perwerdigar бүгүн ghojangni sendin élip kétidu» — «sendin» ibraniy tilida «béshingdin» dep ipadilinidu. Démek, kéyin Iliyas Élishaning béshi bolmaydu.

2:5 «Perwerdigar бүгүн ghojangni sendin élip kétidu?» — «sendin» ibraniy tilida «béshingdin» dep ipadilinidu.

« Padishahlar «2» »

Andin u uni yene körelmidi. U öz kiyimini tutup, ularni yirtip ikki parche qiliwetti.

¹³ Andin u Iliyasning uchisidin chüshüp qalghan yépinchisini yerdin élip, Iordan deryasining qirghiqigha qaytip keldi. ¹⁴ U Iliyasning üstidin chüshüp qalghan yépinchisi bilen suni urup: «Iliyasning Xudasi Perwerdigar nedidur?», dédi. Élisha suni shundaq urghanda su ikkige bölündi; Élisha sudin ötüp ketti.

¹⁵ Yérixodiki peyghember Shagirtliri qarshi qirghaqta turup uni kördi we: «Iliyasning rohi Élishaning üstididir» dep uning aldigha béríp, bash urup tezim qildi. ¹⁶ Ular uninggha: Mana séning keminiliring arisida ellik ezimet bar; ötünimiz, bular ghojangni izdigili barsun. Perwerdigarning Rohi belkim uni kötürüp taghlarning bir yéride yaki jilghilarning bir teripide tashlap qoydimiki, dédi. Lékin u: Siler héch ademni ewetmenglar, dédi.

¹⁷ Emma ularning uni qistawérishi bilen u xijalet bolup: Adem ewetinglar, dédi. Shunga ular ellik kishini ewetti; bular üç kün uni izdidi, lékin héch tapalmidi. ¹⁸ Ular Élishaning yénigha qaytip kelgende (u Yérixoda turuwatatti) u ulargha: Men derweqe silerge «Izdep barmanglar!» dédimimmu? — dédi.

Élisha peyghemberning peyghemberlik hoquqi namayan bolidu

¹⁹ Sheherdiki ademler Élishagha: Ghojam körgende, sheher özi obdan jaydidur, lékin su nachar we tupraq tughmastur, dédi.

²⁰ U: Yéngi bir koza élip kélip, ichige tuz qoyup, manga béringlar, dédi. Ular uni élip kélip uninggha berdi.

²¹ U bulaqning béshigha béríp uninggha tuzni tökti we: Perwerdigar mundaq deydu: — «Men bu sularni saqayttim; emdi ulardin qayta ölüm bolmaydu we yerning tughmasliqi bolmaydu» — dédi.

²² Xuddi Élishaning éytqan bu sözidek, u su taki бүгүнге qeder pak bolup keldi.

²³ Élisha Yérixodin chiqip Beyt-Elge bardi. U yolda kétip barghanda, bezi balilar sheherdin chiqip uni zangliq qilip: Chiqip ket, i taqir bash! Chiqip ket, i taqir bash! — dep warqirashti.

²⁴ U burulup ulargha qarap Perwerdigarning nami bilen ulargha lenet oqudi; shuning bilen ormanliqtin ikki chishi éyiq chiqip, balilardin qiriq ikkini yirtiweetti. ²⁵ U u yerdin kétip, Karmel téghigha béríp, u yerdin Samariyege yénip bardi.

Moab Israil bilen jeng qilidu

3 ¹ Yehuda padishahi Yehoshafatning seltenitining on sekkizinci yili, Ahabning oghli Yehoram Samariyede Israilgha padishah bolup, on ikki yil seltenet qildi. ² U özi Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti, lékin atisi bilen anisi qilghan derijide emes idi. U atisi yasatqan «Baal tüwrüki»ni élip tashlidi. ³ Lékin u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirida ching turup, ulardin héch yanmidi.

⁴ Moabning padishahi Mésha nahayiti chong qoychi idi; u Israilning padishahigha yüz ming qoza hem yüz ming qochqarning yungini olpan qilatti. ⁵ Emdi shundaq boldiki, Ahab ölüp ket-

2:12 «Israilning jeng harwisi we atliq eskerliri» — belkim Élisha hazir körgen jeng harwisi we atlirini körsitidu. Iliyas peyghember Israil arisida turghan waqtida Xudaning samawiy küchliri uning wasitisi bilen Israilgha yademde bolatti. Shu nuqtidin peyghemberning özi Israilgha nisbeten «jeng harwisi we atliq eskerliri» bolatti. Lékin u asmangha kötürülgendin kéyin qandaq bolar?

2:12 2Pad. 13:14

2:21 «Men bu sularni saqayttim» — yaki «Men bu sularni tazilidim».

3:2 1Pad. 16:32

3:4 «yüz ming qoza hem yüz ming qochqarning yungini olpan qilatti» — yaki «yüz ming qozining we yüz ming qochqarning yungini olpan ewetetti».

« Padishahlar «2» »

kendin kéyin Moabning padishahi Israilning padishahigha yüz ördi.

⁶ U waqitta Yehoram padishah Samariyedin chiqip hemme Israilni jeng üçhün éditlidi. ⁷ U yene adem ewitip Yehudaning padishahi Yehoshafatqa xewer bérip: Moabning padishahi mendin yüz ördi; Moab bilen soqushqili chiqamsen? — dédi. U: Chiqimen; bizde méning-séning deydighan gep yoqtur, méning xelqim séning xelqingdur, méning atlirim séning atliringdur, dédi.

⁸ U yene: Qaysi yol bilen chiqayli, dep soridi. Yehoram: Biz Édom chölining yoli bilen chiqayli, dep jawab berdi.

⁹ Andin Israilning padishahi bilen Yehudaning padishahi Édomning padishahigha qoshulup mangdi. Ular yette kün aylinip yürüş qilghandin kéyin, qoshun we ular élip kelgen at-ulaqlargha su qalmidi. ¹⁰ Israilning padishahi: Apla! Perwerdigar biz üç padishahni Moabning qoligha chüshsun dep, bir yerge jem qilghan oxshaydu, dédi.

¹¹ Lékin Yehoshafat: Perwerdigardin yol sorishimiz üçhün bu yerde Perwerdigarning bir peyghembiri yoqmu? — dédi. Israilning padishahining chakarliridin biri: Iliyasning qoligha su quyup bergen Shafatning oghli Élisha bu yerde bar, dédi.

¹² Yehoshafat: Perwerdigarning söz-kalami uningda bar, dédi. Shuning bilen Israilning padishahi bilen Yehoshafat we Édomning padishahi uning qéshigha chüshüp bardı.

¹³ Élisha Israilning padishahigha: — Méning séning bilen néme karim! Öz atangning peyghemberliri bilen anangning peyghemberlirining qéshigha barghin, dédi.

Israilning padishahi: Undaq démigin; chünki Perwerdigar bu üç padishahni Moabning qoligha tapshurush üçhün jem qilghan oxshaydu, — dédi.

¹⁴ Élisha: Men xizmitide turuwatqan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, eger Yehudaning padishahi Yehoshafatning hörmitini qilmighan bolsam, séni közge ilmighan yaki sanga qarimighan bolattim. ¹⁵ Lékin emdi bérip bir sazchini manga élip kélinglar, — dédi.

Sazchi saz chalghanda, Perwerdigarning qoli uning üstige chüshti. ¹⁶ U: Perwerdigar söz qilip: «Bu wadining hemme yérige ora kolanglar» dédi, — dédi andin yene:

¹⁷ — Chünki Perwerdigar mundaq deydu: «Siler ya shamal ya yamghur körmisenglarmu, bu wadi sugha tolup, özünglar bilen at-ulaghiringlar hemmisi su ichisiler». ¹⁸ Lékin bu Perwerdigarning neziride kichik ish bolup, u Moabnimu silerning qolliringlarga tapshuridu. ¹⁹ Siler barliq mustehkem sheherlerni we barliq ésil sheherlerni bösüp ötüp, barliq yaxshi derexlerni késip tashlap, hemme bulaqlarni tindurup, hemme munbet ékinzarliqni tashlar bilen qaplap xarab qilisiler» — dédi.

²⁰ We etisi etigenlik qurbanliq sunulghan waqtida, mana, su Édom zémini tereptin éqip kélip, hemme yerni sugha toshquzdi. ²¹ Emma Moablarning hemmisi: Padishahlar biz bilen jeng qilghili chiqiptu, dep anglighan bolup, sawut-qalqan kötüreligüdek chong-kichik hemmisi chégrada tizilip septe turdi. ²² Ular etisi seherde qopup qarisa, kün nuri ularning udulidiki su üstige chüshkenidi; künning sholisida su ulargha qandek köründi. Ular: —

²³ Bu qan iken! Padishahlar urushup bir-birini qirghan oxshaydu. I Moablar! Derhal oljining üstige chüshüp bölishiwalayli! dédi.

3:5 2Pad. 1:1

3:7 «bizde méning-séning deydighan gep yoqtur» — ibraniy tilida «men özüm sanga oxshash bolimen» dégen söz bilen ipadiliniidu.

3:7 1Pad. 22:4

3:11 1Pad. 22:7

3:13 1Pad. 18:19

3:14 «Men xizmitide turuwatqan» — ibraniy tilida «Men Uning (Xudaning) aldida turuwatqan» dégen söz bilen ipadiliniidu. Élisha özini padishahning ordısında daim ghojisining aldida turuwatqan xizmetkargha oxshitidu.

3:14 1Pad. 17:1

3:15 «Sazchi saz chalghanda, Perwerdigarning qoli uning üstige chüshti» — yaki «Sazchi chalsa, Perwerdigarning qoli... chüshetti».

« Padishahlar «2» »

²⁴ Lékin ular Israilning leshkergahigha yetkende, Israillar ornidin qopup Moablargha hujum qilishi bilan ular beder qachti. Israillar ularni sürüp-toqay qiliwetti. ²⁵ Ular sheherlerni weyran qilib, herbir adem tash élip, hemme munbet ékinzarliqni tolduruwetküche tash tashlidi. Ular hemme bulaq-quduqlarni tindurup, hemme yaxshi derexlerni késiwetti. Ular Kir-Hareset shehiridiki tashlardin bashqa héch némini qaldurmidi. Shu sheherge bolsa, salgha atquchilar uninggha chörgilep hujum qildi..

²⁶ Moabning padishahi jengning öziye ziyade qattiq kelginini körüp özi bilen yette yüz qilichwazni élip Édomning padishahigha hujum qilib bösüp ötüshke atlandi; lékin ular bösüp ötelmidi.

²⁷ Shuning bilen textige warisliq qilghuchi tunji oghlini élip, sépilning töpise uni köydürme qurbanliq qildi. U waqitta Israil Perwerdigarning qattiq qehrige uchrighanidi. Shuning bilen bu üç padishah Moab padishahtin ayrilip, herqaysisi öz yurtigha kétishti..

Élisha peyghember tul xotun we uning oghullirigha yardem béridu

4¹ Peyghember shagirtliridin birining tul qalghan xotuni Élishagha peryad qilip: Séning qulung bolghan méning érim ölüptu. Bilisenki, séning qulung Perwerdigardin qorqqan adem idi. Emdi qerz igisi méning ikki oghlumni qulluqqa alghili keldi..

² Élisha uningdin: Séning üçün néme qilay? DéGINE, öyüngde némeng bar? — dep soridi. U: Dédikingning öyide kichik bir koza maydin bashqa héchnerse yoq, — dédi..

³ U: Béríp hemme qoshniliringdin chögün-koza, yeni bosh chögün-kozilarni örne alghin, ular az bolmisun. ⁴ Andin özüng bilen oghulliring öyge kirgin, ishikni yépip hemme chögün-kozilargha may qachilighin. Toshqanlirini bir chetke élip qoyghin, — dédi.

⁵ Shuning bilen u u yerdin ayrilip oghulliri bilen öyge kirip ishikni yapti. Oghulliri chögün-kozilarni uning aldigha élip kelgende, u may quydi. ⁶ We shundaq boldiki, chögün-kozilarning hemmisi tolghanda u oghligha: Yene bir koza élip kel, dédi. Emma oghli: Emdi koza qalmidi, dédi. U waqitta may toxtap qaldi.

⁷ Emdi u béríp Xudaning adimige xewer yetküzdi. U: Béríp mayni sétiwet, qerzingni tügetkin; andin qalghan pul bilen özüng we oghulliringning jénini béqinglar, dédi.

Élisha ölgen balini tirildüridu

⁸ Bir küni Élisha Shunem shehirige bardi. U yerde bir bay ayal bar idi we u uni öz öyide tasmaqqa tutup qaldi. Shuningdin kéyin herqachan u yerdin ötüp mangsa, u uning öyige kirip ghizalinatti. ⁹ Bir küni u öz érige: Bu yerdin daim ötidighan kishi Xudaning bir muqeddes adimi ikenlikini bilip yettim. ¹⁰ Biz ögzide uninggha bir kichikrek öy salayli. Uninggha öyde kariwat, shire, orundiq we chiraghdan teyyarlap béreyli; we shundaq bolsunki, u qachanla yénimizgha kelse shu öyde tursun, — dédi.

3:25 «Ular Kir-Hareset shehiridiki tashlardin bashqa héch némini qaldurmidi» — buning menisi belkim «Ular Kir-Hareset shehirining özi weyran qilmidi» dégendek bolsa kérek.

3:27 «Perwerdigarning qattiq qehrige...» — ibraniiy tilida «uning qattiq qehrige...». «Perwerdigarning qattiq qehrige uchrighanidi» — Israilning shu chaghda némishqa Perwerdigarning qehrige uchrash sewebi mushu yerde éytilmaydu. Birnecheche alim mushu «qehr»ni Perwerdigardin emes, belki Édom teripidin kelgen, dep qarap, töwendikidek terjime bilen sherh béríp chüshendüridu: «(26) Moabning padishahi ... Édomning padishahigha hujum qilib bösüşke atlandi; lékin ular bösüp ötelmidi. (27) Shuning bilen uning (Édomning) textige warisliq qilghuchi tunji oghlini élip kélip, sépilning üstide uni köydürme qurbanliq qildi. U waqitta Israil qattiq qehrige uchrighanidi (Édomlar: «Biz Israillar bilen ittipaqdash bolghachqa, biz ularning kasapitige uchrudiq» dep Israilgha qattiq ghezeplengenidi). Démek, shu alimlar shu «qehr» Édomlar teripidin keldi, dep qaraydu).

—Biraq bizningche bundaq terjimide ikki muhim nuqtini pereziy terjime qilghan bolghachqa, uninggha qayil bolmidoq. Shunga biz yenila ayettiki «qehr»ni Xuda teripidin bolghan, dep qaraymiz.

4:1 Law. 25:39

4:2 «kichik bir koza may» — bu may belkim zeytun méyi idi.

« Padishahlar «2» »

¹¹ Emdi peyghember bir küni u yerge kelgenda, shu balixanigha kirip yétip qaldi. ¹² U öz xizmetkari Gehazigha: Sen u Shunemlik ayalni chaqirghin, dédi. U uni chaqirghanda, ayal uning qéshigha keldi.

¹³ Peyghember xizmetkarigha: Sen uninggha: «Sili bizning ghémimizni yep mushundaq ózilirini köp aware qildila; men sili üçhün néme qilip bérey? Padishahqa yaki qoshun serdarigha birer teleplirini yetküzeymu?» — dégin, dédi.

Ayal buninggha jawab béríp: — Men öz xelqim arisida yashawatimen, boldi! dédi.

¹⁴ Emdi Élisha Gehazidin, uninggha néme qilip bérish kérek? — dep soridi. Gehazi: Uning oghul balisi yoq iken, we érimu qéri iken, dédi.

¹⁵ U: Uni chaqirghin, dédi. Ayalni chaqiriwidi, ayal ishikke kélip turdi.

¹⁶ Peyghember uninggha: Kéler yili texminen mushu waqitta quchaqlirida bir oghulliri bolidu, dédi. U: Yaq, i ghojam! I Xudaning adimi, dédikingge yalghan éytmighin, dédi..

¹⁷ Emdi Élisha uninggha dégendek u ayal hamilidar bolup, ikkinchi yili békitilgen waqitta oghul tughdi.

¹⁸ Bala ösüp chong boldi. Bir küni shundaq boldiki, u atisi bar yerge, ormichilarning qéshigha chiqip ketti. ¹⁹ U atisigha: Way béshim, way béshim, dep waysidi. U xizmetkarigha, uni anisining qéshigha élip barghin, dédi.

²⁰ U uni kötürüp anisining yénigha apirip qoydi. Bala anisining étikide chüshkiche olturdi, andin ölüp qaldi. ²¹ Andin anisi chiqip, uni Xudaning adimining öyidiki kariwatqa yatquzup qoyup, ishikni yépip chiqip ketti. ²² U éri uni chaqirip uninggha: Ghulamlargin birini mangdurghin, u bir éshekni élip kelsun; men uni chapturup, Xudaning adimining qéshigha derhal béríp kéley, dédi.

²³ Éri uninggha: Némishqa uning qéshigha бүгүн barisen? Бүгүн ya yéngi ay ya shabat küni bolmisa, dédi. Ayali uninggha, Hemme ish tinchliq — dédi..

²⁴ U éshekni toqtup ghulamigha: Ittik heydep mang; men démigüche toxtimighin, dédi.

²⁵ Shuning bilen u Karmel téghigha béríp Xudaning adimi aldigha keldi. We shundaq boldiki, Xudaning adimi uni yiraqtinla körüp öz xizmetkari Gehazigha: Mana Shunemlik ayal kéliwatidu; ²⁶ Sen uning aldigha yügürüp béríp uningdin: Sili tinchliqmu? Erliri tinchliqmu? Baliliri tinchliqmu?» — dep sorighin, dédi.

— Hemme ish tinchliq, dep éytti ayal.

²⁷ Emdi taghqa chiqip Xudaning adimining qéshigha kelgende, u uning putlirini quchaqlidi. Gehazi uning yénigha béríp uni ittiriwemekchi boldi; lékin Xudaning adimi: — Uni öz ixtiyarigha qoyghin; chünki uning köngli intayin sunuq we Perwerdigar bu ishni manga démey yoshuruptu, dédi.

²⁸ Ayal: Men ghojamdin bir oghul tilidimmu? Manga yalghan söz qilmighin, dep sendin ötünmidimmu? — dédi..

²⁹ Peyghember Gehazigha: — Bélingni ching baghlap, méning hasamni élip mangghin. Birsige uchrisang, uninggha salam qilmighin, birsi sanga salam qilsa, sen uninggha jawab bermigin.

4:16 «mushu waqitta» — yaki «eti yazda».

4:16 Yar. 18:10, 14

4:23 «némishqa uning qéshigha бүгүн barisen?» — éri belkim ayalning bérish meqsitini chüshenmidi. Érining sözige qarighanda «yéngi ay» yaki «shabat küni» peyghemberler bilen körüshüsh qolayliq waqit bolatti. «Hemme ish tinchliq» — yaki «xatirjem bolghin».

4:24 «Ittik heydep mang; men démigüche toxtimighin» — ghulami belkim éshekning yénida yügürüp, ayalgha hemrah bolsa kérek.

4:28 «men ghojamdin bir oghul tilidimmu?» — oqurmenlarning éside barki, bu ayal eslide Élishadin birer nerse tilimekchi emes idi. U oghul perzent körüshke zor intizar bolsimu, yene oghul tileshtin qorqatti.

4:28 2Pad. 4:16

« Padishahlar «2» »

Méning hasamni balining yüzige qoyghin, dédi..

³⁰ Balining anisi: Perwerdigarning hayati bilen we séning hayating bilen qesem qilimenki, sendin ayrilmaymen, dédi. Élisha ornidin turup uning keynidin egeshiti.

³¹ Gehazi ular din burun béríp hasisini balining yüzige qoyghanidi. Emma héch awaz yaki tiwish chiqmide. Shuning bilen u yénip Élishaning aldigha béríp uninggha: Bala oyghanmide, dédi.

³² Élisha öyge kélip qarisa, mana, bala uning kariwitida ölük yatatti. ³³ U bala bilen özini ayrim qaldurup, ishikni yépiwétip Perwerdigargha dua qildi. ³⁴ Andin u kariwatqa chiqip balining üstige özini qoyup aghzini uning aghzigha, közlirni uning közlirige, qollirini uning qollirigha yéqip yatti. Shuning bilen balining bedini issishqa bashlidi. ³⁵ U chüshüp öyde u yaq-bu yaqqa méngip andin yene kariwatqa chiqip yene balining üstige égildi. U waqitta bala yette qétim chüshkürdi, andin közlirini ahti..

³⁶ Peyghember Gehazini chaqirip uninggha: Shunemlik ayalni chaqirghin, dédi. U uni chaqirip qoydi. U Élishaning yénigha kelgende. U uninggha: Oghullirini kötürüp alsila, dédi.

³⁷ U öyige kiripla uning ayighi aldigha yiqilip düm yatti, béshi yerge tegküdek tezim qildi. Andin öz oghlini kötürüp chiqip ketti.

Acharchiliqta bolghan möjiziler

³⁸ Élisha Gilgalgha yénip bardi. Shu chaghda yurtta acharchiliq bolghanidi. Peyghemberlerning shagirtliri Élishaning yénida olturghanda u öz xizmetkarigha: Sen chong qazanni ésip peyghemberlerning shagirtlirigha shorpa pishurup bergin, dédi.

³⁹ Ulardin birsi otyash tergili dalagha chiqip yawa qapaq pélikini tépip, uningdin yawa qapaq üzüp étikini toldurup kélip, toghrap qazangha saldi; chünki ular bularning ziyanliq ikenlikini bilmeytti.

⁴⁰ Andin ular yenglar dep ademlerge usup berdi. Lékin ular tamaqni yégili bashlighanda: I Xudaning adimi, qazanda ölüm bar, dep warqirashti. Héchkim uningdin yéyelmedi.

⁴¹ Élisha: Azraqqine un élip kélinglar, dédi. U shuni qazangha tashlap: Xelqqe usup bergin, yésun, dédi. We mana, qazanda héch zeher qalmidi..

⁴² Emdi Baal-Shalishahdin bir adem kélip, Xudaning adimige arpa hosulining tunji méwisidin ash-nan, yeni yigirme arpa nanni we bir xalta kök bashni élip kéliwidi, u: Xelqqe yégili aldigha qoyghin, dédi.

⁴³ Uning xizmetkari: Shuni bir yüz ademning aldida qandaq qoyalaymen? dédi. Élisha: Xelqqe yégili bergin; chünki Perwerdigar mundaq deydu: Ular yeydu we uningdin éship qalidu, dédi.

⁴⁴ Shuning bilen u shuni ularning aldida qoydi; ular yédi we del Perwerdigarning déginidek, uningdin éship qaldi.

Suriyening qoshunining serdari Naamanning saqaytilishi

5¹ Suriye padishahining qoshun serdari Naaman öz ghojisining aldida tolimu qedirlendi we izzetlendi, chünki Perwerdigar uning qoli arqiliq Suriyege nusretler bergendin. U batur jengchi bolghini bilen, lékin maxaw késilige giriptar bolup qalghanidi.

4:29 «birsige uchrising, uninggha salam qilmighin, birsi sanga salam qilsa, sen uninggha jawab bermigin» — ottura sherqte yolda kétiwatqanlar bir-biri bilen salamlashqanda adette uzun waqit kétetti.

4:29 Luqa 10:4

4:33 Mat. 6:6

4:35 1Pad. 17:21; 2Pad. 8:1; Ros. 20:10

4:39 «yawa qapaq» — biz perizimiz boyiche shundaq terjime qilduq. Lékin bu ösümlük we méwisining zadi néme ikenliki bizge hazir namelum.

4:41 Mis. 15:25

4:43 Yuh. 6:9, 11

« Padishahlar «2» »

² Emdi Suriyler top-top bolup, bulangchiliqqa chiqip Israildin bir kichik qizni tutup kelgenidi; bu qiz Naamanning ayalining xizmitini qilatti. ³ U xanimgha: Kashki, méning ghojam Samariy-ediki peyghemberning qéshida bolsidi! U uni maxaw késilidin saqaytatti, dédi.

⁴ Naaman béríp xojisigha: — Israilning yurtidin bolghan kichik qiz mundaq-mundaq éytti, dédi.

⁵ Suriye padishahi: Yaxshi! Sen barghin, men Israilning padishahigha bir mektup ewetimen, dédi. Naaman on talant kümüş bilen alte ming shekel altun we hem on kishilik kiyimni élip Israilgha bardi.

⁶ U mektupni Israilning padishahigha apirip tapshurup berdi. Mektupta: — «Bu mektup sanga yetkende bilgeysenki, men öz xizmetkarim Naamanni séning qéshinggha mangdurdum. Sen uni maxaw késilidin saqaytqaysen», dep pütülgenidi.

⁷ Israilning padishahi xetni oqup bolup, öz kiyimlerini yirtip-yirtiweetti we: — Men Xudamu? Kishini óltürüp hem tirildureleymenmu? Némishqa u kishi: — Bu ademni maxaw késilidin saqaytqin, dep hawale qilidu? Qéni, oylinip körünglar, u derweqe men bilen jeng qilghili bahane izdeydu, dédi.

⁸ We shundaq boldiki, Xudaning adimi Élisha Israilning padishahining öz kiyimlerini yirtqinini anglighanda, padishahqa adem ewitip: Némishqa öz kiyimliringni yirtting? U kishi hazir bu yerge kelsun, andin u Israilda bir peyghember bar iken dep bilidu, dédi.

⁹ Naaman atliri we jeng harwisi bilen kélip, Élishaning öyining ishiki aldida toxtidi. ¹⁰ Élisha bir xewerchini mangdurup Naamangha: — Béríp Iordan deryasida yette qétim yuyunup kelgin; shundaq qilsang etliring eslige kélip pakiz bolisen, dédi.

¹¹ Lékin Naaman achchiqlinip yénip kélip: — Mana, u choqum chiqip, méning bilen körishidu, öre turup Xudasi Perwerdigarning namigha nida qilip, yara jayning üstide qolini silkup, maxaw késilini saqaytidu, dep oylap kelgenidim. ¹² Demeshqning deryaliri, yeni Abarna bilen Farpar deryasining suliri Israilning hemme suliridin yaxshi emesmu? Men ularda yuyunsam pakiz bolmamdım? — dédi. U qattiq ghezeplinip burulup yolgha chiqti.

¹³ Lékin uning xizmetkarliri uning qéshigha béríp: — I atam, eger peyghember silige éghir bir ishni tapilighan bolsa, qilmasmidila? Undaq bolghan yerde, u silige sugha chüshüp yuyunup, pakiz bolisila, dégen bolsa shundaq qilmamla? — déyishti.

¹⁴ Shunga u chüshüp, Xudaning adimining sözige binaen Iordan deryasida yette qétim chömüldi. Shuning bilen uning éti paklinip, kichik balining étidek bolup saqaydi.

¹⁵ Shuning bilen u barliq hemrahliri bilen Xudaning adimining qéshigha qaytip kélip, uning aldida turup: — Mana emdi pütkül yer yüzide Israildin bashqa yerde Xuda yoq iken, dep bilip yettim; emdi hazir, öz keminengdin bir sowghatni qobul qilghin, dédi.

¹⁶ Lékin Élisha: Men xizmitide turuwatqan Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, héch némini qobul qilmasmen, dédi. Naaman tola ching turuwalsimu, héch qobul qilmidi.

¹⁷ Andin Naaman mundaq dédi: — Eger qobul qilmisang, keminengge topidin ikki qéchir yük bérilsun; chünki kemineng bundin kéyin Perwerdigardin bashqa héchqandaq ilahlargha köydürme qurbanliq yaki inaqliq qurbanliqini keltümeıydu. ¹⁸ Lékin Perwerdigar keminengning shu bir ishini kechürüm qilghay: ghojamning özi Rimmonning butxanisigha sejde qilmaq üçün kirgende, méning qolumgha yölense men Rimmonning butxanisida tiz püksem, mushu amalsız tiz pükkinim üçün Perwerdigar men keminengni kechürgey, dédi.

5:5 «on talant kümüş» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 306 kilogram kümüş idi. «Alte ming shekel altun» — 70 kilogramche bolushi mumkin idi.

5:7 Qan. 32:39; 1Sam. 2:6

5:14 Luqa 4:27

5:17 «inaqliq qurbanliqı» — yaki peqet «qurbanliq». Adette bu söz «inaqliq qurbanliqı» yaki «teshekkür qurbanliqı»ni bildürıdu. Uning topını telep qilishi belkim Israildiki shu topa (qurbangah süpitide) üstide öz qurbanlıqlırını qilmaqchi bolghan bolushi mumkin.

5:18 «Rimmon» — Suriyening «boran chiqarghuchi butı»ı idi.

¹⁹ Élisha uninggha: — Sen aman-xatirjemlitke ketkin, dédi. U uningdin ayrilip azghine yol mangdi. ²⁰ Lékin Xudaning adimi Élishaning xizmetkari Gehazi könglide: — Mana, u Suriyelik Naaman élip kelgen nersiliridin ghoham héchnémini almay, uni bikar ketküzüwétiptu. Lékin Perwerdigarning hayati bilen qesem qilimenki, men uning keynidin yügürüp béríp, uningdin azraq bir nerse alay, dep oyildi. ²¹ Shuni dep Gehazi Naamanning keynidin bardí. Naaman bir kimning keynidin yügürüp kéliwatqinini körüp, harwisidin chüshüp uning aldigha béríp: Hemme ish tinchliqmu? — dep soridi.

²² U: — Tinchliq, — dédi, — emma ghoham méni mangdurup: Mana emdi Efraim taghliqidin peyghemberlarning shagirtliridin ikki yigit qéshimgha keldi. Bulargha bir talant kümüş bilen ikki kishlik kiyim bersile, dep éytti, — dédi.

²³ Naaman: — Ikki talant kümüşni qobul qilghin, dep uni zorlap ikki talant kümüşni ikki xaltigha chéqip, ikki kishilik kiyimni chiqirip berdi. Bularni Naaman ghulamiridin ikki yigitke yüdküzdi; ular Gehazining aldida bularni kütürüp mangdi.

²⁴ U turghan döngge yetkende bularni ularning qolliridin élip öyige tiqip qoydi; andin bu ademlerni ketküzüwetti. ²⁵ Andin u ghojisining aldigha kirip turdi. Élisha uningdin: — I Gehazi, nege béríp kelding? — dep soridi. U jawab béríp: Qulung héchyerge barmidi, — dédi.

²⁶ Élisha uninggha: — Melum bir kishi harwisidin chüshüp, keynige yénip, séning aldinggha kelgende, méning rohim shu chaghda séning bilen birge barghan emesmu? Bu kishiler kümüş bilen kiyim, zeytun baghliri bilen üzümzarlar, qoy bilen kala, malaylar bilen kénizeklerni qobul qilidighan waqitmu? ²⁷ Lékin hazir Naamanning maxaw késilí sanga hem neslingge menggüge chaplishidu, — dédi. Shuning bilen u Élishaning qéshidin chiqqanda qardek aq bolup qaldí.

Paltining béshini su üstide leylitishi

6 ¹ Peyghemberlarning shagirtliri Élishagha: — Mana bizge séning aldingda turuwatqan yérimiz tar keldi. ² Iordan deryasining boyigha béríp, herbirimiz birdin yaghach élip, shu yerde turidighangha bir turalghu öy yasayli, — dédi.

— Béringlar, dep jawab berdi u.

³ Ularning biri yene: — Iltipat qilip qeminiliring bilen birge barghin, dédi. U: — Bille baray, dédi.

⁴ U ular bilen mangdi. Ular Iordan deryasigha béríp, derex késilshke bashlidi. ⁵ Lékin ularning biri derex késiwatqanda paltining béshi sugha chüshüp ketti. U warqirap: — Way ghoham, bu ötne alghan palta idi, dédi.

⁶ Xudaning adimi: Nege chüshti, dep soridi. U chüshken yerni körsitip berdi. U bir shaxni késip, uni sugha tashliwidi, Paltining béshi leylep chiqti.

⁷ U: Uni qolunggha alghin, déwidi, u kishi qolini uzutup uni tutuwaldi.

Élisha pütün bir qoshunni meghlup qilidu

⁸ Suriyening padishahi Israil bilen jeng qiliwatatti. U öz xizmetkarliri bilen meslihetliship, palanchi-pokunchi yerde bargah tikimen, dep békitetti.

⁹ Xudaning adimi Israilning padishahigha xewer ewitip: — Sen palanchi-pokunchi yerge bérishtin éhtiyat qilghin, chünki Suriyer u yerge chüshmekchi, dédi.

¹⁰ U waqitlarda Israilning padishahi Xudaning adimi özige körsetken jaygha adem ewetip u yer-diki ademlirige éhtiyat qilishni agahlاندurdi. Bundaq ish birqanche qétim boldi.

5:27 Chöl. 12:10; 2Tar. 26:19, 20

6:8 «...meslihetliship, palanchi-pokunchi yerde bargah tikimen, dep békitetti» — yaki «... meslihetliship, ular uninggha: — Palanchi-pokunchi jayda hujum qilghayla, dédi».

6:10 «birqanche qétim» — ibraniy ilida «bir qétim, ikki qétim emes» dégen sözler bilen ipadiliniidu.

« Padishahlar «2» »

¹¹ Buning sewebidin Suriyening padishahi könglide qattiq achchiqlinip, öz xizmetkarlarini chaqirip ulardin: — Arimizdin kimning Israilning padishahi teripide turidighanliqini manga körsitip bermemsiler?! — dep soridi.

¹² Lékin xizmetkarlarining biri: — I ghojam padishah undaq emes; belki Israilda turidighan Élisha dégen peyghember sen yatqan hujrangda qilghan sözliringni Israil padishahigha éytip béridu, — dédi.

¹³ U: Bérip uning nede ikenlikini paylap kélinglar, men adem mangdurup uni tutup kéley, dédi. Ular: — U Dotan shehiride iken, dep xewer qildi.

¹⁴ Shuning bilen u shu yerge atliqlar, jeng harwiliri we zor bir qoshunni mangdurdı. Ular kéchisi yétip kélip sheherni qorshiwalıdı.

¹⁵ Xudaning adimining maliyi sheherde turup chiqsa, mana, bir atliqlar we jeng harwiliri qoshuni sheherni qorshiwalghanıdı. Malay uninggha: Apla, i ghojam, qandaq qilarmiz? — dédi.

¹⁶ Lékin u: Qorqmighin; mana biz bilen birge bolghanlar ular bilen birge bolghanlardin köptur, dédi. ¹⁷ Emdi Élisha dua qilip: I Perwerdigar, malayimning közlirini köreleydighan qilip achqaysen, dédi. U waqıtta Perwerdigar yigitning közlirini achti we u eyni ehwalni kördi; mana, püt-kül tagh Élishani chöridep turghan yalqunluq at we jeng harwiliri bilen tolghanıdı.

¹⁸ Suriyeler chüshüp u terepke kelgende, Élisha Perwerdigargha dua qilip: Bu xelqni korluq bilen urghin, dédi. Shuning bilen U Élishaning tiliki boyiche ularni korluq bilen urdı.

¹⁹ Élisha ulargha: Bu siler izdigen yol emes we siler izdigen sheher emes; méning keynimdin egishinglar, silerni siler izdigen ademning qéshigha bashlap baray, dep ularni Samariyege bashlap bardı. ²⁰ We shundaq boldiki, ular Samariyege kirgende Élisha: I Perwerdigar, ularning közlirini köreleydighan qilip achqaysen, dédi. Perwerdigar ularning közlirini achti; we mana, ular Samariyening otturısında turatti.

²¹ Israilning padishahi ularni körgende Élishadin: I atam, ularni öltürüwéteymu? Ular ni öltürüwéteymu? dep sorıdı.

²² U: — Sen ularni öltürme; hetta özüng qilich we oqyaying bilen esir qilghanliringni öltürmeydighan yerde, bularni öltürüşke bolamti? Eksiche, ularning aldigha nan, su qoyghin; shuning bilen ular yep-ichip öz ghojisigha yénip ketsun, dédi..

²³ Shundaq qilip, u ulargha chong ziyapet berdi; ular yep-ichip bolghandın kéyin, andin ularni yolgha saldı. Ular ghojisining yénigha qayttı. Shuningdin kéyin Suriyedin bulangchılar shaykiliri Israilning zéminigha qayta bésip kirmidi.

Perwerdigar Samariyeni qutquzıdu

²⁴ Kéyin shundaq boldiki, Suriyening padishahi Ben-Hadad püt-kül qoshunini yighip Samariyeni muhasirige aldı. ²⁵ Shuning bilen Samariyede zor acharchiliq boldı. Ular uni shunche uzun qamal qıldiki, bir éshek béshi seksen shekel kümüşke, we kepter mayiqining bir chinisining töttin biri besh shekel kümüşke yaraytti. ²⁶ Israilning padishahi sépilning üstidin ötkende, bir ayal uninggha: I ghojam padishah, yardem bergine! dep peryad kötürdi.

²⁷ U: Eger Perwerdigar sanga yardem bermise, men sanga qandaq yardem qilay? Ya xamandin yaüzüm kölkchikidin yardem tépilamdu?, — dédi.

²⁸ Padishah emdi uningdin yene: Nème derding bar? dep sorıdı. U: Mana bu xotun manga: Oghlungni bergin, biz uni bugün yeyli. Ete bolsa méning oghlumni yeymiz, dédi. ²⁹ U waqıtta biz méning oghlumni qaynitip pishurup yéduq. Etisi men uninggha: Emdi sen oghlungni ber-

6:22 «...bularni öltürüşke bolamti?» — demek, sen özüng mushu Suriylerni esirge tutqan emessen; hetta ularni shundaq tutqan bolsangmu, u chaghda (kona «urush exlaqi» boyiche) ularni öltürüwetmeyting.

6:25 «seksen shekel» — 900 gram, «besh shekel» 55 gram bolatti. Mushu yerdiki «bir chinining töttin biri»ning hejimi belkim 0.25 litrche idi; «chine» ibranıy tilida «kab» bilen ipadilınuğu.

gin, uni yeyli désem, u öz oghlini yoshurup qoydi, — dédi.

³⁰ Padishah ayalning sözini anglap kiyimlarini yirtip-yirtiwtetti. U sépilda kétiwatqanda, xelq uning kiyimining ichige, yeni étige böz kiygenlikini körüp qaldi.

³¹ Padishah: — Eger Shafatning oghli Élishaning béshi bügün ténide qalsa, Xuda méning béshimni alsun we uningdinmu artuq jazalisun! — dédi.

³² Emma Élisha öz öyide olturatti; aqsaqallarmu uning bilen bille olturghanidi. Padishah uning aldigha bir ademni mangdurghanidi. Lékin u xewerchi u yerge yétip barmayla, Élisha aqsaqallargha: — Mana bu jallatning balisining béshimni alghili adem mangdurghanliqini kördünglarmu? Emdi xewerchi kelgende ishikni ching taqap ichidin tiriwélinglar. Mana uning keynidin kelgen ghojisining qedimining awazi angliniwatmamdu? — dédi.

³³ U ular bilen sözlisiwatqanda, mana xewerchi uning qéshigha chüshüp kélip: «Padishah: «Mana bu balayi'apetning özi Perwerdigar teripidin keldi; men zadi néme dep Perwerdigargha yene ümid baghliyalarmen?» deydu, dédi.

7¹ Élisha: Perwerdigarning sözini anglanglar! Perwerdigar mundaq deydu: — Ete mushu waqitlarda Samariyening derwazisida bir xalta aq un bir shekelge we ikki xalta arpa bir shekelge sétilidu, — dédi.

² Emma padishah bélikini tutup mangghan qoshun emeldari bolsa, Xudaning adimige: Mana, hetta Perwerdigar asmangha tünglük achsimu, undaq ishning bolushi mumkinmu?! dédi. U: — Sen öz közüng bilen körisen, lékin shuningdin yémeysen, dédi.

³ Emdi derwazining tüwide töt maxaw késili bar adem olturatti. Ular bir-birige: Néme üçhün mushu yerde ölümni kütüp olturimiz? ⁴ Sheherge kireyli dések, sheherde acharchiliq bolghachqa, u yerde ölimiz; bu yerde oltursaqmu ölimiz. Qopup Suriylarning leshkergahigha kéteyli. Ular bizni ayisa tirik qalimiz; bizni öltüreyli dése ölimiz, xalas, — déyishti.

⁵ Shuni dep ular kechqurun Suriylarning leshkergahigha barghili qopti. Leshkergahining qéshigha yétip kelgende, mana héch kishi yoq idi. ⁶ Chünki Perwerdigar Suriylarning leshkergahigha jeng harwiliri, atlar we zor chong qoshunning sadasini anglatqanidi. Shuni anglap ular bir-birige: Mana, Israilning padishahi bishek Hittiylarning padishahlarini we Misirliqlarning padishahlarini üstimizge hujum qilghili yalliwapu, déyishti; ⁷ kechqurun qozghilip chédirlirini, at bilen ésheklirini tashlap leshkergahni shu pétı qoyup, öz janlarini qutquzush üçhün beder qachqanidi.

⁸ Maxaw késili bar ademler leshkergahning yénigha kélip, bir chédirgha kirip, yep-ichip uningdin kümüş bilen altunni we kiyimlerni élip yoshurup qoyushti. Andin ular yénip kélip, yene bir chédirgha kirip u yerdiki oljinimu élip yoshurup qoyushti.

⁹ Andin ular bir-birige: Bizning bundaq qilghinimiz durus emes. Bügün qutluq xewer bar kündür, lékin biz tinmay turuwatimiz. Sehergiche qalsaq bu yamanliq béshimizgha chüshidu. Uning üçhün emdi bérıp padishahning ordisdikilerge bu xewerni yetküzeyli, dédi. ¹⁰ Shuning

6:29 Qan. 28:53

6:31 «Eger Shafatning oghli Élishaning béshi bügün ténide qalsa...» — Israilning padishahi (Yoram, 8-babni körüng) némishqa Élishagha shundaq öch? Shübhisizki, u padishahni butperesliki (3:3ni körüng) üçhün daim eyibligecheke, uninggha öch idi; Élisha yene, bu balayi'apetler del butpereslikimizdin béshimizgha chüshken, dep agah bergen bolsa kérek.

6:31 1Pad. 19:2

6:33 «xewerchi uning qéshigha chüshüp kélip: «Padishah: «Mana bu balayi'apetning özi... yene ümid baghliyalarmen?» deydu, dédi» — xewerchi, shübhisizki, padishahning öz sözlerini yetküzüwatidu.

7:1 «xalta» — mushu ayette «xalta» (ibraniy tilida «séah») texminen 4 litrche kélidu.

7:3 Law. 13:46

7:6 Yesh. 13:4

« Padishahlar «2» »

bilen ular béríp sheherning derwazisidiki pasibanlarni chaqirip ulargha: Biz Suriylarning leshkergahigha chiqsaq, mana héchkim yoq iken, hetta ademning shepesimu yoqtur; belki atlar baghlaqliq, éshekler baghlaqliq bolup, chédirlar eyni péti turidu, dédi.

¹¹ Derwazidiki pasibanlar shu xewerni towlap élan qilip, padishahning ordisigha xewer yetküzdi.

¹² Padishah kéchisi qopup xizmetkarlirigha: — Men Suriylarning bizge néme qilmaqchi bolghinini silerge dep bérey. Ular bizning acharchiliqta qalghinimizni bilip, leshkergahdin chiqip dalada mökünüwélip: — Israillar sheherdin chiqsa, biz ularni tirik tutup, andin sheherge kireleymiz, déyishken gep, dédi.

¹³ Xizmetkarliridin biri jawab béríp: — Birnechche kishini sheherde qalghan atlardin beshni élip (ularning aqiwiti bu yerde qalghan Israilning barliq kishiliriningkidin, hetta halak bolghanlarningkidin better bolmaydu!), ularni körüp kélishke eweteyli, dédi.

¹⁴ Shuning bilen ular ikki jeng harwisi bilen ulargha qatidighan atlarni teyyar qildi. Padishah ularni Suriylarning qoshunining keynidin ewetip: — Béríp ehwalni körüp kélinglar, dep buyrudi.

¹⁵ Bular ularning izidin Iordan deryasighiche qoghlap bardí; we mana, pütkül yol boyi Suriyler aldirap qachqanda tashliwetken kiyim-kéчек we herxil eswab-üsküniler bilen tolghanidi. Elchiler yénip kélip padishahqa shuni xewer qildi.

¹⁶ U waqitta xelq chiqip Suriylarning leshkergahidin oljilarni talidi; shuning bilen Perwerdigarning éytqan sözidek, bir xalta aq un bir shekelge, ikki xalta arpa bir shekelge sétildi. ¹⁷ Emdi padishah bilikini tutup mangghan héliqi emeldarni derwazini bashqurushqa teyinlep qoyghanidi. Emdi xalayıq derwazidin étılıp chiqqanda uni dessep-cheyliwetti we shuning bilen u öldi. Bu ish padishah Xudaning adimini tutmaqchi bolup, uning aldigha barghanda, del Élisha éytqandek boldi. ¹⁸ Shuning bilen Xudaning adimi padishahqa éytqan shu söz emelge ashuruldi: «Ete mushu waqitlarda Samariyening derwazisida ikki xalta arpa bir shekelge we bir xalta aq un bir shekelge sétilidu».

¹⁹ Emma héliqi emeldar Xudaning adimige: — «Mana, hetta Perwerdigar asmangha tünglük achsimu, undaq bir ishning bolushi mumkinmu?!» dégenidi. U: — «Sen öz közüng bilen körisen, lékin shuningdin yémeysen», dégenidi.

²⁰ Uninggha hem del shundaq boldi; chünki xelq uni derwazida dessep óltürgenidi.

Élisha yene bir qétim Shunemlik ayalgha yardem béridu

8¹ Élisha özi oghlini tirildürgen ayalgha nesihet qilip: — Sen we öz öydikiliring bilen béríp, qeyerde olturghudek jay tapsang, u yerde turghin; chünki Perwerdigar: — Acharchiliq bolsun, dep bekitti. Bu acharchiliq zéminda yette yilghiche tügimeydu, dédi.

² Shuning bilen u ayal Xudaning adimi éytqandek öz öydikiliri bilen béríp, Filistiylarning yurtida yette yilghiche turdi.

³ We shundaq boldiki, yette yil ótkende, ayal Filistiylarning yurtidin yénip keldi; u padishahtin öyi bilen zéminini özi qayturup bérishni iltimas qilghili bardí. ⁴ Shu waqitta padishah Xudaning adimining xizmetkari Gehazi bilen sözliship uninggha: — Élisha qilghan hemme ulugh emellerni manga bayan qilip bergin,awatatti. ⁵ We shundaq boldiki, u padishahqa Élishaning qandaq qilip bir ölüknü tirildürgenlikini dep bériwatqanda, Élisha oghlini tirildürgen shu ayal padishahtin öz öyi we zéminini qayturup bérishni iltimas qilghili keldi. Gehazi: — I padishah ghoham, mana, bular men éytqan ayal we Élisha ölümün tirildürgen oghli del shu, dédi.

⁶ Padishah ayaldin soriwidi, u shu weqeni uninggha dep berdi. Shuning bilen padishah bir agh-

« Padishahlar «2» »

watni belgilep: — Uning hemme teelluqatlarini yandurup bergin we shuningdek öz yurtidin ketken künden tartip bu waqitqiche yéridin chiqqan hosulning barliq kiritimini uninggha bergin, dédi.

Élisha Hazael bilen körüşidu

⁷ Emdi Élisha Suriyening padishahi Ben-Hadad késel yatqinida Demeshqqe keldi. Padishahqa: Xudaning adimi bu yerge keldi, dep xewer bérildi. ⁸ Padishah Hazaelge: — Özüng bir sowgha élip, Xudaning adimining aldigha bérup uning bilen körüşüp, u arqiliq Perwerdigardin méning toghramda: «U bu késeldin saqiyamdu, saqaymaydu» dep sorighin, — dédi.

⁹ Shuning bilen Hazael uning bilen körüşüshke bardı. U özi bilen Demeshqtiki herxil ésil mal-lardin qiriq töge sowgha élip, uning aldigha bérup: «Oghlung Suriyening padishahi Ben-Hadad méni ewetip, bu késeldin saqiyimenmu, saqaymaymenmu?» dep soraydu, — dédi.

¹⁰ Élisha uninggha: — Bérup uninggha: — Choqum saqiyisen, dep éytqin. Lékin Perwerdigar manga qandaqla bolmisun u choqum ólidu, dep wehiy qildi, dédi.

¹¹ Xudaning adimi taki Hazael xijil bolup ketküche uninggha tikilip qarap turdi, andin Xudaning adimi yigirlashqa bashlidi.

¹² Hazael: — Ghojam némishqa yigirlayla! dep soridi. U: — Men séning Israilargha qilidighan yaman ishliringni bilimen; chünki sen ularning qorghanolirini köydürüp, yigitlirini qilich bilen óltürüp, ushshaq balilirini chörüp tashlap, hamilidar ayallirining qarnini yériwétisen, dédi.

¹³ Hazael: — Menki ittek bir qulung néme idim, undaq ulugh ishlarni qilalamtim? Élisha: — Perwerdigar manga séning Suriyening padishahi bolidighanliqingni melum qildi, dédi.

¹⁴ U Élishaning qéshidin chiqip ghojisining yénigha bardı. Ben-hadad uningdin: — Élisha sanga néme dédi, dep soridi. U: — U manga silining toghrilirida, choqum saqiya, dep éytti, dédi.

¹⁵ Etisi Hazael bir parche bözni élip, sugha chilap padishahning yüzini etti. Shuning bilen u öldi; we Hazael uning ornida padishah boldi.

Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi bolushi atisi bilen

2Tar. 21:2-20

¹⁶ Israilning padishahi, Ahabning oghli Yoramning seltenitining beshinchi yilida, Yehoshafat téxi Yehudaning padishahi waqtida, Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi boldi. ¹⁷ U padishah bolghanda ottuz ikki yashta bolup, Yérusalémda sekkiz yil seltenet qildi.

¹⁸ U Ahabning jemeti qilghandek Israil padishahlirining yolida yürdi (chünki uning ayali Ahabning qizi idi); u Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. ¹⁹ Lékin Perwerdigar Dawutqa: — Séning bilen oghulliringgha «menggü öchmeydighan chiragh» bérimen dégen wedisi tüpeylidin u Yehudani xarab qilishni xalimidi.

²⁰ Uning künliride Édom Yehudaning idare qilishigha isyan kötürüp, azad bolup öz aldigha bir padishahliq tiklidi. ²¹ Shuning bilen Yoram hemme jeng harwiliri bilen yolgha chiqip Zair she-

8:8 1Pad. 14:2, 3; 2Pad. 1:2

8:12 2Pad. 10:32; 12:17; 13:7

8:16 «Yoram» — «Yehoram»ning bashqa birxil shekli. Mushu ayetke ikki Yehoram bar; birinchisi Israil, yeni shimaliy padishahliqning padishahi, ikkinchisi Yehudaning padishahi. «Yehoshafat téxi Yehudaning padishahi waqtida, Yehoshafatning oghli Yehoram Yehudaning padishahi boldi» — démek, Yehoshafat we oghli Yehoram ikkisi teng seltenet qilidu.

8:16 2Tar. 21:4, 5

8:19 «Dawut ... bir chiragh... bérimen» — «1Pad. 11:36 we izahatni körüng. «Chiragh» — bu köchme menilik söz bolup, Dawutning xandanini körsitidu, elwette; xandanning mewjut bolghanliqi (1) Dawutning Xudagha sadiq bolghanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu; (2) Xudaning Dawutqa: Sen arqiliq pütkül dunyani soraydighan Mesih tugulidu, dep bergen wediside turidighanliqigha guwahliq béridighan «chiragh» bolidu.

8:19 2Sam. 7:13; 1Pad. 11:36; 15:4; Zeb. 132:17-18

8:20 Yar. 27:40; 2Tar. 21:8

« Padishahlar «2» »

hirige ötti. U kéchisi ornidin turup, özini we jeng harwilirining serdarlarini qorshiwalgan Édomlarga hujum qilip, ularni meghlup qildi; lékin axirida Yehuda leshkerliri öz öylirige qéchip ketti.²² Shuning bilen Édomlar Yehudaning hökümraniqidin bügüngiche azad boldi. U waqitta Libnahmu isyan kötürüp azad boldi.

²³ Emdi Yoramning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi? ²⁴ Yoram öz ata-bowiliri arisida uxlidi we «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining yénida depne qilindi. Oghli Ahaziya uning ornida padishah boldi.

Ahaziya seltenet qilidu

2Tar. 22:1-6

²⁵ Israilning padishahi, Ahabning oghli Yoramning seltenitining on ikkinchi yili, Yehuda padishahi Yehoramning oghli Ahaziya Yehudagha padishah boldi..²⁶ Ahaziya padishah bolghanda yigirme ikki yashta bolup, Yérusalémde bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Ataliya idi; u Israil padishahi Omrining qizi idi..²⁷ Ahaziya Ahabning jemetining yolida yürüp Ahabning jemeti qilghandek, Xudaning neziride rezil bolghanni qildi; chünki u Ahabning küy'oghli bolup uninggha hemjemet idi..²⁸ Ahabning oghli Yoram Suriyening padishahi Hazael bilen Giléadtiki Ramotta soqushqanda Ahaziya uninggha hemdemliship soqushqa chiqqanidi. Suriyler Yoramni zeximlendürdi..²⁹ Yoram padishah Ramahda Suriye padishahi Hazael bilen soqushqanda Suriylerdin yégen zexmini dawalitish üçün, Yizreelge yénip keldi. Ahabning oghli Yoram késel bolghachqa, Yehudaning padishahi, Yehoramning oghli Ahaziya uni yoqlighili Yizreelgimu bardi..

Yehu padishah bolidu

9¹ Élisha peyghember peyghemberlarning shagirtliridin birini chaqirip, uninggha: — «Bélingni baghlap bu may qachisini qolunggha élip, Giléadtiki Ramotqa barghin..² U yerge barghanda Nimshining newrisi, Yehoshafatning oghli Yehuni tépip, öyige kirip, uni öz buraderliri arisidin ornidin turghuzup, ichkiriki öyge bashlap kir..³ Andin qachidiki mayni béshigha quyup: Perwerdigar mundaq deydu: — Men séni Israilgha padishah bolushqa mesih qildim, dégin; shuni dep bolupla ishikni échip, qéchip chiqqin, hayal bolma» — dédi..

⁴ Shuning bilen shu yash peyghember yigit Giléadtiki Ramotqa bardi..⁵ U yerge kelgende, mana, qoshunning serdarliri u yerde olturatti. U: — I serdar, sanga bir sözüüm bar, dédi.

Yehu: — Qaysimizgha? — dep soridi.

U: — Sanga, i serdar, dédi.

⁶ U qopup öyge kirdi. Yigit béshigha mayni quyup uninggha mundaq dédi: Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Men séni Perwerdigarning xelqige, yeni Israilgha padishah bolushqa mesih qildim..⁷ Sen öz ghojang Ahabning jemetini yoqitisen; chünki öz qullirim pey-

8:21 «Yoram hemme jeng harwiliri bilen...» — «Yoram» yaki «Yehoram». «Zair shehirige ötti» — yeni lordan deryasidin ötti. «axirida Yehuda leshkerliri öz öylirige qéchip ketti» — eyni tékistte «Yehuda» dégen söz yoq. Lékin mushu yerde «leshkerler» (ibraniy tilida «xelq») Yehudiy leshkerlerni körsetse kérek.

8:23 «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire»ning özi emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» bu kitabtin köp uchurlarni alghan.

8:24 2Tar. 21:19

8:25 2Tar. 22:1

8:26 2Tar. 22:2

8:29 2Pad. 9:15; 22:6, 7

9:1 1Pad. 19:16

9:3 2Tar. 22:7

ghemberlarning qéni üçhün we Perwerdigarning hemme qullirining qéni üçhün Yizebeldin intiqam alay..⁸ Ahabning pütkül jemeti yoqilidu; Ahabning jemetidin Israildiki hemme erkeklarni hetta ajiz yaki méyip bolsun hemmisini halak qilimen..⁹ Men Ahabning jemetini Nibatning oghli Yeroboamning jemetidek we Axiyahning oghli Baashaning jemetidek yoq qilimen..¹⁰ Itlar Yizebelni Yizreeldiki shu parche yerde yeydu. Héchkim uni depne qilmaydu».

Shuni dep bolupla yigit ishiqni échip qéchip ketti..

¹¹ Yehu öz ghojisining xizmetkarlirining qéshigha yénip chiqqanda, ular uningdin: — Hemme ish tinchliqmu? Bu telwe séni néme ish bilen izdep keptu? — dep soridi.

U ulargha: Siler shu kishi we uning sepsetelirini bilisiler, — dédi..

¹² Ular: Yalghan éytma! Bizge dep bergine! déwidi, u: — U manga mundaq-mundaq dep, Perwerdigar mundaq deydu: — «Séni Israilning üstide padishah bolushqa mesih qildim» dep éytti — dédi.

¹³ Shuning bilen ularning hemmisi tonlirini sélip, pelempeyde yéyip uninggha payandaz qildi. Ular kanay chélip: «Yehu padishah boldi!» dep jakarlashti.

¹⁴ Shuning bilen Nimshining newrisi, Yehoshafatning oghli Yehu Yoramni qestlimekchi boldi. U waqitta Yoram bilen barliq Israillar Giléadtiki Ramotta turup, u jayni Suriyening padishahi Hazaelning hujumidin muhapizet qiliwatatti. ¹⁵ Emdi Yoram padishah Suriyening padishahi Hazael bilen soqushqanda Suriylardin yégen zexmidin saqiylash üçhün Yizreelge yénip kelgenidi. Yehu bolsa özige egeshkenlerge: Silerge layiq körünse, Yizreelge béríp xewer bergüdek héchkimni sheherdin qachurmanglar, dégenidi.

¹⁶ Yehu bir jeng harwisini heydep Yizreelge bardi, chünki Yoram u yerde késsel bilen yatqanidi (Yehudaning padishahi Ahaziya Yoramni yoqlighili chüshüp kelgenidi). ¹⁷ Emdi közetchi Yizreelning munarida turup, Yehu qatarliq bir top ademlerni kördi. U: «Bir top ademlerni kördüm» dédi. Yoram: Bir atliq kishini ularning aldigha ewetinglar, u ulardin: — Hemme ish tinchliqmu? — dep sorisun, dédi. ¹⁸ Shuning bilen atliq bir kishi ularning aldigha béríp: — Padishah, hemme ish tinchliqmu, dep soridi, dédi.

Yehu: — Tinchliqmu, emesmu, buning bilen néme karing? Burulup méning keynimdin mang, — dédi. Közetchi padishahqa xewer béríp: — Xewerchi ularning qéshigha bardi, lékin qaytip kelmidi» — dédi.

¹⁹ Shuning bilen u yene bir atliq kishini mangdardi. U ularning aldigha béríp: — Padishah, hemme ish tinchliqmu, dep soridi, dédi.

Yehu: — Tinchliqmu, emesmu, buning bilen néme karing? Burulup méning keynimdin mang, dédi.

²⁰ Közetchi padishahqa xewer béríp: — Xewerchi ularning qéshigha bardi, lékin qaytip kelmidi. Emdi ularning harwa heydishini Nimshining oghli Yehuning heydishidek iken, chünki u telwilerche heydeydu, dédi.

²¹ Yoram: — Harwini qétinglar, dep buyruwidi, uning jeng harwisini qétip teyyarlidi. Andin Israilning padishahi Yoram bilen Yehudaning padishahi Ahaziya, herbiri öz jeng harwisigha olturup, Yehuning aldigha bérishqa chiqti; ular uning bilen Yizreellik Nabotning étizliqida uchrashti.

9:7 «Yizebeldin intiqam alay» — ibraniy tilida «Yizebelning qolidin intiqam alay».

9:8 «hemme erkeklér» — ibraniy tilida: «tamgha qarap siyidighan herbiri» dep ipadilidu. «ajiz yaki méyip bolsun hemmisini» — bashqa birxil terjimisi: «yaki qul yaki hör bolsun, hemmisini...».

9:8 1Pad. 21:21

9:9 1Pad. 14:10; 15:29; 16:3,11

9:10 «Yizreeldiki shu parche yer» — Ahab padishah Nabottin qestlep taritiwalghan yerni körsitidu. «1Pad.» 21:1-24ni körüng.

9:10 1Pad. 21:23

9:11 «sepseteliri» — yaki peqet «gepliri».

9:15 2Pad. 8:29

9:21 «ular uning bilen Yizreellik Nabotning étizliqida uchrashti» — «1Pad.» 21:1-24ni körüng.

« Padishahlar «2» »

²² Yoram Yehuni körgende, «I Yehu, hemme ish tinchliqmu? dep soridi. U: — Anang Yizebelning qilghan buzuqchilqliri we jadugerliki shunche jiq tursa, qandaqmu tinchliq bolidu?! — dédi..

²³ Shuning bilen Yoram harwini yandurup Ahaziyagha: «I Ahaziya, asiqliq!» dep warqirap beder qachti.

²⁴ Yehu oqyasini qoligha élip, oq sélip Yoramning keyni teripidin uning ikki mürisining ari-liqidin atti. Ya oqi uning yürikidin téship chiqti we u öz harwisigha yiqilip chüshti. ²⁵ Yehu öz yénidiki emeldari Bidkargha: Uni élip Yizreellik Nabotning étizliqigha tashlighin. Yadingda bolsunki, men bilen sen uning atisi Ahabning keynidin bille mangghanda, Perwerdigar uning toghrisida mundaq bir höküm-wehiyni éytqan: —

²⁶ «Men tünügün Nabotning qéni bilen uning oghullirining qénini kördüm, deydu Perwerdigar: Mana bu qan qerzini del bu étizliqta sanga yandurimen, deydu Perwerdigar». Emdi Perwerdi-garning shu sözi boyiche, uni élip shu yerge tashlighin, — dédi..

²⁷ Yehudaning padishahi Ahaziya buni körgende «Baghdiki rawaq yoli» bilen qachti. Lékin Yehu uning keynidin qoghlap: «Uni étinglar!» dep buyruwidi, ular uni Ibléamning yénida, Gur évizli-kige chiqqan yolda atti. U Megiddoghiche qéchip u yerde öldi.. ²⁸ Shuning bilen uning xizmet-karliri uning jesitini jeng harwisigha sélip, Yérusalémgha élip béríp, «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining yénigha öz qebriside depne qildi ²⁹ (Ahabning oghli Yoramning seltenitining on birinchi yilida Ahaziya Yehudagha padishah bolghanidi).

³⁰ Yehu emdi Yizreelge keldi, Yizebel shuni anglap közligige sürme sürüp, chachlirini tarap, dérizidin qarap turatti. ³¹ Yehu derwazidin kirgende u uninggha: I Zimri, öz ghोजangning qatili, hemme ish tinchliqmu? — dep soridi..

³² Yehu béshini kötürüp, dérizige qarap turup: — Men terepte turidighan kim bar? dep soriwidi, ikki-üch aghwat dérizidin uninggha qaridi.

³³ U: Shu ayalni töwenge tashlanglar, déyishigila, ular uni töwenge tashlidi. Shuning bilen uning qéni hem tamgha hem atlargha chéchildi. U uni atlirigha dessitip üstidin ötüp ketti.

³⁴ Andin u öyge kirip yep-ichkendin kéyin: Bu leniti ayalning jesitini tekshürüp, uni depne qi-linglar. Chünki némila bolmisun u padishahning melikisidur, dédi.. ³⁵ Lékin ular uni depne qi-liwéteyli dep bériwidi, uning bash söngiki, ayaghliri we qolining alqinidin bashqa héch yérini tapalmidi.

³⁶ Ular yénip kélip bu xewerni uninggha dégende u: — Bu ish Perwerdigar Öz quli tishbilib Iliyas arqiliq éytqan munu sözining emelge ashurulushidur: — «Itlar Yizreeldiki shu parche yerde Yizebelning göshini yeydu.. ³⁷ Yizebelning ölüki sirtta, Yizreeldiki shu parche yerde qighdek yéyilip kétidu we shuning bilen héchkim: «U Yizebel iken» déyelmeydu» — dédi.

Yehu Ahabning jemetidikilerni yoqitidu

10 ¹ Emdi Samariyede Ahabning yetmish oghli bar idi. Yehu xetlerni yézip Samariyege, yenii Yizreeldiki emeldar-aqsaqallargha we Ahabning jemetidiki pasibanlarga ewetti. Xetlerde mundaq déyildi: —

9:22 «buzuqchiliq» — mushu yerde hem zinaxorluqning özi hem köchme menide butpereslikni körsetse kérek.

9:25 «...mundaq bir höküm-wehiyni éytqan» — ibranily tilida «...mundaq bir yükni salghan». Adette «yük» Xudaning hökümi yaki jazasini jakarlaydighan wehiyi idi.

9:26 1Pad. 21:19

9:27 «Baghdiki rawaq yoli» bilen» — yaki «Beyt-Haggangha baridighan yol bilen».

9:27 2Tar. 22:7-9

9:31 «Zimri» — 44 yil ilgiri Israil padishah Élahdin yüz örüp uni öltürgen. «1Pad.» 16:9-20ni körüng.

9:31 1Pad. 16:18

9:34 1Pad. 16:31

9:36 1Pad. 21:23

² «Siler bilen bille ghoj anglarning oghulliri, jeng harwiliri bilen atlar, qorghanliq sheher we sawut-qorallarmu bardur; shundaq bolghandin kéyin bu xet silerge tegkende, ³ öz ghoj anglarning oghulliridin eng yaxshisini tallap, öz atisining textige olturghuzup, ghoj anglarning jemeti üçhün soqushqa chiqinglar!».

⁴ Lékin ular dekke-dükkige chüshüp intayin qorqushup: Mana ikki padishah uning aldida put tirep turalmighan yerde, biz qandaqmu put tirep turalaymiz? — déyishti.

⁵ Shuning bilen orda béshi, sheher bashliqi, aqsqaqallar bilen pasibanlar Yehugha xewer yetküzüp: Biz séning qulliringimiz; sen hernéme buyrusang shuni qilimiz; héchkimni padishah qilmaymiz. Sanga néme muwapiq körünse shuni qilghin, dep éytti.

⁶ Yehu ikkinchi xetni yézip, xette: — «Eger men terepte bolup, méning sözlirimge kirishke razi bolsanglar öz ghoj anglarning oghullirining bashlirini élip, ete mushu waqitta Yizreelge, méning qéshimgha ularni keltürünglar. Emdi padishahning oghulliri yetmish kishi bolup, özlirini baqqan sheherning ulughlirining qéshida turatti. ⁷ Xet ulargha tegkende ular shahzadilerni, yetmisheylenning hemmisini öltürüp, bashlirini séwetlerge sélip, Yizreelge Yehugha ewetti.

⁸ Bir xewerchi kélip Yehugha: Ular shahzadilerning bashlirini élip keldi, dep xewer bergende, u: Ular ni ikki dówe qilip, derwazining aldida ete etigengiche qoyunglar, dédi.

⁹ Etigende u chiqip, u yerde turup pütkül xalayiqqa: Siler bigunahsiler; mana, men özü m ghojamgha qest qilip uni öltürdüm; lékin bularning hemmisini kim chépip öltürdi? ¹⁰ Emdi shuni bilinglarki, Perwerdigarning héch sözi, yeni Perwerdigar Ahabning jemeti toghrisida éytqinidin héchbir söz yerde qalmaydu. Chünki Perwerdigar Öz quli Iliy as arqiliq éytqinigha emel qildi, — dédi.

¹¹ Andin kéyin Yehu Yizreelde Ahabning jemetidin qalghanlarning hemmisi, uning teripidiki barliq erbablar, dost-aghiniliri we kahinlirini héch kimni qaldurmay öltürdi. ¹² Andin u ornidin turup, Samariyege bardi. Yolda kétiwétip «padichilargha tewe Beyt-Eked»ke yetkende. ¹³ Yehu Yehuda padishahi Ahaziyaning qérindashliri bilen uchrashti. U ulardin: Siler kim? — dep soridi.

«Ahaziyaning qérindashliri, padishahning oghulliri we xanishning oghulliridin hal sorighili barimiz, dédi.

¹⁴ U: Ular ni tirik tutunglar! dep buyrudi. Andin ademliri ular ni tirik tutti, andin hemmisini Beyt-Ekedning quduqining yénida öltürüp, ularning héch birini qoymidi. Ular jemi y qiri q ikki adem idi. ¹⁵ U u yerdin kétép barghanda uning aldigha chiqqan Rekabning oghli Yehonadabqa yoluqti. U uninggha salam qilip: Méning könglüm sanga sadiq bolghandek, séning könglüngmu manga sadiqmu? — dédi.

Sadiq, dédi Yehonadab.

Yehu: — Undaq bolsa qolung ni manga bergin, dédi. U qolini bériwidi, Yehu uni jeng harwisigha élip chiqip, öz yénida jay bér ip. ¹⁶ uninggha: Men bilen bér ip, Perwerdigargha bolghan qizghinliqim ni körgin, dédi. Shuning bilen u uni jeng harwisigha olturghuzup heydep mangdi.

10:6 «bashlirini élinglar» — Yehuning telipi belkim qesten müjmel déyilgenidi. Ibraniy tilida «bashlirini élish» dégenlik «özlirini élip kél ish» ya ki «öltür ish» dégen ikki bisliq menide idi. Aqsqaqallar we pasibanlar padishahning oghullirini öltürgendin kéyin, Yehu ular ni «Ular men bilen teng bu ishlargha mes'ul» dep körsiteleytti.

10:9 «Siler bigunahsiler; mana, men özü m ghojamgha qest qilip uni öltürdüm; lékin bularning hemmisini kim chépip öltürdi?» — Yehu hiylgerlik bilen sheherdiki we Yizreeldiki emeldarlarni men terepte turidu, men bilen teng mushu ishlargha mes'ul, dep xalayiqqa körsitemekchi.

10:10 1Pad. 21:19, 21, 29

10:12 «padichilargha tewe Beyt-Eked»ke — ya ki «qoy padichilar yighilidighan jay»gha...

10:13 «hal sorighili barimiz» — ibraniy tilida «hal sorighili chüshimiz».

10:13 2Tar. 22:8

10:15 «sanga sadiq» — ibraniy tilida «könglüngge sadiq» dep ipadilinidu. «sanga sadiq bolghandek» — ya ki «sanga durus bolghandek». «manga sadiqmu» — ya ki «manga durusmu». Bu ayettiki «Rekabning oghli Yehonadab» «Yer.» 35:1-16de tilgha élinghan «Rekabning oghli Yehonadab (Yonadab)»qa oxshash adem bolushi mumkin.

¹⁷ U Samariyege kelgenda Ahabning jemetidin Samariyede qalghanlarning hemmisini qirip tügetküche öltürdi. Bu ish Perwerdigarning Iliyasqa éytqan sözining emelge ashurulushi idi..

Yehuning Baal dégen butning kahin-peyghemberlirini qetl qilishi

¹⁸ Andin Yehu hemme xalayiqni yigdurup, ulargha mundaq dédi: — Ahab Baalning xizmitini az qilghan, lékin Yehu uning xizmitini köp qilidu. ¹⁹ Buning üçhün Baalning barliq peyghemberlirini, uning qulluqida bolghanlarning hemmisi bilen barliq kahinlirini manga chaqiringlar; héchkim qalmisun, chünki Baalgha chong qurbanliq sunghum bar; herkim hazir bolmisa jénidin mehrum bolidu, dédi. Lékin Yehu bu ishni baalpereslerni yoqitish üçhün hiyligerlik bilen qildi.

²⁰ Shuning bilen Yehu: Baalgha xas bir héyt békitinglar, déwidi, ular shundaq élan qildi.

²¹ Yehu pütkül Israilgha teklipe ewetkende, barliq baalperesler keldi; ulardin héchbiri kem qalmay keldi. Ular Baalning butxanisigha kirdi; shuning bilen Baalning butxanisi bu béshidin yene bir béshighiche liq boldi. ²² U murasim kiyimi bégige: Hemme Baalpereslerge ibadet kiyimlirini echiqip ber, déwidi, u kiyimlerni ulargha echiqip berdi.

²³ Yehu bilen Rekabning oghli Yehonadab Baalning butxanisigha kirip baalpereslerge: Tekshürüp béqinglar, bu yerde Perwerdigarning bendiliridin héchbiri bolmisun, belki peqet baalperesler bolsun, dédi.

²⁴ Ular teshekkür qurbanliqliri bilen köydürme qurbanliqlarni ötküzgili kirdi. Yehu seksen adimini téshida qoyup ulargha: Men silerning ilkinglarga tapshurghan bu ademlerdin birs qolunglardin qéchip ketse, jénining ornida jan bérésiler, dédi.

²⁵ Ular köydürme qurbanliqni ötküzüp bolushighila, Yehu orda pasibanliri we serdarlarga: Kirip ularni qetl qilip, héchkimni chiqqili qoymanglar, dep buyrudi. Shuning bilen orda pasibanliri bilen serdarlar ularni qilich bisi bilen qetl qilip, ölüklerni shu yerge tashliwetti. Andin Baalning butxanisining ichkirige kirip ²⁶ but tüwrüklerni Baalning butxanisidin élip chiqip köydürüwetti. ²⁷ Ular yene Baalning tüwrük-heykilini chéqip, Baalning butxanisini yiqitip uni bügünge qeder hajetxanigha aylandurdi. ²⁸ Yehu shu yol bilen Baalni Israil ichidin yoq qildi.

Yehuning seltenitining xulasisi

²⁹ Yehu Nibatning oghli Yeroboamning Israilni gunahqa putlashturghan gunahliridin, yeni Beyt-El bilen Dandiki altun mozay butliridin özini yighmidi. ³⁰ Perwerdigar Yehugha: Sen obdan qilding; Méning nezirimge muwapiq körüginini ada qilip, Ahabning jemetige könglumdiki hemme niyetni beja qilip pütüzgining üçhün, séning oghulliring tötinchi nesligiche Israilning textide olturidu, dédi..

³¹ Lékin Yehu pütün qelbidin Israilning Xudasi Perwerdigarning muqeddes qanunida méngishqa köngül bölmedi; u Israilni gunahqa putlashturghan Yeroboamning gunahliridin neri turmidi.

³²⁻³³ Shu künlerde Perwerdigar Israilning zéminini késip-késip azaytishqa bashlidi. Chünki Hazael Iordan deryasining meshriq teripidin bashlap Israilning chégraliridin bösüp ötüp ulargha hujum qildi; u barliq Giléad yurtini, Arnon jilghisining yénidiki Aroerdin tartip Giléadtin ötüp Bashanghiche, Gad, Ruben we Manassehning barliq yurtlirini ishghal qildi.

³⁴ Emdi Yehuning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin seltenitining hemme qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

10:17 2Tar. 22:8

10:24 «teshekkür qurbanliqliri» — yaki peqet «qurbanliqlar».

10:29 1Pad. 12:28

10:30 2Pad. 15:12

³⁵ Yehu öz ata-bowiliri arisida uxli di we Samariyede depne qilindi. Andin oghli Yehoahaz uning ornida padishah boldi. ³⁶ Yehuning Israilning üstide Samariyede seltenet qilghan waqti yigirme sekkiz yil idi.

Xanish Ataliyaning öltürülüşü

2Tar. 22:10-12; 23:1-21

11 ¹ Emdi Ahaziyaning anisi Ataliya oghlining ölginini körgende, barliq shah neslini öltürüşke qozghaldi..

² Lékin Yoram padishahning qizi, yeni Ahaziyaning singlisi Yehoshéba öltürülüş aldida turghan padishahning oghullirining arisidin Ahaziyaning oghli Yoashni oghriliqche élip chiqip, uni we inik anisini yastuq-kirlik ambirigha yoshurup qoydi. Yoash shu yol bilen Ataliyadin yoshurup qélinip öltürülmidi. ³ Andin kéyin inik anisi bilen Perwerdigarning öyide alte yilghiche yoshurunup turdi. Shu waqitlarda Ataliya zéminda seltenet qildi.

⁴ Yettinchi yili Yehoyada adem ewetip Kariylar hem orda pasibanlirining yüzbéshilirini Perwerdigarning öyige chaqirtip kélip, ular bilen ehde qilishti. U ulargha Perwerdigarning öyide qesem ichküzüp, padishahning oghlini körsetti. ⁵ Andin ulargha buyrup: Mana siler qilishinglar kérek bolghan ish shuki: — Shabat künide pasibanliq nöwiti kelgen üchtin biri padishahning ordisida pasibanliq köziti qilsun. ⁶ Üchtin biri Sür dégen derwazida tursun we üchtin biri orda pasibanlar hoylisining keynidiki derwazida tursun; shundaq qilip siler orda üçün pasibanliq qilisiler. ⁷ Shabat künide pasibanliq nöwitini qilip bolghan üchtin ikki qismi Perwerdigarning öyide padishahning qéshida pasibanliq qilsun. ⁸ Siler padishahning etrapida turup, herbiringlar qolunglarga öz qoralinglarni élip, kimdekim sépinglardin ötkili urunsa uni öltürünglar; padishah chiqip-kirse uning bilen bille yürünglar, dédi.

⁹ Yüzbéshilar kahin Yehoyada barliq tapilighanlirini beja keltürüshti; herbir yüzbéshi öz ademlirini, hem shabat künide pasibanliq nöwitige kelgenlerni hem pasibanliq nöwitidin yanghanlarni qaldurup qaldi; andin Yehoyada kahinning qéshigha keldi. ¹⁰ Kahin bolsa Dawut padishahning Perwerdigarning öyide saqlaqliq neyze we qalqanlirini yüzbéshilargha tarqitip berdi.

¹¹ Orda pasibanliri tizilip, herbiri öz qolida qoralini tutup, ibadetxanining ong teripidin tartip sol teripigiche qurbangah bilen ibadetxanini boylap padishahning etrapida turdi. ¹² Yehoyada shahzadini otturigha chiqirip uning béshigha tajni kiygüzüp, uninggha guwahnamilerni béríp, padishah bolushqa xushbuy may bilen mesih qildi. Hemmeylen chawak chélip: — «Padishah yashisun!» dep towlashti.

¹³ Ataliya orda pasibanliri bilen xelqning towlashlirini anglighanda, Perwerdigarning öyige kirip, köpchilikning arisigha keldi. ¹⁴ U qariwidi, mana padishah qaide-resim boyiche tüwrükning yénida turatti. Padishahning yénida emeldarlar bilen kanaychilar tizilghanidi; barliq yurt xelqi shadlinip, kanay chélishatti. Buni körgen Ataliya kiyimlirini yirtip: — Asiyliq, asiyliq! — dep warqirdi.

¹⁵ Emma Yehoyada kahin qoshungha mes'ul bolghan yüzbéshilargha: Uni sepliringlar otturidin sirtqa chiqiriwétinglar; kimdekim uninggha egeshse qilichlansun, dep buyrudi. Chünki kahin: — U Perwerdigarning öyide öltürülmisun, dep éytqanidi.

¹⁶ Shuning bilen ular uninggha yol boshitip berdi; we u padishah ordisigha kiridighan at yoligha yétip kelgende, ular u yerde uni öltürdi..

11:1 2Tar. 22:10

11:4 «Kariylar» — belkim bir türküm chetellik leshkerlerni körsitidu. Bashqa birnechke xil terjimiliri uchrishi mumkin.

11:4 2Tar. 23:1

11:6 «Sür dégen derwazi» — yaki «Ul derwazisi».

11:9 2Tar. 23:8

11:16 «ular uninggha yol boshitip ... at yoligha yétip kelgende, ular u yerde uni öltürdi» — yaki «ular uni tutup padishah

¹⁷ Yehoyada: — «Perwerdigarning xelqi bolayli» dep Perwerdigarning we padishah bilen xelqning otturisida bir ehde toxtatti; padishah bilen xelqning otturisida hem bir ehde baghlandi..

¹⁸ Andin barliq zémindiki xelq Baalning butxanisigha béríp uni buzup tashlidi; uning qurbangahliri bilen mebudlirini chéqíp pare-pare qilip, Baalning kahini Mattanni qurbangahlarning aldidá óltürdi. Andin kéyin Yehoyada kahin Perwerdigarning öyige pasibanlarni teyinlidi. ¹⁹ Andin u yüzbéshilar, Kariylar, orda pasibanliri we yurtning hemme xelqini özi bilen élip kélip, padishahni Perwerdigarning öyidin bashlap chüshüp, ordidiki «Pasibanlarning derwazisi»din padishahning ordisigha kirgüzdi; Yoash padishahliq textige olturdi.

²⁰ Yurtning barliq xelqi shadlinatti; ular Ataliyani padishahning ordisining yénida qilichlap óltürgendin kéyin, sheher tinch bolup qaldi.

Yehoash Yehudagha padishah bolidu

2Tar. 24:1-27

²¹ Yehoash yette yashqa kirgende padishah boldi.

12¹ Yehuning seltenitining yettinchi yilida Yehoash padishah boldi; u qiriq yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisi Beer-Shébalıq Zibiyah idi..² Yehoash Yehoyada kahin uninggha nesihet qilip turghan barliq künlerde, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qildi..³ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanlıq qilip xushbuy yaqatti..

⁴ Yehoash kahinlarga: — Perwerdigarning öyige Xudagha atalghan hemme pul, jümlidin royxettin ötküzülgen her kishining baj puli, qesem ichkenlarning puli we herkim ixtiyari bilen Perwerdigarning öyige béghishlap ekelgen hemme pulni..⁵ kahinlar xezinichilerdin tapshuruwélip Perwerdigarning öyining qaysi yéri buzulghan bolsa, shu pulni ishlitip shularni onghishun, dédi..

⁶ Lékin Yehoash padishahning seltenitining yigirme üçinchi yilighiche, kahinlar ibadetxanining buzulghan yerlirini téxiche onglımighanidi. ⁷ Andin Yehoash padishah Yehoyada kahin we bashqa kahinlarni chaqirıp ulargha: — Némishqa ibadetxanining buzulghan yerlirini onghishimidinglar? Mundin kéyin xezinichilerdin pul almanglar we özünglar ibadetxanining buzulghan yerlirini onglatmanglar, dédi..

ordisigha kiridighan at yoligha yétip kelgende, shu yerde uni óltürdi..

11:17 2Tar. 23:16

12:1 «Yehoash» — «Yoash»ning bashqa shekli.

12:2 «Yehoash Yehoyada kahin uninggha nesihet qilip turghan barliq künlerde, ... durus bolghanni qildi.» — bu sözge qarighanda Yoash Yehoyada ölgendin kéyin Perwerdigarning yolidin chiqıp ketti; we derweqe shundaq boldi («2Tar.» 24:17-27ni köring).

12:3 «yuqiri jaylar» — Tewrattiki «Kan.» 12:5-14de we bashqa munasiwetlik yerlerde, Xuda Israillargha: Birsı Manga atap qurbanlıq qilsa, peqet «Özüim tallighan jay»da qurbanlıq qilsun, dep tapilaydu. Israilning tarixida Xuda mushundaq qurbanlıq qilidighan birnechke jayni békitenidi (bir waqıtta peqet birla jayni békitettti). Biraq Israillar belkim öz qolaylıqını közlep (we belkim butpereslerning ish-heriketlirini dorap) Xudaning emrini neziridin saqıt qilip tagh choqqiliri qatarlıq yuqiri jaylarda Xudagha ibadet qilip qurbanlıq qilatti. Buning shundaq bir xetiri bar idiki, ular etrapidiki butpereslerning tesirini qobul qilip, shu yerde herxil butlarchimu choqunup, hetta butpereslerge egiship «insan qurbanlıq»larnimu qilishi mumkin we derweqe köp waqıtlarda shundaq qilatti (mesilen, «Ez.» 16:21, 20:26ni köring).

12:4 «royxettin ötküzülgen her kishining baj puli, qesem ichkenlarning puli» — «Mis.» 30:11-16, «Law.» 27-babni köring.

12:4 2Pad. 22:3-21

12:5 «kahinlar xezinichilerdin...» — yaki «kahinlar öz tonushliridin...». «Kahinlar» — ibraniy tilida «Herbir kahin...» déyilidu — démek, herbir kahinning bu ishqa bolghan ayrim mes'uliyiti barlıqı sel kititlinidu.

12:7 «...Mundin kéyin xezinichilerdin pul almanglar we özünglar ibadetxanining buzulghan yerlirini onglatmanglar» — bu sözge qarighanda kahinlar héch bolmighanda ibadetxanini onghitish xizmitide mes'uliyetsizlik qilghan bolsa kérek. Bu sözlerdin ular mushu pullarni xıyanet qilghanlıqı natayın.

—Bashqa birxil terjimisi: «Muningdin bashlap ibadetxanining buzulghan yerlirini onglitish meqsitide bashqa xezinichilerdin pul almanglar». 8-ayet bizning terjimimizge masraq kélidu.

⁸ Shuning bilan kahinlar maqul bolushup: Biz buningdin kéyin xelqtin pul almaymiz hem ózi-miz ibadexanining buzulghan yerlirininu ongshimaymiz, dédi.

⁹ Emdi Yehoyada kahin bir sanduqni élip chiqip, yapquchidin bir tóshük téship uni qurbang-ahning yénigha qoydi; kishiler Perwerdigarning öyige kirgende, u ong terepte turatti. Derwazigha qaraydighan kahinlar Perwerdigarning öyige keltürülgen barliq pulni uninggha salatti.

¹⁰ We shundaq bolattiki, ular sanduqta köp pul chüshkenlikini körse, padishahning katipi bilen bash kahin ibadexanigha chiqip, Perwerdigarning öyidiki pulni xaltigha chigip, sanap qoyatti.

¹¹ Andin ular Perwerdigarning öyini ongshaydighan ish bashlirigha ölchep-hésablap béretti. Ular bolsa uni Perwerdigarning öyini ongshaydighan yaghachchi bilen tamchilar, ¹² tashchilar bilen tashtirashlarga béretti. Ular mushu pulni Perwerdigarning öyining buzulghan yerlirini ongshashqa lazim bolghan yaghach bilen oyulghan tashlarni sétiwélissha, shuningdek ibadexanini ongshashqa we hemme bashqa chiqimgha ishlitetti. ¹³ Lékin Perwerdigarning öyige keltürülgen pul ibadexanigha atilidighan kümüş qacha-quchilar, pichaqlar, piyaliler, kanaylar, ya altundin yaki kümüshstin yasalgan bashqa herqandaq nersilerni yasitishqa ishlitilmeytti. ¹⁴ Ular belki shu pulni ish béshilirigha béríp, Perwerdigarning öyini ongshitatti. ¹⁵ Ular pulni ish béjirgüchilerning ishlemchilerge teqsim qilip bérishi üçün tapshuratti; lékin uning hésawatini qilmaytti; chünki bular insap bilen ish qilatti. ¹⁶ Lékin itaetsizlik qurbanliqi puli bilen gunah qurbanliqigha munasiwetlik pullar Perwerdigarning öyige élip kélinmeytti; u kahinlarga tewe idi.

¹⁷ U waqitta Suriye padishahi Hazael Gat shehirige hujum qilip, uni ishghal qildi. Andin Hazael Yérusalémgha hujum qilishqa yüzlendi. ¹⁸ Shuning bilen Yehudaning padishahi Yehoash öz ata-bowiliri bolghan Yehuda padishahliri Yehoshafat, Yoram we Ahaziya Perwerdigargha teqdim qilghan hemme muqeddes buyumlarni, we ózi teqdim qilghanlirini Perwerdigarning öyi hem padishahning ordisining xeziniliridin izdep tapqan barliq altungha qoshup, hemmisini Suriyening padishahi Hazaelge ewetti; andin Hazael Yérusalémdin chékindi.

¹⁹ Yoashning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi?

²⁰ Emdi Yehoashning xizmetkarliri uninggha qest qilip Silla dawini teripidiki Millo qel'eside uni óltürdi. ²¹ Uning xizmetkarliridin Shiméatning oghli Yozaqar we Shomerning oghli Yehozabad uni zeximlendürdi, shuning bilen u öldi. U öz ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi. Oghli Amaziya uning ornida padishah boldi.

Yehoahaz Israil üstidin höküm süridu

13 ¹ Ahaziyaning oghli, Yehudaning padishahi Yoashning seltenitining yigirme üçinchi yili, Yehuning oghli Yehoahaz Samariyede Israilgha padishah bolup, Samariyede on yette yil seltenet qildi. ² U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirigha egiship mangdi; u ulardin héch chiqmidi. ³ Buning üçün Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghaldi; u ularni Suriyening padishahi Hazaelning we Hazaelning oghli Ben-Hadadning qoligha tapshurup berdi.

⁴ Yehoahaz Perwerdigardin rehim tilidi; we Perwerdigar Israilning qisilip qalghanliqini körüp duasigha qulaq saldi. Chünki Suriyening padishahi ulargha zulum qiliwatatti. ⁵ Perwerdigar Israilgha bir qutquzhuchi teyinlidi; shuning bilen ular Suriylerning qolidin azad bolup qutul-

12:12 «tashtirashlar» — yeni tash neqishchiler idi.

12:17 2Pad. 8:12; 13:25; 2Tar. 24:23

12:18 2Pad. 18:15

12:19 «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» — bu kitab Tewrattiki «Tarix-tezkire» emes, biraq shübhisizki, Tewrattiki «Tarix-tezkire» uningdin köp uchurlar alghanidi.

12:20 2Pad. 14:5

« Padishahlar «2» »

di. Kéyin Israil yene burunqidek öz öy-chédirliride makanlashti. ⁶ Lékin ular Israilni gunahqa putlashturghan Yeroboam jemetining gunahliridin chiqmide; ular yenila shu yolda mangatti. Hetta Samariyede bir «Asherah» butmu qalghanidi.

⁷ Suriyening padishahi Yehoahazgha peqet ellik atliq leshkerni, on jeng harwisi bilen on ming piyade eskirinila qaldurghanidi. Chünki u Yehoahazning qoshunini yoqitip xamandiki topachangdek qiliwetkenidi.

⁸ Emdi Yehoahazning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin seltenitining hemme qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi? ⁹ Yehoahaz ata-bowilirining arisida uxlidi we Samariyede depne qilindi. Andin oghli Yoash ornida padishah boldi.

Yoash Samariye üstidin höküm süridu «Yoash»ning bashqa shekli «Yehoash»

¹⁰ Yehudaning padishahi Yoashning seltenitining ottuz yettinchi yilida Yehoahazning oghli Yehoash Samariyede Israilgha padishah bolup, on alte yil seltenet qildi. ¹¹ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Israilni gunahqa putlashturghan, Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirining héchqaysisini tashlimidi; u shu yolda mangatti.

¹² Emdi Yoashning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning Yehudaning padishahi Amaziya bilen jeng qilip körsetken qudriti «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi? ¹³ Yoash ata-bowilirining arisida uxlidi we Yeroboam uning textige olturdi. Yoash Samariyede Israilning padishahliri arisida depne qilindi.

Élishaning axirqi béshariti

¹⁴ Élisha öz ejilini yetküzdighan késel bilen yatti. Israilning padishahi Yoash uning qéshigha kélip uning yüzige éngiship yiglap: I atam, i atam, Israilning jeng harwisi hem atliq eskerliri!» dep peryad kötürdi.

¹⁵ Élisha uninggha: Bir ya bilen ya oqlirini keltürgin, dédi. U ya bilen ya oqlirini keltürgende ¹⁶ Élisha Israilning padishahigha: Qolungni yagha sélip tutqin, dédi. U qolini qoyghanda Élisha mu qollirini padishahning qollirining üstige qoyup, uninggha: ¹⁷ — Meshriq tereptiki dérizini achqin, dédi. U uni achqanda Élisha: Atqin, dédi. U étiwidi, Élisha uninggha: Mana bu Perwerdigarning nusret ya oqi, yeni Suriyening üstidin nusret qazinidighan ya oqidur. Sen Suriylerni yoqatquche Afeqte ular bilen jeng qilisen, dédi.

¹⁸ Andin u: — Ya oqlirini qolunggha alghin, dédi. Ularni alghanda, Élisha Israilning padishahigha: Ular bilen yerge urghin, dédi. U üç qétim urup toxtidi. ¹⁹ Xudaning adimi uninggha achchiqlinip: Sen besh-alte qétim urushunggha toghra kéletti. Shundaq qilghan bolsang, sen Suriylerni urup yoqitip üzül-késil meghlup qilattang; lékin emdi Suriylerni urup, peqet üç qétimla meghlup qilalaysen, dédi.

²⁰ Élisha ölüp depne qilindi.

Emdi her yili, yil béshida Moablardin top-top bulangchilar yurtqa parakendichilik salatti. ²¹ Bir küni shundaq boldiki, xelq bir ölgen ademni yerlikige qoyuwatqanda, mana, ular bir top bu-

13:6 ««Asherah» butlar» — belkim butpereslikke béghishlangan derexlerdur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlengen bolushi mumkin.

13:10 «Yehoash» — «Yoash»ning bashqa shekli.

13:14 «Israilning jeng harwisi» — yaki «Israilning jeng harwiliri». «Israilning jeng harwisi hem atliq eskerliri» — dégen ibare belkim padishahning Élisha peyghemberge bolghan hörmitini bildüretti — Élisha peyghember (iliyas peyghemberdek) Israilgha hem bashpanah hem özi «bir kishilik qoshun»dek bolup kelgenidi.

13:14 2Pad. 2:12

13:17 1Pad. 20:30

langchilarni körüp qaldi, ular jesetni Élishaning görige tashlidi. Jeset Élishaning ustixinigha tegkende, u tirilip, qopup tik turdi.

²² Emma Suriyening padishahi Hazael bolsa Yehoahazning hemme künliride Israilgha zalimliq qilatti. ²³ Lékin Perwerdigar ulargha méhriban bolup ich aghritatti; Ibrahim bilen Ishaq we Yaqubqa baghligghan ehdisi tüpeylidin U ulargha iltipat qilip, ularni bügünge qeder halak qilmay, Öz huzuridin chiqiriwétishni xalimighanidi.

²⁴ Suriyening padishahi Hazael öldi we oghli Ben-Hadad uning ornida padishah boldi. ²⁵ Andin kéyin Yehoahazning oghli Yehoash Hazaelning oghli Ben-Hadadning qolidin Hazael öz atisi Yehoahazdin jengde tartiwalghan sheherlerni yanduruwaldi. Yehoash uni urup, üç qétim meghlup qilip, shuning bilen Israilning sheherlirini yanduruwaldi.

Amaziyaning Yehudagha bolghan selteni

2Tar. 25:1-28

14 ¹ Israilning padishahi Yehoahazning oghli Yoashning seltenitining ikkinchi yilida Yehudadiki Yoashning oghli Amaziya Yehudagha padishah boldi. ² Padishah bolghanda u yigirme besh yashqa kirgenidi; u Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisi Yérusalémliq Yehoaddan idi..

³ Amaziya Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti, lékin ejdadi Dawut qilghandek emes, belki atisi Yoashning barliq qilghanliri boyiche ish köretti.. ⁴ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.

⁵ We shundaq boldiki, selteni uning qolida muqim bolghanda, u padishah atisini öltürgen xizmetkarlirini tutup öltürdi. ⁶ Lékin Musagha chüshürülgen qanun kitabida Perwerdigarning: «Atilarni oghulliri üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu ya oghullirini atiliri üçün ölümge mehkum qilishqa bolmaydu, belki herbiri öz gunahi üçün ölümge mehkum qilinsun» dep pütülgen emri boyiche, u öltürgüchilerning balilirini ölümge mehkum qilmidi..

⁷ U «Shor wadisi»da Édomiylardin on ming eskerni öltürdi we jeng qilip Sélani ishghal qilip uni Yoqteel dep atidi; bügüngiche u shundaq atilip kelmekte. ⁸ Andin kéyin Amaziya Israilning padishahi Yehuning newrisi, Yehoahazning oghli Yehoashning aldigha elchilerni mangdurup: «Qéni, jeng meydanida yüz turane körüsheyli» dédi.

⁹ Israilning padishahi Yehoash Yehudaning padishahi Amaziyağa elchi ewetip mundaq sözlerni yetküzdi: — «Liwandiki tiken Liwandiki kédir derixige söz ewetip: Öz qizingni oghlumgha xotunluqqa bergin, dédi. Lékin Liwandiki bir yawayi haywan ötüp kétiwétip, tikenni dessiwetti.

¹⁰ Sen derweqe Édomning üstidin ghelibe qilding; könglüngde öz-özüngdin meghrurlinip ketting. Emdiyayrap pexirlen, biraq öyde qalghin; némishqa béshinggha külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?»..

¹¹ Emma Amaziya qulaq salmidi. Israilning padishahi Yehoash jengge chiqti; shuning bilen u Yehudaning padishahi Amaziya bilen Yehudadiki Beyt-Shemeshte uchriship soqushti. ¹² Yehudaning ademliri Israilning ademliri teripidin tiripiren qilinip, herbiri öz öyige qéchip ketti.

¹³ We Israilning padishahi Yehoash Beyt-Shemeshte Ahaziyaning newrisi, Yehoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziyanı esir qilip, Yérusalémgha élip bardı; u Yérusalémning sépili-

14:2 2Tar. 25:1

14:3 «ejdadi Dawut» — ibraniy tilida «atisi Dawut».

14:6 Qan. 24:16; Ez. 18:20

14:10 «Némishqa béshinggha külpet keltürüp, özüngni we özüng bilen Yehudani balagha yiqitisen?» — Yehoash éytqan temsilning omumi menisi: «Sen peqet bir tikendursen, özüm kédirdék ulugh adammen, özüngge unchiwala ishinip ketme. Séning ulugh pilaning hertürlük tasadipiyliqtin meghlup bolushi mumkin» dégendek. Gerche Yehoash padishahni «butperes kapir» dep hésabliglili bolsimu, mushu yerde uning nesiheti toghra idi.

ning Efraim derwazisidin tartip burjek derwazisighiche bolghan töt yüz gezlik bir bölükini örüwetti..

¹⁴ U Perwerdigarning öyidin hemde padishahning ordisidiki xezinidin tépilghan barliq altun-kümüş, hemme qacha-quchilarni buliwaladi we képillik süpitide birnechche tutqunni élip Samariyege yénip ketti. ¹⁵ Emma Yehoashning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning Yehudaning padishahi Amaziya bilen jeng qilip körsetken qudriti «Israil padishahlirining Tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

¹⁶ Yehoash öz ata-bowilirining arisida uxlidi we Samariyede Israilning padishahlirining arisida depne qilindi. Oghli Yeroboam uning ornigha padishah boldi. ¹⁷ Israilning padishahi Yehoashning oghli Yehoash ölgendin kéyin, Yehoashning oghli, Yehudaning padishahi Amaziya on besh yil ömür kördi. ¹⁸ Emdi Amaziyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi? ¹⁹ U Yérusalémda beziler uni qestleshke kirishkenidi, Laqish shehirige qéchip ketti; lékin qestligüchiler keynidin Laqishqa adem ewetip u yerde uni öltürdi. ²⁰ Andin ular uni atlarga artip Yérusalémgha élip bardı. U Yérusalémda ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi. ²¹ Yehudaning barliq xelqi uning on alte yashqa kirgen oghli Azariyani tiklep, uni atisi Amaziyaning ornida padishah qildi. ²² (padishah atisi ata-bowilirining arisida uxligandin kéyin, Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Azariya idi)..

Yeroboam II-ning Israil üstige padishah bolushi

²³ Yehudaning padishahi Yoashning oghli Amaziyaning seltenitining on beshinchi yilida, Israilning padishahi Yehoashning oghli Yeroboam höküm sürüşke bashlap, Samariyede qiriq bir yil seltenet qildi. ²⁴ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahlirining héchbirini tashlimidi.

²⁵ Israilning Xudasi Perwerdigarning öz quli Gat-Heferlik Amittayning oghli Yunus peyghember arqiliq éytqan sözi emelge ashurulup, u shimalda Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip jenubta «Arabah déngizi»ghiche Israilning chégralirini kéngeytip eslige keltürdi. ²⁶ Chünki Perwerdigar Israilning tartqan azablrining intayin qattiq ikenlikini kördi; ajizlar hem méyiplardin bashqa héchkim qalmidi, Israilgha medetkar yoq idi. ²⁷ Perwerdigar: «Israilning namini asmaning astidin yoqitimen» dégen emes idi; shunga U Yehoashning oghli Yeroboamning qoli bilen ularni qutquzdi.

²⁸ Emdi Yeroboamning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin uning seltenitining qudriti we qandaq jeng qilip, esli Yehudagha tewe bolghan Demeshq bilen Xamatni yanduruwalghanliqi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²⁹ Yeroboam ata-bowiliri, yeni Israilning padishahlirining arisida uxlidi we oghli Zekeriya uning ornida padishah boldi.

14:13 «töt yüz gezlik...» — Tewratta «gez» (yaki «jeynek») qolning jeynektin barmaqning uchighiche bolghan uzunluq, yeni 0.454 métr uzunluq idi.

14:19 2Tar. 25:27

14:21 2Tar. 26:1

14:22 «padishah ...Élat shehirini qaytidin yasap, Yehudagha yene tewe qilghuchi del Azariya idi» — yaki «padishah atisi öz ata-bowilirining arisida uxligandin kéyin, Azariya Élat shehirini qaytidin yasap uni Yehudagha yene tewe qildi»

14:25 «Xamat rayonigha kirish éghizidin tartip...» — yaki «Libo-Xamattin tartip...». «Arabah déngizi» — «Ölük déngiz»dur.

14:25 Yun. 1:1; Mat. 12:39, 40

14:26 «ajizlar hem méyiplardin bashqa héchkim qalmidi, Israilgha medetkar yoq idi» — bashqa birxil terjimisi: «meyli qul bolsun, hör bolsun, Israilgha medetkar yoq idi».

Azariya — yeni Uzziya — Yehudagha seltenet qilidu

2Tar. 26:1-23

15¹ Israilning padishahi Yeroboamning seltenitining yigirme yettinchi yilida Amaziyaning oghli Azariya Yehudaning padishahi boldi. ² On alte yashqa kirgende padishah bolup Yérusalémde ellik ikki yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yekoliya bolup, u Yérusaléqliq idi. ³ U atisi Amaziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. ⁴ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.

⁵ Emma Perwerdigar padishahni urup, uning ölümigiche uni maxaw késilige muptila qilghach, u ayrim öyde turatti we padishahning oghli Yotam ordini bashqurup yurtning xelqining üstige höküm süretti.

⁶ Azariyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi? ⁷ Azariya ata-bowilirining arisida uxlidi; kishiler uni «Dawutning shehiri»de ata-bowilirining arisida depne qildi. Oghli Yotam uning ornida padishah boldi.

Israil üstige yene birnechche padishah qisqa waqit seltenet qilidu

⁸ Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ottuz sekkizinch yilida, Yeroboamning oghli Zekeriya Samariyede Israilgha padishah bolup, alte ay seltenet qildi. ⁹ U ata-bowiliri qilghandek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti; u Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

¹⁰ Yabeshning oghli Shallum uninggha qest qilip, uni xelqning aldida urup öltürdi we uning ornida padishah boldi. ¹¹ Zekeriyaning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi? ¹² Uning öltürülüş Perwerdigarning Yehugha: — Séning oghulliring tötinchi nesligiche Israilning textide olturidu, dégen sözini emelge ashurdi. Derweqe shundaq boldi.

¹³ Yabeshning oghli Shallum Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ottuz toqquzinch yilida padishah bolup, Samariyede toluq bir ay seltenet qildi. ¹⁴ Gadining oghli Menahem Tirzahdin chiqip, Samariyege kélip, Yabeshning oghli Shallumni shu yerde urup öltürdi we uning ornida padishah boldi.

¹⁵ Shallumning bashqa ishliri, jümlidin uning qest qilishliri, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgendur.

¹⁶ Shu chaghda Menahem Tipsah shehirige hujum qilip, u yerde turuwatqanlarning hemmisini öltürdi; u yene Tirzahdin tartip uninggha tewe barliq zéminlirini weyrar qildi. Ular ten bérıp derwazini achmighini üçün sheherge shundaq hujum qildiki, hetta uningdiki jimi hamilidar ayallarning qarnini yirtip öltürdi.

Menahemning Israil üstige bolghan selteniti

¹⁷ Yehuda padishahi Azariya seltenitining ottuz toqquzinch yilida, Gadining oghli Menahem Israilgha padishah bolup, Samariyede on yil seltenet qildi. ¹⁸ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, pütün ömrde Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi. ¹⁹ Asuriyening padishahi Pul Israil zéminigha tajawuz qildi; u waqitta

15:1 «Azariya» — «Azariya»ning bashqa shekli «Uzziya».

15:1 2Pad. 14:21; 2Tar. 26:1

15:2 2Tar. 26:1, 3; 2Tar. 27:3

15:5 «Perwerdigar padishahni urup, uning ölümigiche uni maxaw késilige muptila qilghach, u ayrim öyde turatti» — bu weqe toghruluq «2Tar.» 26:16-21ni köriüng.

15:12 2Pad. 10:30

« Padishahlar «2» »

Menahem: «Padishahliqimning mustehkemliki üçhün manga yordem qilghayla» dep uninggha ming talant kümüş berdi..²⁰ Menahem Asuriyening padishahigha bérídighan shu pulni Israilning hemme bay ademlirige baj sélísh bilen aldi; u herbiridin ellik shekel kümüş aldi. Shuning bilen Asuriyening padishahi qaytip ketti we bu zéminda turup qalmidi..

²¹ Menahemning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi? ²² Menahem ata-bowilirining arisida uxli di we oghli Pekahiya ornida padishah boldi.

Pekahiyaning Israil üstige bolghan selteni

²³ Yehuda padishahi Azariyaning seltenitining ellikínchi yilida, Menahemning oghli Pekahiya Samariyede Israilgha padishah bolup, ikki yil seltenet qildi. ²⁴ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

²⁵ We uning sardari Remaliyaning oghli Píkah uninggha qest qilip uni Samariyede, padishah ordísidiki qel'ede óltürdi; shu ishta Argob bilen Ariye we ellik Giléadliq kishi Píkah terepte turdi; u Pekahiyanı óltürüp uning ornida padishah boldi. ²⁶ Pekahiyaning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgendur.

Píkahning Israil üstige bolghan selteni

²⁷ Yehudaning padishahi Azariyaning seltenitining ellik ikkinchi yilida, Remaliyaning oghli Píkah Samariyede Israilgha padishah bolup, yigirme yil seltenet qildi. ²⁸ U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip Israilni gunahqa putlashturghan Nibatning oghli Yeroboamning gunahliridin chiqmidi.

²⁹ Israilning padishahi Píkahning künliride Asuriyening padishahi Tiglat-Pileser kélip Iyon, Abel-Beyt-Maakah, Yanoah, Kedeshe, Hazor, Giléad, Galiliye, jümlidin Naftalining pütkül zémínini ishghal qilip, shu yerdiki xelqni tutqun qilip, Asuriyege élip bardı..

³⁰ Elahning oghli Hoshiya Remaliyaning oghli Píkahgha qest qilip uni óltürdi. Uzziyaning oghli Yotamning seltenitining yigirminchi yilida, u Píkahning ornida padishah boldı..³¹ Píkahning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi bolsa, mana «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgendur.

Yotamning Yehuda üstige bolghan selteni

2Tar. 27:1-9

³² Israilning padishahi Remaliyaning oghli Píkahning seltenitining ikkinchi yilida, Uzziyaning oghli Yotam Yehudagha padishah boldı. ³³ U padishah bolghanda yigirme besh yashqa kirgen bolup, Yérusalémde on alte yil seltenet qildi. Uning anísining ismi Yerusha idi; u Zadokning qizi idi..

³⁴ Yotam atisi Uzziyaning barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. ³⁵ Peqet «yuqiri jaylar»la yoqitilmidi; xelq yenila «yuqiri jaylar»gha chiqip qurbanliq qilip xushbuy yaqatti.

Perwerdigarning öyining «Yuqiriqı derwaza»sini yasighuchi shu idi.

³⁶ Yotamning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Israil padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi?

15:19 «ming talant kümüş» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 30.6 tonna kümüş idi.

15:19 1Tar. 5:26

15:20 «ellik shekel» — belkim 570 gram kümüş bolatti.

15:29 Yesh. 8:23

15:30 «Uzziya» — «Azariya»ning ikkinchi sheklidir.

15:33 2Tar. 27:1-9

³⁷ Shu chaghlarda Perwerdigar Suriyening padishahi Rezin bilan Remaliyaning oghli Pikahni Yehudagha hujum qilishqa qozghidi..

³⁸ Yotam ata-bowiliri arisida uxlidi we ata-bowilirining arisida atisi Dawutning shehiride depne qilindi. Oghli Ahaz ornida padishah boldi.

Ahazning Yehuda üstige bolghan selteniti

2Tar. 28:1-27

16¹ Remaliyaning oghli Pikahning on yettinchi yilida, Yotamning oghli Ahaz Yehudagha padishah boldi..² Ahaz padishah bolghanda yigirme yashqa kirgen bolup, Yérusalémda on alte yil seltenet qilghanidi. U atisi Dawut qilghandek emes, eksiche Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilmidi. ³ U Israilning padishahlrining yolida mangatti, hetta Perwerdigar Israilning aldidin heydep chiqarghan ellerning yirginchlik gunahlrigha egiship, öz oghlini ottin ötküzüp köydürdi..⁴ U «yuqiri jaylar»da, dönglerde we herbir kök derexlerning astida qurbanliq qilip, küje köydüretti.

⁵ Shu waqitta Suriyening padishahi Rezin bilan Israilning padishahi, Remaliyaning oghli Pikah Yérusalémgha hujum qilip, padishah Ahazni muhasirige élip qorshiwalghini bilen, lékin uni meghlup qilalmidi..⁶ Ashu waqitta Suriyening padishahi Rezin élat shehirini Suriyege qaytu-ruwaldi we shu yerde turuwatqan Yehudalarni heydiwetti. Andin Suriyler kélip u yerde oltu-raqlashti; ular bügüngiche shu yerde turmaqta.

⁷ Ahaz Asuriyening padishahi Tiglat-Pileserge elchilerni ewetip: Men silining qulliri, silining oghulliri bolimen; manga hujum qiliwatqan Suriyening padishahining qolidin we Israilning padishahining qolidin qutquzushqa chiqqayla, dédi. ⁸ Shuni éytip Ahaz Perwerdigarning öyi we padishahning ordisidiki xezinilerdiki kümüş bilen altunni sowgha qilip, Asuriyening padishahigha ewetti..

⁹ Asuriyening padishahi uning telipige qoshuldi; shuning bilen Asuriyening padishahi Demeshqqe hujum qilip uni ishghal qildi; uningdiki ahalini tutqun qilip Kir shehirige élip bardi we Rezinni öltürdi. ¹⁰ Ahaz padishah emdi Asuriyening padishahi Tiglat-Pileser bilen körüşkili Demeshqqe bardi we shundaqla Demeshqtiki qurbangahni kördi. Andin Ahaz padishah shu qurbangahning resimini, uning barliq yasilish tepsilatlrining layihisini sizip, uni Uriya kahingha yetküzdü. ¹¹ Shuning bilen Uriya kahin Ahaz padishah Demeshqtin ewetken barliq tepsilatlar boyiche bir qurbangah yasidi. Ahaz padishah Demeshqtin yénip kelmeste, Uriya kahin uni shundaq teyyar qilghanidi. ¹² Padishah Demeshqtin yénip kélip, qurbangahni körüp, qurbangahqa béríp, uning üstige qurbanliq sundi; ¹³ u qurbangahning üstige köydürme qurbanliq we ashliq hediyesini köydürüp, «sharab hediye»sini töküp, «inaqliq qurbanliqi»ning qénini chachti.

¹⁴ Shundaq qilip u Perwerdigarning huzurining aldidiki mis qurbangahni élip uni Perwerdigarning öyi bilen özining qurbangahining otturisdin ötküzüp, öz qurbangahining shimal teripige qoydurdi..¹⁵ Ahaz padishah Uriya kahingha buyruq qilip: Mushu chong qurbangah üstige etigellik köydürme qurbanliq bilen kechlik ashliq hediyesini, padishahning köydürme qurbanliqi bilen ashliq hediyesini, hemme yurtning pütün xelqining köydürme qurbanliqi, ashliq hediye we sharab hediyeirlini köydürüp sunisen. Köydürme qurbanliqlarning barliq qanliri we bashqa

15:37 2Pad. 16:5; Yesh. 7:1

16:1 2Tar. 28:1

16:3 Law. 18:21; 20:2, 3; 2Pad. 17:31

16:5 Yesh. 7:1

16:8 2Tar. 28:21

16:14 «Perwerdigarning öyi» — mushu yerde ibadetxanidiki «muqeddes jay»ni körsitidu.

« Padishahlar «2» »

qurbanliqlarning barliq qanlrini ushbu qurbanliqning üstige tökisen. Mis qurbangah bolsa méning yol sorishim üçün bolsun, dédi..

¹⁶ Shuning bilen Uriya kahin Ahaz padishah buyrug'haning hemmisini ada qildi.

¹⁷ Ahaz padishah das tegliklirige békitilgen taxtaylarni késip ajritip, daslarni teglikliridin éli-wetti; u mis «dégiz»ni tégidiki mis uylarning üstidin kôtürüp élip, uni tash taxtayliq bir mey-dangha qoydirdi.. ¹⁸ U Asuriye padishahini razi qilish üçün Perwerdigarning öyige tutishidi-ghan «Shabat künidiki aywanliq yol» bilen padishah tashqiridin kiridighan yolni étiwetti.

¹⁹ Ahazning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezki-riliri» dégen kitapta pütülgen emesmidi?

²⁰ Ahaz öz ata-bowiliri arisida uxldi; u ata-bowilirining arisida «Dawutning shehiri»de depne qilindi; oghli Hezekiya ornida padishah boldi.

Hoshiya Israil üstige höküm süridu

17¹ Yehudaning padishahi Ahazning seltenitining on ikkinchi yilida, Élahning oghli Hoshiya Samariyede Israilgha padishah bolup, toqquz yil seltenet qildi. ² U Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti; lékin uningdin ilgiri ötken Israilning padishahliridek unda rezillik qilmaytti.

³ Asuriyening padishahi Shalmanezar uninggha hujum qilghili chiqqanda, Hoshiya uninggha béqinip sowgha-salam berdi. ⁴ Emma Asuriyening padishahi Hoshiyaning asiylig qilmaqchi bolghinini bayqidi; chünki Hoshiya burunqidek Asuriyening padishahigha yilliq sowgha-salam yollimay, belki Misirning padishahi sogha elchilerni mangdurghanidi. Uning üçün Asuriye-ni padishahi uni tutup, baghlap zindangha soliwetti. ⁵ Andin Asuriyening padishahi chiqip pütkül Israil zéminini talan-taraj qilip, Samariyeni üç yilghiche qamal qildi.. ⁶ Hoshiyaning seltenitining toqquzinchi yilida, Asuriyening padishahi Samariyeni ishghal qilip, Israilarni Asuriyegä sürgün qilip, ularni Xalah shehiri, Gozandiki Xabor deryasining boyliiri we Médialar-ni sheherlirige orunlashturdi..

Israil, yeni shimaliy padishahliqning gunahliri we jazalinishi — xulase

⁷ Mana, shundaq ishlar boldi; chünki Israilar özlirini Misirning padishahi Pirewnning qolidin qut-quzup, Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigar Xudasigha gunah qilip bashqa ilahlardin qorqup

⁸ Perwerdigar Israilarning aldidin heydiwetken yat elliklerning qaide-belgilimiliride, shundaqla Israilning padishahliri özliri chiqarghan qaide-belgilimiliride mangghanidi.. ⁹ We Israilar öz Perwerdigar Xudasigha qarshi chiqip, yoshurunlarche toghra bolmighan ishlarni qildi; ular barliq sheherliride közet munaridin musthekem qorghanghiche «yuqiri jaylar»ni yasidi.. ¹⁰ Ular hemme égez dönglerde we hemme kök derexlerning astida «but tüwrük» we «Asherah» buti turghuzdi.. ¹¹ Perwerdigar ularning aldidin heydep chiqarghan yat ellikler qilghandek, ular hemme «yuqiri jaylar»da xushbuy yaqatti we Perwerdigarning ghezipini keltüridighan herxil rezil ishlarni qilatti. ¹² Gerche

16:15 «mis qurbangah bolsa méning yol sorishim üçün bolsun» — padishahning sözining menisi belkim «bu qurbangahning wasitisi bilen Perwerdigardin yol soraymen». Qiziq yéri shuki, Ahazdek bir insan butpereslikke bérilip ketkendin kéyin, yenila Perwerdigardin yol sorimaqchi bolidu.

16:17 1Pad. 7:23-51

17:5 2Pad. 18:9

17:6 2Pad. 18:10; Yesh. 8:4

17:8 Law. 18:3

17:9 «közet munaridin musthekem qorghanghiche» — menisi belkim sépildiki munardin sheherning eng ichkirisidiki qorghanghiche — bashqiche éytqanda, «sirttin ichkirigiche».

17:10 «Asherah» butlar — belkim butpereslikke béghishlanghan derexlerdur. Derexler belkim «ayal mebud» sheklide oyulghan yaki neqishlengen bolushi mumkin idi.

Perwerdigar ulargha: — «Bu ishni qilmanglar!» dégen bolsimu, ular butlarning qulluqigha bérilip ketkenidi..

¹³ Perwerdigar hemme peyghemberler bilen hemme aldin körgüchilerning wasitisi bilen hem Israilni hem Yehudani agahlandurup: Rezil yolliringlardin yénip, ata-bowiliringlarga tapilanghan we qullirim bolghan peyghemberler arqiliq silerge testiqlighan pütün qanungha boysunup, Méning emlirim we Méning belgilimilirimni tutunglar, dégenidi..¹⁴ Lékin ular qulaq salmay, Perwerdigar Xudasigha ishenmigen ata-bowiliri qilghandek, boyunlirini qattiq qildi..¹⁵ Ular Uning belgilimilirini, shundaqla U ularning ata-bowiliri bilen tüzgen ehдини we ulargha tapshurghan agah-guwahlarni chetke qaqqan; ular erzimes nersilerge egiship, özliri erzimes bolup chiqti; Perwerdigar ulargha: — Etrapinglardiki elliklarning qilghinidek qilmanglar, dégen del shu ellerge egiship, rezillik qilatti..¹⁶ Ular Xudasi bolghan Perwerdigarning barliq emrlirini tashlap, özliri üçhün quyma mebudlarni, yeni ikki mozayni quydu, bir «Asherah but» qildurdi, asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarga bash urdi we Baalning qulluqigha kirdi..¹⁷ Ular öz oghulliri bilen qizlirini ottin ötküzdi, palchiliq we jadugerlik ishletti, shundaqla Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilish üçhün, özlirini sétip Uning ghezipini qozghidi..¹⁸ Shuning üçhün Perwerdigar Israilgha intayin achchiqlinip, ularni Öz neziridin néri qildi; Yehudaning qebilisidin bashqa héchqaysisi öz zéminida qaldurulmidei.

¹⁹ Lékin Yehudamu öz Xudasi Perwerdigarning emrlirini tutmidei, belki Israil chiqarghan qaide-belgilimiler ichide mangdi..²⁰ Uning üçhün Perwerdigar Israilning barliq neslini chetke qaqtı; ularni Öz neziridin tashlighan künigiche zéminida xarliqqa qaldurup, bulangchilarning qoligha tapshurup berdi..²¹ U Israilni Dawutning jemetidin tartiwalghanidi. Ular Nibatning oghli Yeroboamni padishah qildi we Yeroboam bolsa Israilni Perwerdigarning yolidin yandurup, ularni éghir bir gunahqa patquzup azdurdi..²² Israilar Yeroboamning qilghan hemme gunah-lirida yürüp, ulardin chiqmidei. ²³ Axir bérıp Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerning wasitisi bilen éytqandek, Israilni Öz neziridin néri qildi; Israilar öz yurtidin Asuriyege élip kétilip, u yerde bügünge qeder turup keldi..

²⁴ Emma Asuriyening padishahi Babil, Kuttah, Awwa, Xamat we Sefarwaimdin xelqni yötkep Israilning ornigha Samariyening sheherlirige makanlashturdi. Ular shuning bilen Samariyege igidarchiliq qilip sheherlerde olturdi. ²⁵ We shundaq boldiki, ular u yerde deslepte olturghinida Perwerdigardin qorqmighanidi; Perwerdigar ularni qiyma-jiyma qilidighan birnechche shirlarni ularning arisigha ewetti. ²⁶ Shuning bilen Asuriyening padishahigha xewer yetküzü-

17:12 Mis. 20:3, 4, 5; Qan. 5:7, 8, 9

17:13 «testiqlighan» — yaki «ewetken».

17:13 Yer. 18:11; 25:5; 35:15

17:14 Qan. 31:27; Mal. 3:7

17:15 «erzimes nersiler» — mushu yerde butlarni körsitidu.

17:16 «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar» — ibranıy tilida «asmandiki qoshun» dégen söz bilen ipadilınidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we bezi ehwalda asmandiki yaman küchler bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni köring).

17:16 Mis. 32:8; 1Pad. 12:28

17:17 «oghul-qizlirini ottin ötküzüsh» — belkim ularni «insan qurbanliqi» qilishtin ibaret bolushi mumkin idi.

17:17 Law. 20:3, 4; Qan. 18:10; 2Pad. 16:3

17:18 Hosh. 1:6

17:19 Law. 18:3

17:20 «Perwerdigar.... ularni Öz neziridin tashlighan küni» — buningda közde tutulghini Xudaning Israilarni Öz zéminidin sürgün qildurush künidin ibarettur (23-ayetnimu köring). Israil xelqining «Xudaning neziridin tashlinishi», yeni sürgün bolushi ulargha nisbeten Xudaning eng dehshetlik jazasi, elwette.

17:21 «U Israilni Dawutning jemetidin tartiwalghanidi» — ibranıy tilida «U Israilni Dawutning jemetidin yirtiwalghanidi». «1Pad.» 11:11, 11:31, 14:8ni köring.

17:21 1Pad. 12:16, 17, 26

17:23 «U yerde , yeni Asuriyede bügünge qeder turup keldi» — mushu sözler «Tarix-tezkire»ning Yehudadikiler Babil impériyesidin qaytip kélış (miladiyedin ilgiriki 539-yili)tin ilgiri xatirilengenlikini ayan qilidu.

löp: — Sili yötkep Samariyening sheherliride makanlashturghan xelqler shu yurtning ilahining qaide-yosunlirini bilmeydu; shunga U ularning arisigha shirlarni ewetti; mana bular ularni öltürmekte, chünki xelq yurtning ilahining qaide-yosunlirini bilmeydu, déyildi.

²⁷ Shuning bilen Asuriyening padishahi emr qilip: — Siler u yerdin élip kelgen kahinlarning birini yene u yerge apiringlar; u u yerde turup, ulargha u yurtning ilahining qaide-yosunlirini ôgetsun, — dédi.

²⁸ Uning buyruqi bilen ular Samariyedin yötkigen kahinlarning biri kélip, Beyt-Elde turup Perwerdigarning qorqunchini ulargha ôgetti. ²⁹ Lékin shu xelqlerning herbiri öz ilahlririning butlirini yasap, Samariyelikler salghan «yuqiri jaylar»diki ibadetgahlar ichige turghuzdi; herbir xelq özi turghan sheherde shundaq qildi. ³⁰ Babildin kelgenler Sukkot-Binot dégen mebudni yasidi, Kuttin kelgenler Nergal butni, Xamattin kelgenler Ashima butni, ³¹ Awwiylar Nibhaz bilen Tartak butlarni yasidi; Sefarwiylar Sefarwaimdiki butliri bolghan Adrammelek bilen Anam-melekke öz balilirini atap otta köydürdi.

³² Ular emdi mushundaq halette Perwerdigardin qorqup, öz arisidiki her türlük ademlerni özliri üçhün «yuqiri jaylar»diki butxanilarda qurbanliqlarni sunidighan kahin qilip békitken..

³³ Ular Perwerdigardin qorqatti we shuning bilen teng qaysi eldin kelgen bolsa, shu elning qaide-yosunlirida öz ilahlririning qulluqidimu bolatti..

³⁴ Bügünge qeder ular ilgiriki adetler boyiche méngip kelmekte; ular Perwerdigardin qorqmay, Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan belgilimiler we hökümler, qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu... ³⁵ Perwerdigar ular bilen bir ehde qiliship ulargha buyrup: — «Bashqa ilahlardin qorqmay, ulargha sejde qilmay yaki ulargha bash urmay we ulargha qurbanliq qilmanglar —. ³⁶ peqet zor qudret we uzatqan biliki bilen silerni Misir zéminidin chiqarghan Perwerdigardinla qorqunglar, uninggha sejde qilinglar we uninggha qurbanliq sununglar. ³⁷ U siler üçhün pütüküzgen belgilimiler, hökümler, qanun we emrni bolsa, ularni ebedigiche köngül bölüp tutunglar; bashqa ilahlardin qorqmanglar. ³⁸ Men siler bilen qilghan ehдини untumanglar ya bashqa ilahlardin qorqmanglar, ³⁹ belki Xudayinglar Perwerdigardin qorqunglar; we U silerni hemme dühmenliringlarning qolidin qutquzidu» — dégenidi.

⁴⁰ Lékin ular qulaq salmay, ilgiriki qaide-yosunlarni yürgüzetti.

⁴¹ Mushu eller shu teriqide Perwerdigardin qorqatti hem oyma mebudlarning qulluqida bolatti; ularning baliliri bilen balilirining balilirimu shundaq qilatti; öz ata-bowiliri qandaq qilghan bolsa, ularmu bügünki küngiche shundaq qilip keldi.

Hezekiya Yehudaning üstide höküm süridu

2Tar. 29:1-2; 31:1

18¹ Élahning oghli, Israilning padishahi Hoshiyaning seltenitining üçinchi yilida, Yehudaning sabiq padishahi Ahazning oghli Hezekiya Yehudagha padishah boldi. ² U padishah bolghanda yigirme besh yashta bolup, Yérusalémda yigirme toqquz yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Abi idi; u Zekeriyaning qizi idi.

17:32 1Pad. 12:31

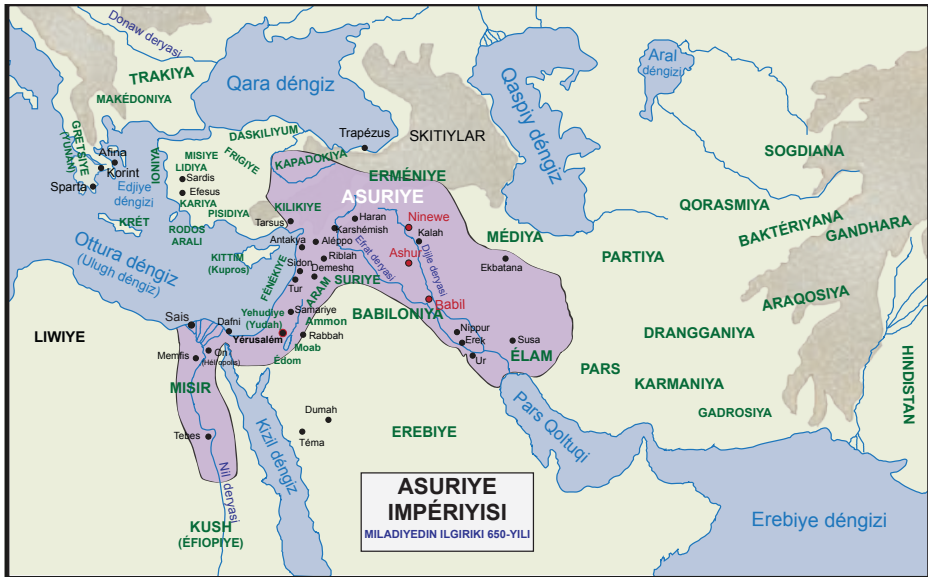
17:33 Zef. 1:5

17:34 «Ular Perwerdigardin qorqmay, Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan belgilimiler we hökümler, qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu» — yaki «Ular Perwerdigardin qorqmay, özlirining belgilimiliri we hökümlirige muwapiq ish körmeydu we Perwerdigar Israil dep atighan Yaqupning ewladlirigha tapilighan qanun we emrlerge muwapiq ish körmeydu». Bu terjime toghra bolsa, «özlirining belgilimiliri we hökümliri» dégen bu söz ularning öz ilahlririning belgilimiliri we hökümlirini körsitidu.

17:34 Yar. 32:27; 35:10; 1Pad. 18:31

17:35 Hak. 6:10

18:1 2Tar. 28:27; 29:1

³ Hezekiya bolsa atisi Dawutning barliq qilghinidek, Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilatti. ⁴ U «yuqiri jaylar»ni yoqitip, «but tüwrükler»ni chéqip «Asherah»larni késip tashlap, Musa yasatqan mis yilanni chéqip pare-pare qilib (chünki u chaghqiche Israillar uninggha xushbuy yaqatti), uninggha «Nehushtan!» dep isim qoydi. ⁵ Hezekiya Israilning Xudasi Perwerdigargha tayandi. Bu jehette ne uningdin kéyin kelgen ne uningdin ilgiri ötkén Yehuda padishahlrining arisidiki héchbiri uninggha yetmeytti. ⁶ U Perwerdigargha ching baghlinip uninggha egishishtin chiqmay, belki Perwerdigar Musagha buyrughan emrlerni tutatti.

⁷ Perwerdigar uning bilen bille idi; u qaysila ishqa chiqsa shuningda rawajliq bolatti. U Asuriye padishahining hakimiyitige qarshi chiqip uninggha béqindi bolushtin yandi. ⁸ U Filistiylerge hujum qilib ularni Gaza shehiri we uning etrapidiki zéminlirighiche, közet munaridin musthekem qorghanghiche bésip meghlup qildi.

⁹ We shundaq boldiki, Hezekiya padishahning seltenitining tötinchi yilida, yeni Israilning sabiq padishahi Élahning oghli Hoshiyaning seltenitining yettinchi yilida, Asuriyening padishahi Shalmanezar Samariyege hujum qilib uni qamal qildi. ¹⁰ Üch yildin kéyin ular sheherni aldi; Hezekiyaning seltenitining toqquzinchi yili, yeni Israil padishahi Hoshiyaning seltenitining toqquzinchi yilida, Samariye ishghal qilindi. ¹¹ Andin Asuriyening padishahi Israillarni Asuriyege élip kétip, ularni Xalahda, Gozandiki Xabor deryasining boyirlirida we Médialarning sheherliride makanlashturdi. ¹² Chünki ular öz Xudasi Perwerdigarning awazigha itaet qilmidi, belki Uning ehdisige, yeni Perwerdigarning quli Musa buyrughanning hemmisige xilapliq qildi; ular yaki qulaq salmidi, yaki emel qilmidi.

18:4 «Nehushtan!» — «bir parche mis, xalas!» dégen menide. Bu yilan toghruluq «Chöl.» 21:4-9ni körüng.

18:4 2Tar. 31:1

18:5 «bu jehette» — démek, Xudagha tayinish jehette, iman-ishenchni ipadilesh terepte.

18:8 «közet munaridin musthekem qorghanghiche» — demek belkim sépildiki munardin sheherning eng ichkirisidiki qorghanghiche — bashqiche éytqanda, «sirttin ichkirigiche».

18:8 Yesh. 14:29, 30

18:9 2Pad. 17:3

18:10 2Pad. 17:6

« Padishahlar «2» »

Sennaxérib Yehudagha tajawuz qilidu

2Tar. 32:1-9; Yesh. 36:1-22

¹³ Hezekiya padishahning seltenitining on tötinchi yili, Asuriyening padishahi Sennaxérib Yehudaning barliq qorghanliq sheherlirige hujum qilib chiqip, ularni ishghal qildi. ¹⁴ U waqitta Yehudaning padishahi Hezekiya Laqishqa adem ewetip, Asuriyening padishahigha: Men gunahkar! Mendin chékingeyla, üstümge hernéme chüshürsile shuni töleymen, — dédi.

Asuriyening padishahi Hezekiyagha üç yüz talant kümüş bilen ottuz talant altun toxtitip qoydi. ¹⁵ Hezekiya Perwerdigarning öyidiki we padishahning ordisinining xezinisidiki barliq kümüşni élip berdi. ¹⁶ Shuning bilen bir waqitta Yehudaning padishahi Hezekiya Perwerdigarning öyining ishikliridin we özi eslide qaplatqan ishik késhekliiridin altunni ajritip élip, Asuriyening padishahigha berdi.

¹⁷ Shu chaghda Asuriye padishahi Sennaxérib Tartan, Rab-Saris we Rab-Shakehlirini chong qoshun bilen Laqish shehiridin Yérusalémgha, Hezekiyaning yénigha ewetti. Ular Yérusalémgha chiqip keldi. Chiqqanda, ular kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining bëshigha kélip turdi. ¹⁸ Ular padishahni chaqirghanda, Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, ordining diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar ularning yénigha keldi. ¹⁹ We Rab-Shakeh ulargha mundaq dédi: — «Siler Hezekiyagha: — «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahi sanga mundaq dédi, denglar: —

Séning mushu ishengen tayanching zadi némidi?

²⁰ Sen: «Urush qilishqa tedbir-meslihetimiz hem küchimiz bar, deysen — bu peqet bir quruq gep, xalas! — Sen zadi kimge tayinip manga qarshi ökte qopisen?.. ²¹ Mana emdi sen yériqi bar ashu qomush hasa, yeni Misirgha tayinisen. Birsini uninggha yölense, uning qoligha sanjip kiridu; Misir padishahi Pirewnege tayanghanlarning hemmisi shundaq bolidu!..

²² Eger siler manga: «Biz Xudayimiz bolghan Perwerdigargha tayinimiz» — désenglar, Hezekiya özi Yehudadikilerge we Yérusalémdikilerge: «Siler peqet Yérusalémdiki mushu ibadetgah aldidila ibadet qilishinglar kérek» dep, uninggha atalghan «yuqiri jaylar»ni hem qurbangahlarni yoq qiliwettighu? Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?..

²³ Emdi hazir xojayinim Asuriye padishahi bilen bir toxtamgha kélinglar: — «Eger silerde ulargha mineligüdek eskerliringlar bolsa, men silerge ikki ming atni bikargha bérey!..»

²⁴ Silerde undaqlar bolmisa, xojayinimning emeldarlirining eng kichiki bolghan bir leshker bëshini qandaqmu chékindüreleysiler?! Gerche siler jeng harwiliri we atlarni élish üçün

18:13 2Tar. 32:1; Yesh. 36:1

18:14 «yüz talant kümüş bilen ottuz talant altun» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi, shunga bu 9.06 tonna kümüş we 0.906 tonna altun idi.

18:16 «Hezekiya Perwerdigarning öyining ishikliridin ... altunni ajritip élip...» — bu tékistte «altun» dégen sözning özi yoq. Lékin ibadetxana ichidiki barliq yaghachlarga chaplanghan métal altun bolushi kérek idi («1Pad.» 6:32-35ni körüng).

18:17 «Tartan» — Asuriye qoshunlirining bash serdarining, «Rab-Saris» bash aghwatning, «Rab-Shakeh» padishahning meslihetchisining unwani bolushi mumkin idi. «Ular kir yughuchilarning étizining boyidiki yolda, yuqiri kölchekning norining bëshigha kélip turdi» — mushu yer del Yeshaya peyghember Ahaz padishah bilen körüşüp, Asuriyening tajawuzi toghruluq agahlandurghan yer («Yesh.» 7-babni körüng).

18:20 «urush qilish tedbir-meslihitimiz hem küchimiz bar... sen zadi kimge tayinip manga qarshi ökte qopisen?» — mushu gépige qarighanda, Asuriyedikilerning Yeshayaning «Peqet Perwerdigargha tayinishimiz kérek» dégen bësharetliridin xewiri bar oxshaydu.

18:21 Yesh. 36:6; Ez. 29:6, 7

18:22 «... Ular ashu Perwerdigarning yuqiri jayliri emesmidi?» — Musa peyghemberge wehiy qilinghan qanungha asasen, Israillar peqet Yérusalémdiki ibadetxanidiki qurbangah tila qurbanliq qilishqa bolatti. Eslide Hezekiya mushu permangha asasen butpereslik qilidighan qurbangahlarni hem xata yol bilen qurulghan, «Perwerdigargha atap» ibadet qilidighan «yuqiri jaylar»ni yoqatqan. Rab-Shakeh shu gep bilen uni anglighuchi Israillarni qaymuqturmaqchi idi, elvette.

18:23 «Eger silerde ulargha mineligüdek eskerliringlar bolsa, men silerge ikki ming atni bikargha bérey!» — bu kinayilik, hejwiyp gep, elvette. Adettiki chaghlarda Yehudada atlar nahayiti az idi. Urush waqtida téximu azlap kétetti. Atliq eskerler emes, hetta addiy eskerlermu nahayiti az idi.

Misirgha tayinisiler! ²⁵ Men mushu yerni halak qilish üçhün Perwerdigarsiz keldimmu? Chünki Perwerdigar manga: «Mushu zéminni halak qilishqa chiqqin» — dédi!.

²⁶ Éliakim, Shebna we Yoah Rab-Shakehge: —

Péqirlirigha aramiy tilida sözlisile; biz buni chüshinimiz. Bizge ibraniy tilida sözlimisile, gepliri sépilda turghanlarning quligha kirmisun! — dédi..

²⁷ Biraq Rab-Shakeh: —

Xojayinim méni mushu gepni xojayininglarga we silergila éytishqa ewetkenmu? Mushu gepni siler bilen birlikte sépilda olturghanlarga déyishke ewetken emesmu? Chünki ular öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu! — dédi.. ²⁸ Andin Rab-Shakeh ibraniy tilida yuqiri awaz bilen: «Ulugh padishah, yeni Asuriye padishahining sözlirini anglap qoyunglar!» — dep warqiridi.

²⁹ — «Padishah mundaq deydu: — Hezekiya silerni aldap qoymisun! Chünki u silerni padishahning qolidin qutquzalmaydu. ³⁰ Uning silerni: — «Perwerdigar bizni jezmen qutquzidu; mushu sheher Asuriye padishahining qoligha chüshüp ketmeydu» dep Perwerdigargha tayandurushigha yol qoymanglar! ³¹ Hezekiyagha qulaq salmanglar; chünki Asuriye padishahi mundaq deydu: — Men bilen sülhiliship, men terepke ötünglar; shundaq qilsanglar herbiringlar özünglarningüzüm baringidin hem özünglarning enjür derixidin méwe yeysiler, herbiringlar öz su kölkikinglardin su ichisiler; ³² ta men kélip silerni bughdayliq hem sharabliq bir zémingha, néni,üzümzarliri we zeytun derexliri bar, hesel chiqiridighan bir zémingha, yeni zémininglarga oxshash bir zémingha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar! Shuning bilen siler tirik qélip, ölmeysiler! Hezekiya silerge: — «Perwerdigar bizni qutquzidu» dese uninggha qulaq salmanglar!.

³³ El-yurtlarning ilah-butlirining biri öz zéminini Asuriye padishahining qolidin qutquzghanmu? ³⁴ Xamat we Arpad dégen yurtlarning ilah-butliri qéni? Sefarwaim, Xéna we Iwwah sheherlirining ilah-butliri qéni? Ular Samariyeni méning qolumdin qutquzghanmu?! ³⁵ Mushu el-yurtlarning ilah-butliridin öz zéminini qutquzghan zadi kim bar? Shundaq iken, Perwerdigar Yérusalémni méning qolumdin qutquzalamdu?» — dédi.

³⁶ Emma xelq süküt qilib uninggha jawaben héchqandaq bir söz qilmidi; chünki padishahning buyruqi shuki: —

«Uninggha jawab bermenglar».

³⁷ Andin Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we Asafning oghli, orda mirzibégi Yoahlar kiyim-kéçeklirini yirtiship, Hezekiyaning yénigha kélip, Rab-Shakehning geplirini uninggha uqturdi.

18:26 «aramiy tili» — Suriyening kona ismi «Aram» idi. Kona zamanda «suriye tili» «aramiy tili» déyiletti. Asuriyemu aramiy tilini ishletken.

18:27 «... Ular öz poqini yégüchi hem öz süydükini ichküchi bolidu!» — sheher muhasirige chüshüp, uningda ash we su qalmighan halette xelqler mushundaq qilishqa mejbur bolidu.

18:32 «...men kélip silerni ... zémininglarga oxshash bir zémingha apirip qoyghuche yep-ichiwéringlar!» — mushu gepler chirayliq bolghini bilen menisi éniqi: — «Méning esirlirim, qullirim bolisiler!» dégenlik. Yuqirida éytqinimizdek, Asuriye padishahi uchigha chiqqan hiyliger aldamchi idi.

« Padishahlar «2» »

Hezekiya Xudadin yol soraydu

2Tar. 32:20-21; Yesh. 37:1-38

19¹ Shundaq boldiki, Hezekiya buni anglighanda, kiyim-kécheklarini yirtip, özini böz bilen qaplap Perwerdigarning ibadetxanisiga kirdi. ² U Hilqiyaning oghli, ordini bashquridighan Éliakim, orda diwanbégi Shebna we kahinlarning aqsaqallarini böz qaplanghan péti Amozning oghli Yeshaya peyghemberge ewetti.

³ Ular uninggha: —

Hezekiya mundaq deydu: —

«Balilar tughulay dep qalghanda anining tughqudek hali qalmighandek, mushu kün awarichilik, reswa qilinidighan, mazaq qilinidighan bir künidur. ⁴ Öz xojayini bolghan Asuriye padishahi tirik Xudani mazaq qilishqa ewetken Rab-Shakehning mushu barliq geplirini Perwerdigar Xudaying nezirige élip tinghisa, bularni anglighan Perwerdigar Xudaying shu gepler üçhün uning dekkisini béermikin? Shunga qélip qalghan qaldisi üçhün awazingni kötürüp, bir duayingni berseng» — dédi.

⁵ Shu gepler bilen Hezekiyaning xizmetkarliri Yeshayaning aldigha keldi. ⁶ Yeshaya ulargha: — «Xojayininglarga: — Perwerdigar mundaq dédi: —

«Asuriye padishahining chaparmenlirining sen anglighan ashu Manga kupurluq qilghuchi gepliridin qorqma; ⁷ Mana, Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u bir ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. Men uni öz zéminida turghuzup qilich bilen öltürgüzimen» — denglar» — dédi.

⁸ Rab-Shakeh özi kelgen yoli bilen qaytip mangghanda, Asuriye padishahining Laqish shehiridin chékingenlikini anglap, Libnah shehirige qarshi jeng qiliwatqan padishahning yénigha keldi. ⁹ Chünki padishah: «Mana, Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» dégen xewerni anglighanidi. Lékin u yene Hezekiyagha elchilerni mundaq xet bilen ewetti: —

¹⁰ «Siler Yehuda padishahi Hezekiyagha mundaq dengaraisalдилar: —

«Sen tayinidighan Xudayingning sanga: «Yérusalém Asuriye padishahining qoligha tapshurulmaydu» déginige aldanma; ¹¹ mana, sen Asuriye padishahlirining hemme el-yurtlarni néme qilghanlirini, ularni öz ilah-butlirigha atap halak qilghanliqini anglighansen; emdi özüng qutquzulamsen? ¹² Ata-bowilirim halak qilghan ellarning öz ilah-butliri ularni qutquzghanmu? Gozan, Haran, Rezef shehiridikilernichu, Télassarda turghan Édenlernichu? ¹³ Xamat padishahi, Arpad padishahi, Sefarwaim, Xéna hem Iwwah sheherlirining padishahliri qéni?»».

¹⁴ Shuning bilen Hezekiya xetni ekelgüchilerning qolidin élip oqup chiqti. Andin u Perwerdigarning öyige kirip, Perwerdigarning aldigha xetni yéyip qoydi. ¹⁵ We Hezekiya Perwerdigargha dua qilip mundaq dédi: —

«I kérublar otturisida turghan Perwerdigar, Israilning Xudasi: —

19:2 Yesh. 1:1

19:7 «... Men uninggha bir rohni kirgüzimen; shuning bilen u bir ighwani anglap, öz yurtigha qaytidu. Men uni öz zéminida turghuzup qilich bilen öltürgüzimen» — Yeshayaning mushu wehiyini diqqet bilen oqusingiz, u Hezekiyaning (6-ayettiki) telipi boyiche dua qilmay, belki biwasite xewerchilerge jawab berdi. Chünki u alliburun Asuriye toghruluq nurhun bésharetlerni qilghan. Xuda mushu peyt-ehwal toghruluq Israilgha uqturghan (mesilen, «Yesh.» 10:5-21, 14:24-25ni köring). Biraq Hezekiya we ordisidikiler mushularni we uningdin bashqa körgen karamet möjizilarni («Yesh.» 38-babnimu köring) pütünley untup qalghan oxshaydu.

19:9 «Éfiopiye padishahi Tirhakah sizge qarshi jeng qilmaqchi bolup yolgha chiqti» — bu ish emeliyet emes, hemme shu chaghda mumkin bolmighanidi. Biraq Xuda Öz ewetküzgen «aldamchi roh»ning tesiri bilen uni ishendürgen.

19:11 «öz ilah-butlirigha atap halak qilish» — bu dégenlik ibraniy tilida peqet bir söz bilenla, yeni ««haram» qilish» yaki ««herem» qilish» bilenla ipadiliniidu.

19:13 «Xamat, Arpad, Sefarwaim, Xéna we Iwwah» — mushu sheherlerning bezilirining nede ikenlikini xeritidin körgili bolidu, beziliri bizge бүгүнге qeder namelum.

Sen Özüngdursen, jahandiki barliq el-yurtlarning üstidiki Xuda peqet Özüngdursen; asman-zéminni Yaratquchisen..¹⁶ I Perwerdigar, quliqingni töwen qilip anglighaysen; közüngni achqay-sen, i Perwerdigar, körgeysen; Sennaxéribning adem ewetip menggü hayat Xudani haqaret-lep éytqan geplirini anglighaysen! ¹⁷ I Perwerdigar, Asuriye padishahlari heqiqeten hemme yurtlarni, shulargha béqindi bolghan yurtlarnimu xarabe qilip, ¹⁸ ularning ilah-butlirini otqa tashliwetken; chünki ularning ilahlari ilah emes, belki insan qoli bilen yasalghanlari, yaghach we tash, xalas; shunga asuriylar ularni halak qildi. ¹⁹ Emdi, i Perwerdigar Xudayimiz, jahandiki barliq el-yurtlarga Séning, peqet Séningla Perwerdigar ikenlikingni bildürüş üçün, bizni uning qolidin qutquzghaysen!..».

²⁰ Shuning bilen Amozning oghli Yeshaya Hezekiyagha söz ewetip mundaq dédi: —

— Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Séning Manga Sennaxérib toghruluq qilghan duayingni anglidim. ²¹ Perwerdigarning uningha qarita dégen sözi shudurki: —

«Pak qiz, yeni Zionning qizi séni kemsitidu,

Séni mazaq qilip külidu;

Yérusalémning qizi keyningge qarap béshini chayqaydu;

²² sen kimni mazaq qilip kupurluq qilding?

Sen kimgé qarshi awazingni kötürüp,

Neziringni üstün qilding?

Israildiki Muqeddes Bolghuchigha qarshi!.

²³ Elchiliring arqiliq sen Rebni mazaq qilip; —

«Men nurgunlighan jeng harwilirim bilen tagh choqqisigha,

Liwan tagh baghrilirigha yétip keldimki,

Uning égiz kédír derexlirini, ésil qarighaylirini késiwétimen;

Men uning eng chet turalghusigha,

Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqigha kirip yétimen..»

²⁴ Özüm quduq kolap yaqa yurtning süyini ichtim;

Putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutuwettim — déding..»

²⁵ — Sen shuni anglap baqmighanmiding?

Uzundin buyan Men shuni békitkenmenki,

Qedimdin tartip shekillendürgenmenki,

19:15 «kérublar otturisida turghan» — muqeddes ibadetxanidiki eng ichkiri öy, yeni «eng muqeddes jay» dégen öyde, Xudaning «rehim körsitidighan orun-texti» («kafaret texti») («rehimgah») bar idi. Mushu orunda Xuda Israilning alahide qurbanliqlirining qanlirini qobul qilatti. Ornining ikki teripining herbiride altundin yasalghan, textke qaritilghan birdin «kérub» bar idi. Musaning dewridin tartip Xudaning parlaq shan-sheripi sirlig halda shu textning üstide, yeni «kérublar otturisida» turghanidi.

-Kérublar bolsa intayin küchlük birxil perishtiler bolup, Xudaning chiqarghan höküm-jazalirini béjiridu. «Kérublar otturisida turghan» dégini, sen bizge yéqinlashqan hem bizge rehim körsietmekchi bolghan Xudasen» dégenliktur.

19:17 «shulargha béqindi bolghan yurtlar» — mushu ibarini sözmusöz terjime qilghanda «béqindi» dégen söz yoq. Biz sherhlesh üçün uni qoshuq.

19:22 «kupurluq» — kim özini Xudaning ornida qoyup, «hemme ishni qilalaymen» dése, kupurluq qilghan bolidu, shundaqla hamam bir küni yiqitilidu.

19:23 «Uning eng bük-baraqsan ormanzarliqi» — bu ayettki «bük-baraqsan» dégen söz ibraniy tilida «karmel» dégen söz bilen ipadiliniidu. Karmel bolsa Israilning eng munbet we chirayliq jayi idi. Shuning bilen padishahning «uning «Karmel» ormanzarliqigha kirimen» dégini «uning (Liwaning) eng chirayliq jayigha (héch tosalghusiz) barimen» dégendek po atidighan menini ipadileytti. Liwanda «Karmel» dégen jay yoq.

19:24 «... Putumning uchidila men Misirning barliq derya-östenglirini qurutuwettim» — yuqiriqi 22-ayette padishah özining tes ishlarni qilaydighanliqini, mesilen Liwan rayonidiki eng yuqiri taghlargha chiqalaydighanliqini (köchme menisi, belkim aliyjanap, küchlük padishahlardin üstünlükke érishidighanliqini körsitidu), eng ésil nersilerge érishidighanliqini teswirleydu. Mushu 24-ayettiki «putum... qurutuwettim» dégini, déhqanning puti bilenla topini ittirip ériqni tosup, suni qurutuwetkinidek, «Men xalisamla nahayiti asanla herqandaq ishni qilalaymen, hetta Nil deryasinimu qurutuwéteylemen» dégen menmenlikni bildürmekchi.

Hazir uni emelge ashurdumki,

Mana, sen qel'e-qorghanliq sheherlerni xarabilerge aylandurdung;

²⁶ Shuning bilen u yerde turuwatqanlar küchsizlinip,

Yerge qaritip qoyuldi, shermende qilindi;

Ular ösiwatqan ot-chöptek,

Yumran kök chöplerdek,

Ögzidiki ot-chöpler ösmey qurup ketkendek boldi..

²⁷ Biraq séning olturghiningni, ornungdin turghiningni, chiqip-kirginingni we Manga qarshi ghaljirliship ketkiningni bilimen;

²⁸ Séning Manga qarshi ghaljirliship ketkenlikningning, hakawurliship ketkenlikningning qul-qimgha yetkenlik tüpeylidin,

Men qarmiğimni burningdin ötküzimen,

Yüginimni aghzinggha salimen,

We özüng kelgen yol bilen séni qayturimen..

²⁹ I Hezekiya, shu ish sanga alamet béshareh boliduki,

Mushu yili özlükidin ösken,

Ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu silerning rizqinglar bolidu;

Üchinch yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler;

Ulardin chiqqan méwilerni yeysiler..

³⁰ Yehuda jemetining qéchip qutulghan qaldisi bolsa yene töwenge qarap yiltiz tartidu,

Yuqirigha qarap méwe béridu;

³¹ Chünki Yérusalémdin bir qaldisi,

Zion téghidin qéchip qutulghanlar chiqidu;

Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Perwerdigarning otluq muhebbiti mushuni ada qilidu.

³² Shunga, Perwerdigar Asuriye padishahi toghruluq mundaq deydu: —

U ne mushu sheherge yétip kelmeydu,

Ne uninggha bir tal oqmu atmaydu;

Ne qalqanni kötürüp aldigha kelmeydu,

Ne uninggha qarita qashalarnimu yasimaydu.

³³ U qaysi yol bilen kelgen bolsa,

U yol bilen qaytidu we mushu sheherge kelmeydu — deydu Perwerdigar,

³⁴ — Chünki Özüm üçün we Méning qulum Dawut üçün uni etrapidiki sépildek qoghdap qutquzimen»..

³⁵ Shu kéche shundaq boldiki, Perwerdigarning Perishtisi chiqip, Asuriyeliklarning bargahida bir yüz seksen besh ming eskerni urdi; mana, kishiler etigende ornidin turghanda, ularning

19:26 «ögzidiki ot-chöpler...» — bu dégenlikning bashqa xil terjimilirini uchrish mumkin.

19:28 «Men qarmiğimni burningdin ötküzimen, yüginimni aghzinggha salimen...» — Asuriye padishahlari mushundaq rehimsiz yol bilen esirlerni yalap mangatti.

19:29 «Mushu yili özlükidin ösken, ikkinchi yili shulardin chiqqanlarmu silerning rizqinglar bolidu; üçinch yili bolsa tériysiler, orisiler, üzüm köchetlirini tikisiler; ulardin chiqqan méwilerni yeysiler» — mushu möjize ishench-étiqadni kücheytish üçün hem xelqni qutquzush üçün bérilgen. Urush waqtida tériqchilik qilish mumkin emes; Asuriye qoshuni ketkendin kéyinki yilidimu, qoshunidin qélip qalghanliri parakendichilik qilishi mumkin idi. Shunga möjize üçinch yilghiche sozulidu.

—«Üzüm köchetlirini tikisiler... méwisini yeysiler» dégen wede, tinchliq mezigilning uzun bolidighanliqini körsitidu (üzüm tallirini östürüşke uzun waqit kétidu, elwette).

—Kishilerning Asuriye qoshunlirining tuyuqsiz chékinishini «tasadipiyliqtin» démesliki üçün, bu ikkinchi möjize bérildi. Shundaqtimu, mezkur «Padishahlar» dégen kitabqa qarighanda, xelqler yenila ikki möjizini tézla untuydu, Xudagha wapasizliq qiliwéridu.

19:34 2Pad. 20:6

hemmisining ölgenlikini kördi!..

³⁶ Shunga Asuriye padishahi Sennaxérib chékinip, yolgha chiqip, Ninewe shehirige qaytip turdi. ³⁷ We shundaq boldiki, u öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti; andin ular bolsa Ararat dégen yurtqa qéchip ketti. Uning oggli Ésarhaddon uning ornida padishah boldi!..

Hezekiya éghir késel bolidu, dua qilidu

2Tar. 32:24; Yesh. 38:1-22

20¹ Shu künlerde Hezekiya ejel keltürgüchi bir késelge muhtal boldi. Amozning oggli Yeshaya peyghember uning qéshigha béríp, uninggha: —

«Perwerdigar mundaq deydu: —

— Öyüñg toghruluq wesiyet qilghin; chünki ejel keldi, yashimaysen» — dédi..

² Hezekiya bolsa yüzini tam terepke qilip Perwerdigargha dua qilip: —

³ I Perwerdigar, Séning aldingda méning heqiqet we pak dil bilen méngip yürgenlikimni, nezi-ring aldingda durus bolghan ishlarni qilghanliqimni eslep qoyghaysen, — dédi.

We Hezekiya yighlap éqíp ketti.

⁴ Yeshaya chiqip ordidiki ottura hoyligha yetmeste, Perwerdigarning sözi uninggha yétip mundaq déyildi: —

⁵ Yénip béríp xelqimning bashlamchisi Hezekiyagha mundaq dégin: —

«Perwerdigar, atang Dawutning Xudasi mundaq deydu: —

«Duayingni anglidim, köz yashliringni kördüm; mana, Men séni saqaytimen. Üchinchi künide Perwerdigarning öyige chiqisen..⁶ Künliringge Men yene on besh yil qoshimen; shuning bilen Men séni we bu sheherni Asuriye padishahining qolidin qutquzimen; Özüm üçün we qulum Dawut üçün Men bu sheherni etrapidiki sépildek qoghdaymen.

⁷ (Yeshaya bolsa: — «Enjür poshkili teyyarlanglar, dédi. Ular uni élip kélip, yarisigha chapli-widi, u saqaydi. ⁸ Hezekiya Yeshayadin: Perwerdigar méni saqaytip, üçinchi küni uning öyige chiqidighanliqimni ispatlaydighangha qandaq bésharetlik alamet bolidu? — dep sorighanidi.

⁹ Yeshaya: — Perwerdigarning Özi éytqan ishini jezmen qilidighanliqini sanga ispatlash üçün Perwerdigardin shundaq bésharetlik alamet boliduki, sen quyashning pelempey üstige chüshken sayisining on basquch aldigha méngishi yaki on basquch keynige yénishini xalamsen? — dédi.

¹⁰ Hezekiya: Quyash sayisining on basquch aldigha méngishi asan; saye on bashquch keynige yansun, dégenidi. ¹¹ Shuning bilen Yeshaya peyghember Perwerdigargha nida qildi we U quyashning Ahaz padishah qurghan pelempey basquchiliri üstige chüshken sayisini yandurup, on basquch keynige mangdurdi).

Babil padishahidin kelgen elchiler *** Chong bir xataliq

2Tar. 32:31-33; Yesh. 39:1-8

¹² Shu peyitte Baladanning oggli Babil padishahi Mérodaq-Baladan, Hezekiyani késel bolup yé-tip qaptu, dep anglap, xetler hediye bilen ewetti. ¹³ Hezekiya bolsa elchilerning gépini ting-

19:35 «Perwerdigarning Perishtisi» — Tewrat dewride intayin alahide shexs idi. Bezi ishlarda u Xudaning ornida körünetti (mesilen, Tewrattiki «Yar.» 18-babni körüng). «Tebirler»nimu körüng.

19:35 Yesh. 37:36

19:37 «U öz buti Nisroqning butxanisida uninggha choqunuwatqanda, oghulliri Adrammelek hem Sharézer uni qilichlap öltürüwetti» — mushu weqe Sennaxérib Israildin chékinishtin 20 yil keyin (miladiyedin ilgiriki 681-yili) boldi.

19:37 2Tar. 32:21; Yesh. 37:38

20:1 2Tar. 32:24; Yesh. 38:1

20:5 «atang Dawut» — Hezekiya Dawut peyghemberning on üçinchi ewladi idi.

20:12 «Mérodaq-Baladan» — yaki «Bérodaq-Baladan». «Babil padishahi Mérodaq-Baladan... xetler hediye bilen ewetti»

shap, ulargha barliq xezine-ambarlarini, kümüşni, altunni, dora-dermanlarni, serxil maylarni, sawut-qorallar ambiridiki hemmini we bayliqlirining barliqini körsetti; ordisi we pütkül padishahliqi ichidiki nersilerdin Hezekiya ulargha körsetmigen birimu qalmidi.

¹⁴ Andin Yeshaya peyghember Hezekiyaning aldigha béríp, uningdin: —

«Mushu kishiler néme dédi? Ular séni yoqlashqa nedin kelgen?» — dep soridi.

Hezekiya: — «Ular yiraq bir yurttin, yeni Babildin kelgen» dédi.

¹⁵ Yeshaya yene: — «Ular ordangda némini kördi?» dep soridi.

Hezekiya: — «Ordamda bar nersilerni ular kördi; bayliqlirimning arisidin men ulargha körsetmigen birimu qalmidi» — dédi.

¹⁶ Yeshaya Hezekiyagha: Perwerdigarning sözini anglap qoyghin: —

¹⁷ — Mana shundaq künler kéliduki, ordangda bar nersiler we bügünge qeder ata-bowiliring toplap, saqlap qoyghan hemme Babilgha élip kétilidu; héchnerse qalmaydu — deydu Perwerdigar.

¹⁸ — Hemde Babilliqlar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu; shuning bilen ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu.

¹⁹ Hezekiya emdi öz-özige «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapaliqi bolmamdu?», dep Yeshayagha: — «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — dédi.

²⁰ Hezekiyaning bashqa emelliri, jümlidin uning seltenitining qudriti, uning qandaq qilip sheherge su teminlesh üçün kól, shundaqla su apiridighan nor yasighanliqi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

²¹ Hezekiya ata-bowilirining arisida uxldi; oghli Manasseh ornida padishah boldi.

Manassehning Yehudaning üstidiki selteni

2Tar. 33:1-9, 20

21¹ Manasseh padishah bolghanda on ikki yashta bolup, Yérusalémda ellik besh yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Hefzibah idi..² U Perwerdigar Israillarning aldidin heydep chiqiriwetken yat elliklarning yirginchlik adetlirige oxshash ishlar bilen Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi. ³ U atisi Hezekiya buzup yoqatqan «yuqiri

— Mérodaq-Baladan Asuriye padishahi Sennaxérib teripidin miladiyedin ilgiriki 702-yili ghulitildi. Mushu ishm shu yilda bolghan bolushi kérek. Démek, bu ish, yeni 20-babta we «Yesh.» 38-39-babta teswirlengen ishlar «2pad.» 18:17-37 we 19-babtiki ishlardin ilgiri yüz bergen. Emdin némishqa ulardin kéyin xatirilengen? Mushu ish toghruluq «Yesh.» 39:1diki izahatni köring.

20:18 «Babilliqlar oghulliringni, yeni özüngdin bolghan ewladliringni élip kétidu ... ular Babil padishahining ordisida aghwat bolidu» — körünüşte addiy körüngen mushu weqe üçün némishqa mushu qattiq jazaliq söz chiqidu? Pikrimizche, üç sewebi bar: —

—(1) Hezekiya Xudagha: «Qedemlirimni sanap mangimen» dégen wedini bergenidi, lékin bu qétim Xudadin héch sorimay shundaq qilghan;

—(2) Elchilerning kelgenlikidin u belkim: «hazir men «jahangha dangqi chiqqan ademmen», «kichik dölitimizning jahanda ornı bar» dep tekebburliship ketken bolushi mumkin.

—(3) Mushulardin sirt, bilishimizche Mérodaq-Baladan Asuriye impériyesige qarshi bir ittipaqni berpa qilmaqchi. U «tekellup körsitidighan» mushu pursettin paydiliniq, Hezekiyani ittipaqqa qatnishishqa tekliq qilghan. Özini ölümدين qutquzghanliqini, quyashning nurining «keynige yanghanliq»dek intayin karamet möjizini körgen, Xudaning «Men silerni Asuriyedin qutquzimen» dégen wedisini angliqghan Hezekiya qandaqmu xudasız bir el-yurt bilen ittipaqlashmaqchi bolghandu?

—«Aghwat» — pichiwétilgen adem, «Yesh.» 56:4-ayettiki izahatni köring.

20:19 «Öz künlirimde bolsa aman-tinchliq, Xudaning heqiqet-wapaliqi bolmamdu?» — Hezekiya mushu sözlerni yene ochuq éytishi mumkin. «Siz éytqan Perwerdigarning mushu sözi yaxshi iken» — mushu ayyette, Hezekiyaning öz-özige dégenliri bashqilargha, hetta öz jemetige bolghan birxil bighem, köyümsiz pozitsiyisini bildüridu. Yeshaya dégen bésharet emeliyyette yüz yildin kéyin emelge ashurulghan; waqitning sozulushi bolsa belkim Yehudaning kéyinki bir

padishahi (Yosiya)ning qattiq towa qilishi tüpeylidin boldi.

20:20 2Tar. 32:30

21:1 2Tar. 33:1

jaylar»ni qaytidin yasatti; u Baalgha atap qurbangahlarni saldurup, Israilning padishahi Ahab qilghandek bir Asherah mebud yasidi; u asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlarga bash urdi we ularning qulluqigha kirdi..⁴ U Perwerdigarning öyidimu qurbangahlarni yasatti. Shu ibadetxana toghruluq Perwerdigar: Men Yérusalémde Méning namimni qoyimen, dégenidi..

⁵ U Perwerdigarning öyining ikki hoylisida «asmanning qoshuni»gha qurbangahlarni atap yasatti..⁶ Öz oghlini ottin ötküzdi; jadugarchilik bilen palchiliq ishletti, özige jinkeshler bilen epsunchilarni békitti; u Perwerdigarning neziride san-sanaqsiz rezillikni qilip uning ghezipini qozghidi. ⁷ U yasatqan «Asherah» oyma mebudni Xudaning öyige qoydi. Shu öy toghruluq Perwerdigar Dawutqa we uning oghli Sulaymangha: — «Bu öyde, shundaqla Israilning hemme qebililirining zémínliari isridin Men tallighan Yérusalémde Öz namimni ebedgiche qaldurim en; ⁸ eger Israil peqet Men ulargha tapilighan barliq emrlerge, yeni Öz qulum Musa ulargha buyrug'han barliq qanungha muwapiq emel qilishqa köngül qoysila, Men ularning putlirini ata-bowilirigha teqsim qilghan bu zémindin qaytidin néri qilmaymen», dégenidi.⁹ Lékin ular qulaq salmaytti; shunglashqimu, Manasseh ularni shundaq azdurdiki, ular Perwerdigar Israilarning aldidin halak qilghan yat elliklerdin ashurup rezillik qilatti.

¹⁰ Shunga Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberlerning wasitisi arqiliq mundaq dédi: —

¹¹ Yehudaning padishahi Manasseh bu yirginchlik ishlarni qilip, hetta uningdin ilgiri ötken Amoriylar qilghan barliq rezillikdin ziyade rezillik qilip, uning butliri bilen Yehudanimu gunahqa azdurghini üçün..¹² Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: —

«Mana, Yérusalém bilen Yehudaning üstige shundaq balayı'apet keltürimenki, kimki uni angli-sila qulaqliri zingildap kétidu. ¹³ Men Samariyeni ölchigen tana we Ahabning jemetini tekshür-gen tik ölchigüch yip bilen Yérusalémni tekshürtimen; kishi qachini chayqap sürtkendin kéyin düm kömtürüp qoyghandek, Yérusalémni chayqap örüymen..¹⁴ Men mirasimning qalghan-liridinmu waz kéchip, düşmenlirining qoligha tapshurimen; ularni hemme düşmenlirige bulang-talang obyékti we olja qilip bérimen; ¹⁵ Chünki ular Méning nezirimde rezil bolghanni qilip, ularning ata-bowiliri Misirdin chiqqan kündin tartip бүгүнгиче ghezipimni qozghap keldi».

¹⁶ Manasseh emdi pütkül Yérusalémni bir chétidin yene bir chétigiche qangha toldurup, köp naheq qan tökküzdi we oxshashla özi qiliwatqan gunahi bilen Yehudalarni azdurup, ularning Perwerdigarning neziridiki rezillikni qilishigha seweb boldi.

¹⁷ Manassehning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi, jümlidin u sadir qilghan gunah «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

¹⁸ Manasseh ata-bowilirining arisida uxlidi we öz öyining béghida, yeni Uzzahning béghida depne qilindi. Andin oghli Amon uning ornida padishah boldi..

21:3 «asmandiki nurghunlighan ay-yultuzlar» — ««asmanning qoshuni» dégen söz bilen ipadilinidu. Tewrattin bilimizki, asmandiki yultuzlarning perishtiler we bezi ehwalda asmandiki yaman küchler, yeni jin-sheytanlar bilenmu munasiwiti bar («Zeb.» 147:4, «Ayup» 38:4-7, «Weh.» 12:4ni körüng).

21:3 2Pad. 18:4

21:4 Qan. 12:5, 11; 2Sam. 7:13; 1Pad. 8:29; 9:3; 2Tar. 7:12; Zeb. 132:13, 14; Yer. 32:34

21:5 «asmanning qoshuni» — mushu yerde quyash, ay we yultuzlarni körsitidu.

21:7 2Sam. 7:10; 1Pad. 8:16, 29; 9:3; 2Pad. 23:27

21:11 Yer. 15:4

21:13 «Samariyeni ölchigen tana» — shühbisizki, Xudaning Samariyening üstige chüshürgen jaza hökümini körsitidu; «Ahabning jemetini tekshür-gen tik ölchigüch yip» — Xudaning Ahabning jemetining üstige chüshürgen jaza hökümini körsitidu. «Am.» 7:7-8ni körüng. «kishi qachini chayqap sürtkendin kéyin düm kömtürüp qoyghandek, Yérusalémni chayqap örüymen» — bu söz, belkim, Xudaning Yérusalémdin barliq ahalisini yiraq qilip, uni astin-üstün qiliwétidighanliqini körsitidu. 14-ayetni körüng.

21:14 «mirasim» — Israildiki on ikki qebile; «mirasimning qalghanliri» — Israildin yalghuz qalghan qebile, yeni Yehudani körsitidu.

21:18 2Tar. 33:20

« Padishahlar «2» »

Amonning Yehudaning üstidiki selteni

2Tar. 33:21-25

¹⁹ Amon padishah bolghanda yigirme ikki yashta bolup, Yérusalémda ikki yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Meshullemet idi; u Yotbahliq Haruzning qizi idi. ²⁰ Amon atisi Manasseh qilghandek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti. ²¹ U atisi mangghan barliq yollarda mangatti; u atisi qulluqida bolghan butlarning qulluqida bolup, ulargha sejde qilip, ²² Perwerdigarning yolida yürme, öz ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarni terk qildi. ²³ Emdi Amonning xizmetkarliri padishahni qestlep, uni öz ordisida öltürdi. ²⁴ Lékin yurt xelqi Amon padishahni qestligenlarning hemmisini öltürdi; andin yurt xelqi uning ornida oghli Yosiyan padishah qildi.

²⁵ Amonning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütölgen emesmidi?

²⁶ U Uzzahning béghida öz qebriside depne qilindi. Andin oghli Yosiya uning ornida padishah boldi...

Yosiyaning Yehudaning üstidiki selteni

2Tar. 34:1-28

22¹ Yosiya padishah bolghanda sekkiz yashta bolup, Yérusalémda ottuz bir yil seltenet qildi. Uning anisining ismi Yedidah idi; u Bozkatliq Adayaning qizi idi. ² Yosiya Perwerdigarning neziride durus bolghanni qilip, her ishta atisi Dawutning barliq yolida yürüp, ne onggha ne solgha chetnep ketmidi.

³ Padishah Yosiya seltenitining on sekkizinci yilida, padishah Meshullamning newrisi, Azaliyaning oghli katip Shafanni Perwerdigarning öyige ewetip: ⁴ «Bash kahin Hilqiyaning qéshigha chiqip shuni buyrug'hinki, u Perwerdigarning öyige élip kélingen, derwaziwenler xelqtin yighqan pulni sanisun. ⁵⁻⁶ Andin ular Perwerdigarning öyini ongshaydighan ishlarni nazarat qilghuchi ishchilargha tapshurup bersun. Bular hem Perwerdigarning öyidiki buzulghan yerlerni ongshashqa öyde ishlig'üchilerge, yeni yaghachchilar, tamchilar we tashtirashlarga bersun. Ular mushu pul bilen öyni ongshashqa lazim bolghan yaghach bilen oyulghan tashlarni sétiwalsun, dégin» — dédi.

⁷ Lékin ularning qoligha tapshurulghan pulning hésabi qilinmidi. Chünki ular insap bilen ish qilatti.

⁸ Bash kahin Hilqiya katip Shafangha: — Men Perwerdigarning öyide bir Tewrat kitabini tap-tim, dédi. Shuni éytip Hilqiya kitabni Shafangha berdi. U uni oqudi. ⁹ Andin kéyin katip Shafan padishahning qéshigha béríp padishahqa xewer béríp: — Xizmetkarliri ibadetxanidiki pulni yighip Perwerdigarning öyini ongshaydighan ish béshilirining qollirigha tapshurup berdi, dédi. ¹⁰ Andin katip Shafan padishahqa: Hilqiya manga bir kitabni berdi, dédi. Andin Shafan padishahqa uni oqup berdi. ¹¹ We shundaq boldiki, padishah Tewrat kitabining sözlirini anglighanda, öz kiyimlirini yirtti...

¹² Padishah Hilqiya kahin bilen Shafanning oghli Ahikamgha, Mikayaning oghli Akbor bilen Shafan katipqa we padishahning xizmetkari Asayagha buyrup: — ¹³ Béríp men üçün we xelq üçün, yeni pütkül Yehudadikiler üçün bu tépilghan kitabning sözliri toghrisida Perwerdigardin yol soranglar. Chünki ata-bowilirimiz bu kitabning sözlirige, uningdiki bizlerge pütöl-

21:26 Mat. 1:10

22:1 2Tar. 34:1

22:11 «padishah Tewrat kitabning sözlirini anglighanda...» — tépiwélinghan kitab Tewratning qaysi qismi bolushi kérek? Padishahning inkasi, yeni kéyinki heriketlirige, bolupmu «yuqiri jaylar»ni yoqitishigha qarighanda, «tépiwélinghan kitab» choqum bu ishni tekitleydighan «Qanun sherhi»ni öz ichige alghan.

genlirige emel qilishqa qulaq salmighanliqi tüpeylidin Perwerdigarning bizge qozghalghan ghezipi intayin dehshtelik, dédi.

¹⁴ Shuning bilen Hilqiya kahin, Ahikam, Akbor, Shafan we Asayalar Xarxasning newrisi, Tik-wahning oghli kiyim-kécheq bégi Shallumning ayali ayal peyghember Huldahning qéshigha béríp, uning bilen sözleshti. U Yérusalém shehirining ikkinchi mehelliside olturatti.

¹⁵ U ulargha mundaq dédi: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Silerni ewetken kishige mundaq denglar: —

¹⁶ Perwerdigar mundaq deydu: — Mana Men Yehudaning padishahi oqughan kitabning hemme sözlirini emelge ashurup, bu jaygha we bu yerde turghuchilargha balayi'apet chüshürimen.

¹⁷ Chunki ular Méni tashlap, bashqa ilahlargha xushbuy yéqip, qollirining hemme ishliri bilen Méning achchiqimni keltürdi. Uning üçün Méning qehrim bu yerge qarap yandi hem öchürülmeydu.

¹⁸ Lékin silerni Perwerdigardin yol sorighili ewetken Yehudaning padishahigha bolsa shundaq denglar: Sen anglighan sözler toghrisida Israilning Xudasi Perwerdigar shundaq deydu: — ¹⁹ Chunki könglüng yumshaq bolup, mushu jay we uningda turghuchilarning weyrane we lenetke aylandurulidighanliqi toghrisida ularni eyiblep éytqan sözlirimni anglighiningda, Perwerdigarning aldida özüngni töwen qilib, kiyimliringni yirtip, Méning aldimda yighlighining üçün, Memmu duayingni anglidim, deydu Perwerdigar. ²⁰ Buning üçün séni ata-bowiliring bilen yighilishqa, öz qebrenge aman-xatirjemlik ichide bérishqa nésip qilimen; séning közlirining Men bu jay üstige chüshüridighan barliq külpetlerni körmeydu».

Ular yénip béríp, bu xewerni padishahqa yetküzdi.

Yosiya padishah islahat qilidu

2Tar. 34:29-30; 35:1-27

23 ¹ Padishah adamlarni ewetip, Yehuda bilen Yérusalémning hemme aqsaqallirini öz qéshigha chaqirtip keldi. ² Padishah Perwerdigarning öyige chiqti; barliq Yehudadiki er kishiler we Yérusalémدا turuwatqanlarning hemmisi, kahinlar bilen peyghemberler, yeni barliq xelq, eng kichikidin tartip chongighiche hemmisi uning bilen bille chiqti. Andin u Perwerdigarning öyide tépilghan ehde kitabining hemme sözlirini ulargha oqup berdi..

³ Padishah tüwrükning yénida turup Perwerdigarning aldida: — Perwerdigargha egiship pütün qelbim we pütkül jénim bilen Uning emrlirini, höküm-guwahliqliri we belgilimilirini tutup, ushbu kitabta pütülgen ehdige emel qilimen dep ehdige özini baghlidi. Shuning bilen xelqning hemmisimu ehde aldida turup uninggha özini baghlidi..

⁴ Andin kéyin padishah bash kahin Hilqiya bilen orun basar kahinlarga we hem derwaziwenlerge: — Baalgha, Asherah butigha we asmanning barliq qoshunigha atap yasalghan barliq eswab-üskünilerni Perwerdigarning öyidin chiqiriwétینگlar, dep emr qildi; u bularni Yérusalémning sirtida, Kidron étizliqida köydürdi we küllirini Beyt-Elge élip bardi. ⁵ U Yehuda padishahlarining Yehuda sheherliridiki «yuqiri jaylar»da hemde Yérusalémning etrapliridiki «yuqiri jaylar»da xushbuy yandurushqa tikligen but kahinlirini, shuningdek Baalgha, quya-shqa, aygha, yultuz türkümlirige hemde asmanning barliq qoshunigha xushbuy yaqquchilarni ishtin heydiwetti. ⁶ U Perwerdigarning öyidin Asherah butni élip chiqip Yérusalémning sirtigha élip béríp, Kidron jilghisigha apirip shu yerde köydürüp kukum-talqan qilib ézip, topisini

23:1 2Tar. 34:29

23:2 «Hemme sözlirini ulargha oqup berdi» — ibranıy tilida: «hemme sözlirini ularning qulaqlirigha oqup berdi».

23:3 «tüwrükning yénida» — yaki «peshtaq üstide». «kitabta pütülgen ehdige...» — ibranıy tilida «kitabta pütülgen ehde sözlirige...».

23:5 «...ishtin heydiwetti» — yaki «... halak qildi».

addiy puqralarning qebriliri üstige chéchiwetti. ⁷ Andin u Perwerdigarning öyige jaylashqan bechchiwazlarning turalghulirini chéqip ghulatti; bu öylerde yene ayallar Asherah butqa chédir toquytti.

⁸ U Yehuda sheherliridin barliq kahinlarni chaqirtip, özige yig'ndi. Andin u Gebadin tartip Beer-Shébaghiche kahinlar xushbuy yaqidighan «yuqiri jaylar»ni buzup bulghiwetti; u «derwazilardiki yuqiri jaylar»ni chéqip buzdi; bular «Sheher bashliqi Yeshuaning quwiqi»ning yénida, yeni sheher quwiqigha kirish yolining sol teripide idi. ⁹ (emdi «yuqiri jaylar»diki kahinlarning Yérusalémda Perwerdigarning qurbangahigha chiqishi cheklengenidi; lékin ular dawamliq öz qérindashliri bilen birge pitir nanlardin yéyishige muýesser idi).

¹⁰ Yosiya héchkim öz og'li yaki qizini Molekke atap ottin ötküzmisun dep, Hinnomning oghlining jilghisidiki Tofetnimu buzup bulghiwetti. ¹¹ Perwerdigarning öyige kiridighan yolning éghizida Yehuda padishahliri quyashqa teqdim qilip qoyghan atlarni shu yerdin yötkep, «quyash harwilirini»ni otta köydürdi (ular ibadetxanining hoylilirigha jaylashqan, Natan-Melek dégen aghwatning öyining yénida turatti). ¹² Padishah yene Yehuda padishahliri Ahazning balixanisining ögziside saldurghan qurbangahlarni we Manasseh Perwerdigarning öyining ikki hoylisigha yasatqan qurbangahlarni chéqip kukum-talqan qiliwetti; u ularning topisini u yerdin élip, Kidron jilghisigha chéchiwetti. ¹³ Israilning padishahi Sulayman Yérusalémning meshriq teripige we «Halak téghi»ning jenubigha Zidoniylarning yirginchlik buti Ashtarot, Moabiylarning yirginchlik buti Kémosh we Ammonlarning yirginchlik buti Milkomgha atap yasatqan «yuqiri jaylar»nimu padishah buzup bulghiwetti. ¹⁴ U but tüwrüklerni parchilap, Asherah butlirini késip yiqitip, ular turghan yerlerni adem söngekliri bilen toldurdi.

¹⁵ U yene Israilni gunahqa putlashturghan, Nibatning og'li Yeroboam Beyt-Elde saldurghan qurbangah bilen «yuqiri jay»ni, ularni buzup chaqti, andin kéyin «yuqiri jay»ni köydürüp kukum-talqan qiliwetti, Asherah butinimu köydürüwetti. ¹⁶ Yosiya burulup qarap, taghdiki qebrilerni körüp, adem ewetip qebrilerdiki söngeklerni kolap chiqirip, qurbangah üstide köydürdi, shu yol bilen uni bulghiwetti. Bu ishlr Perwerdigarning kalamini yetküzüp, del ularni aldın'ala bésharet qilip jakarlighan Xudaning adimining sözining emelge ashurulushi idi. ¹⁷ Andin Yosiya: Köz aldimdiki bu qebre téshi kimning? — dep soridi.

Sheherdikiler uninggha: Bu Yehudadin kelgen, silining Beyt-Eldiki qurbangahni buzghan mushu ishlirini bésharet qilghan Xudaning adimining qebrisi iken, dédi.

¹⁸ Yosiya: — Uni qoyunglar, héchkim uning söngeklirini midirlatmisun, dep buyrudi. Shuning bilen ular uning söngekliri bilen Samariyedinde kelgen peyghemberning söngeklirige héchkimni tegküzmedi.

23:8 «Gébadin Beer-Shébaghiche» — «Géba» Yehudaning shimaliy chétide, «Beer-Shéba» uning jenubiy chétide idi. «U ... barliq kahinlarni chaqirtip, ... andin u ... kahinlar xushbuy yaqidighan «yuqiri jaylar»ni buzup bulghiwetti» — Yosiya mushu yerlarni bulghash bilen butpereslerning kéyin u yerni «bulghanghan, haram» dep qarap, qaytidin shundaq yolda ishliweshini mumkin emes qilish üçün idi. «derwazilardiki yuqiri jaylar» — yaki «tawapghalarni».

23:10 «öz og'li yaki qizini... ottin ötküzüsh» — insaniy qurbanliqlarni körsitishi mumkin. «Hinnomning oghlining jilghisi» — bu yer yene «Hinnomning jilghisi», yeni «Gé-Hinnom» dep atilatti (erebche «jehennem»).

23:11 «quyashqa teqdim qilip qoyghan atlar» — bu atlar tirik atlar yaki at heykili bolushi mumkin idi. «Natan-Melek dégen aghwatning öyi» — belkim muqaddes ibadetxanining birer hoylisida bolushi mumkin idi.

23:13 «Halak téghi» — mushu yerde «Zeytun téghi»ni körsitidu. Butpereslikdin bulghinip ketkini tüpeylidin uninggha shundaq hejwi, kinayilik isim qoyulghan.

23:14 «U but tüwrüklerni parchilap, ... ular turghan yerlerni adem söngekliri bilen toldurdi» — Yosiyaning mushu yerlerni «ademlerning söngekliri» bilen toldurushi butpereslerning kéyin u yerlarni «bulghanghan, haram» dep qarap, qaytidin shundaq yolda ularni ishliweshini mumkin emes qilish üçün idi.

23:14 Mis. 23:24; 34:13; Chöl. 33:52; Qan. 7:5, 25; 12:3

23:15 1Pad. 12:32, 33

23:16 «Yosiya ... taghdiki qebrilerni körüp, adem ewetip qebrilerdiki söngeklerni kolap chiqirip, qurbangah üstide köydürdi» — yuqiriqi izahatni körüng. «Perwerdigarning kalamini yetküzüp, del ularni aldın'ala bésharet qilip jakarlighan Xudaning adimining sözi» — 1Pad. 13:30-32ni körüng.

23:16 1Pad. 13:2

¹⁹ Andin Yosiya Israilning padishahlari Perwerdigarning ghezipini qozghigan, Samariyening sheherliride yasatqan «yuqiri joylar»diki barliq öylarni chaqti; u ularni Beyt-Elde qilghandek qilib, yoqatti..²⁰ U u yerlardiki «yuqiri joylar»gha xas bolghan hemme kahinlarni qurbangahning üstide öltürüp, qurbanliq qildi, andin ularning üstige adem söngeklirini köydürdi; u axirda Yérusalémgha yénip bardi.

Yosiya padishah «ötüp kétish héyti»ni ötküzidu

2Tar. 35:1-19

²¹ Padishah barliq xelqge yarliq chüshürüp: — Bu ehde kitabida pütülgendek, Xudayinglar Perwerdigargha «ötüp kétish héyti»ni ötküzünglar, dep buyrudi..²² «Batur hakimlar» Israilning üstidin höküm sürgen künlerdin tartip, ne Israil padishahlirining waqitlirida ne Yehuda padishahlirining waqitlirida undaq bir «ötüp kétish héyti» ötküzülüp baqmighanidi; ²³ Yosiya padishahning seltenitining on sekkizinchi yilida, Perwerdigargha atap bu «ötüp kétish héyti» Yérusalémde ötküzüldi.

²⁴ Shuningdek Yosiya Yehuda yurtida we Yérusalémde peyda bolghan jinkeshler we palchilarni, terafim mebudliri, herqandaq butlar we barliq bashqa lenetlik nersilerni zémindin yoqatti. Uning shundaq qilishining meqsiti, Hilqiya kahin Perwerdigarning öyidin tapqan kitabta xatirilengen Tewrattiki sözlerge emel qilishtin ibaret idi..

²⁵ Uningdek Musagha chüshürülgen qanungha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özini béghishlighan bir padishah uningdin ilgiri bolmighanidi we uningdin kéyinmu uninggha oxshash birsi bolup baqmidi..²⁶ Lékin Perwerdigarning achchiqu Manassehning Özini renjitken barliq rezillikliri tüpeylidin Yehudagha tutashqandin kéyin, Özining shiddetlik ghezipidin yanmidi. ²⁷ Perwerdigar: — Israilni tashlighandek Yehudanimu Öz közümdin néri qilimen we Özüm tallighan bu sheher Yérusaléمنى we Men: — «Méning namim shu yerde bolidu» dégen shu ibadetxanini terk qilimen, dédi..

²⁸ Yosiyaning bashqa emelliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgén emesmidi?

²⁹ Uning künliride Misirning padishahi Pirewn-Neko Asuriyening padishahigha hujum qilghili Efrat deryasigha bardi. U chaghda Yosiya padishah Pirewn bilen soqushushqa chiqti; lékin Pirewn uni körüp Megiddoda uni öltürdi.

³⁰ Xizmetkarliri uning ölükini jeng harwisigha sélip Megiddodin Yérusalémgha élip kélip, uni öz qebiride depne qildi. Yurt xelqi Yosiyaning oggli Yehoahazni mesih qilib, atisining ornida padishah qildi..

Yehoahazning Yehudaning üstidiki selteni

2Tar. 36:1-4

³¹ Yehoahaz padishah bolghanda yigirme üç yashta bolup, üç ay Yérusalémde seltenet qildi. Uning anisining ismi Hamutal idi; u Libnahliq Yeremiyaning qizi idi. ³² Yehoahaz bowiliri barliq qilghanliridek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

23:19 2Tar. 34:6

23:21 Mis. 12:3; Qan. 16:2; 2Tar. 35:1

23:24 «terafim mebudliri» — kichik, élip yürüdek «qolayliq butlar» idi.

23:24 Law. 19:31; 20:27; Qan. 18:11; Yesh. 8:19

23:25 «uningdek ... qanungha intilip pütün qelbi, pütün jéni we pütün küchi bilen Perwerdigargha qaytip, özini béghishlighan bir padishah ... bolup baqmidi» — bu sözler uning Perwerdigargha qaytip qattiq towa qilishi we heqqaniylqqa bolghan intilishliri jehette éytilidu.

23:27 «shu ibadetxanini...» — ibraniy tilida «shu öyni...».

23:27 2Pad. 17:18, 20; 24:3

23:30 2Tar. 36:1

« Padishahlar «2» »

³³ Emdi Pirewn-Neko uning Yérusalémda seltenet qilmasliqi üçhün, uni Xamat yurtidiki Riblahda solap qoydi we Yehuda zéminigha yüz talant kümüş bilen bir talant altun séliq chüshürdi..

³⁴ Andin Pirewn-Neko Yosiyaning oghli Éliakimni atisining ornida padishah qilip, ismini Yehoakimgha özgertti. U Yehoahazni özi bilen Misirgha élip ketti; Yehoahaz Misirgha kélip shu yerde öldi..

³⁵ Yehoakim kümüş bilen altunni Pirewnge berdi; lékin Pirewnning shu buyruqini ijra qilip pulni tapshurush üçhün yurtqa herbir ademning chamigha qarap baj-alwan qoyghanidi; altun we kümüşni u yurtning xelqidin, herbirige salghan ölchem boyiche Pirewn-Nekogha bérishke yigħqanidi..

³⁶ Yehoakim padishah bolghanda yigirme besh yashta bolup, on bir yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisining ismi Zibidah idi; u Rumahliq Pedayaning qizi idi. ³⁷ Yehoakim bowiliri barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.

Yehoakim Yehuda üstige seltenet qilidu

24¹ Uning künliride Babilning padishahi Néboqadnesar Yehudagha hujum qilishqa chiqti; Yehoakim uninggha üç yilghiche béqindi boldi, andin uningdin ténip uning hökümraniqigha qarshi chiqti..² Shu waqitlarda Perwerdigar uninggha hujum qilishqa Kaldiyler bulangchilar shaykisi, Suriyler bulangchilar shaykisi, Moabiylar bulangchilar shaykisi, we Ammoniylar bulangchilar shaykilorini qozghidi; u ularni Yehudani halak qilish üçhün qozghidi. Bu ishlar Perwerdigar Öz qulliri bolghan peyghemberler arqiliq agah qilghan söz-kalamining emelge ashurulushi idi..³ Derweqe Perwerdigarning éytqinidek, Manassehning gunahliri tüpeylidin Yehudani Öz közliridin néri qilish üçhün, bu ishlar ularning béshigha chüshti. ⁴ Chünki Manassehning naheq qan töküp, Yérusalémni naheq qanlar bilen toldurghini tüpeylidin, Perwerdigar Yehudalarni epu qilishqa köngli unimaytti.

⁵ Yehoakimning bashqa ishliri hem qilghanlirining hemmisi «Yehuda padishahlirining tarix-tezkiriliri» dégen kitabta pütülgen emesmidi?

⁶ Yehoakim ata-bowilirining arisida uxildi; oghli Yehoakin uning ornida padishah boldi.

⁷ Misirning padishahi bolsa öz yurtidin ikkinchi chiqmidi. Chünki Babilning padishahi «Misir éqini»din tartip Efrat deryasighiche bolghan Misir padishahigha tewe zéminni tartiwalghanidi..

Yehoakin seltenet qilidu

2Tar. 36:9-10

⁸ Yehoakin padishah bolghanda on sekkiz yashta bolup, üç ay Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisining ismi Nehushta idi; u Yérusalémlıq Elnatanning qizi idi. ⁹ Yehoakin atisining barliq qilghanliridek Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi.

¹⁰ Babilning padishahi Néboqadnesarning serdarliri Yérusalémgha jeng qilghili chiqip, sheherni qamal qildi..¹¹ Uning serdarliri sheherni qamal qilip turghanda Néboqadnesar özimu sheherning sirtigha chiqti.

23:33 «yüz talant kümüş» — bir talant belkim 30.6 kilogram idi.

23:34 «Éliakim» — bu isimning menisi «Xuda (Elohim) turghuzidu»; «Yehoakim» dégenning menisi «Perwerdigar (Yahweh) turghuzidu». Pirewnning undaq qilishtiki meqsiti belkim birxil hejwi-jinayilik qilish yaki Xudagha bolghan kupurluq bolsa kérek.

23:34 Mat. 1:11

23:35 2Tar. 36:5-8

24:1 2Tar. 36:6

24:2 2Pad. 20:17; 23:27

24:7 «Misir éqini» — Nil deryasi emes, belki Sinay chölining sherq teripidiki kichik deryadur.

24:10 «serdarliri» — ibraniy tilida «xizmetkarliri».

24:10 Dan. 1:1

¹² Andin Yehudaning padishahi Yehoakin bilan anisi, barliq xizmetkarliri, emeldarliri we aghwatliri Babil padishahining aldigha chiqip uninggha ten berdi. Shundaq qilip Babilning padishahi öz seltenitining sekkizinci yilida uni esir qilip tutti...¹³ Néboqadnesar Perwerdigarning öyidiki barliq xeziniler bilen padishahning ordisdiki xezinilerni élip ketti; Perwerdigar agah berginidek, u Israilning padishahi Sulayman Perwerdigarning ibadetxanisi üçün yasatqan hemme altun qacha-eswablarni késip sökti...¹⁴ Yérusalémning barliq ahalisini, jümlidin hemme emeldarlar, hemme batur palwanlar, jemi bolup on ming esirni we barliq hünerwenler we tömürchilernimu élip ketti; yurttiki xelqtin eng namratlardin bashqa héchkim qalmidi.¹⁵ U Yehoakinni Babilgha élip ketti we shuningdek padishahning anisini, padishahning ayallirini, uning aghwatliri we yurttiki mötiwerlerni esir qilip Yérusalémdin Babilgha élip bardı...¹⁶ U batur-palwanlarning hemmisini (yette ming idi), hünerwen we tömürchilerni (jemi bir ming idi) — bularning hemmisi jenggiwar ademler bolup, Babilning padishahi ularni esir qilip, Babilgha élip ketti...

¹⁷ Andin Babilning padishahi Yehoakinning taghisi Mattaniyani uning ornida padishah qilip, uning ismini Zedekiyagha özgeretti...

Zedekiya Yehuda üstide seltenet qilidu

2Tar. 36:11-21; Yer. 52:1-30

¹⁸ Zedekiya padishah bolghanda yigirme bir yashta bolup, on bir yil Yérusalémda seltenet qildi. Uning anisi Libnahliq Yeremiyaning qizi bolup, ismi Hamutal idi.¹⁹ Zedekiya Yehoakimning barliq qilghinidek, Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilatti.²⁰ Perwerdigarning Yérusalémgha hem Yehudagha qaratqan ghezipi tüpeylidin, Perwerdigar ularni Öz huzuridin heydiwetküche bolghan ariliqta, töwendiki ishlar yüz berdi: — awwal, Zedekiya Babil padishahigha isyan kötürdi.

Néboqadnesar Yérusalém shehirige bösüp kirip, uni ishghal qilidu

25¹ Andin shundaq boldiki, uning seltenitining toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi küni Babil padishahi Néboqadnesar pütkül qoshunigha yétekchilik qilip Yérusalémgha hujum qilishqa keldi; hemde uni qorshiwélip bargah qurup, uning etrapida qasha-poteylerni qurushti...² Shuning bilen sheher Zedekiyaning on birinchi yilighiche muhasiride turdi.³ Shu yili tötinchi ayning toqquzinchi küni sheherde éghir qehetchilik hemmini basqan we zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi...⁴ Sheher sépili bösüldi; barliq jenggiwar leshkerler qachmaqchi bolup, tün kéchide beder tikiwétishti. Ular padishahning baghchisigha yéqin «ikki sépil» ariliqidiki derwazidin kétishti (kaldiyler bolsa sheherning heryénida turatti). Ular Iordan jilghisidiki «Arabah tüzlenglikli»ni boylap qéchishti.⁵ Lékin kaldiylerning qoshuni padishahni qoghlap Yérixo tüzlenglikide Zedekiyagha yétishti; uning pütün qoshuni uningdin tarqilip ketkenidi.⁶ We ular padishahni tutup, Riblah shehirige, Babil padishahining aldigha

24:12 «aghwatliri» — yaki «ordidiki ghojidarliri».

24:13 2Tar. 20:17; Yesh. 39:6

24:15 2Tar. 36:10; Est. 2:6

24:16 Yer. 52:28

24:17 Yer. 37:1; 52:1

25:1 « Néboqadnesarning seltenitining toqquzinchi yili, oninchi ayning oninchi küni » — miladiyedin ilgiri 588-yili, 15-Yanwar idi.

25:1 2Tar. 36:17 Yer. 32:2; 39:1; 52:4

25:3 «zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi» — bashqa birxil terjimisi «etrapidiki zémindikiler üçünmu héch ash-ozuq qalmighanidi». Bu terjime toghra bolsa, «etrapidiki zémindikiler» sheher etrapidiki zémindin qéchip panah izdep sheherge kirgenlerni körsitidu.

25:3 Yer. 52:6

« Padishahlar «2» »

apardi; ular shu yerde uning üstige höküm chiqardi. ⁷ Babil padishahi Zedekiyaning oghullirini uning köz aldida qatl qildi; andin Zedekiyaning közlirini oyuwetti; u uni mis kishenler bilen baghlap, Babilgha élip bardı.

Muqaddes ibadetxanining xarab qilinishi

⁸ We beshinchi ayning yettinchi künide (bu Babil padishahi Néboqednesarning on toqquzinchi yili idi) Babil padishahining xizmetkari, pasiban bégi Nébozar-Adan Yérusalémgha yétip keldi...

⁹ U Perwerdigarning öyini, padishahning ordisini we sheherdiki barliq öylerni köydürüwetti; barliq beheywet imaretlerge u ot qoyup köydürüwetti. ¹⁰ We pasiban bégi yétekchilikidiki kal-diylarning pütkül qoshuni Yérusalémning etrapidiki pütkül sépilini örüwetti.

¹¹ Pasiban bégi Nébozar-Adan sheherde qalghan bashqa kishilerni, Babil padishahi terepke qéchip teslim bolghanlarni we qalghan hünerwenlerni esir qilip ularni élip ketti. ¹² Lékin pasiban bégi zémindiki eng namratlarning bir qismini üzümlarlıqlarni perwish qilishqa we tériqchiliq qilishqa qaldurdi.

¹³ Kaldiylar Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan ikki tüwrükni, das tegliklirini we Perwerdigarning öyidiki mistin yasalghan «dengiz»ni chéqip, barliq mislirini Babilgha élip ketti...

¹⁴ Ular yene ibadette ishilitilidighan idishlar, gürjek-belgürjekler, laxshigirlar, piyale-texsiler hem mistin yasalghan barliq eswablarni élip ketti; ¹⁵ xushbuydanlar we qachilarni bolsa, altundin yasalghan bolsimu, kümüştin yasalghan bolsimu, ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti. ¹⁶ We Sulayman padishah Perwerdigarning öyi üçün mistin yasatqan ikki tüwrük we «dengiz»ni, shundaqla das tegliklirini élip ketti; bu mis saymanlarning éghirliqini ölchesh mumkin emes idi. ¹⁷ Birinchi tüwrükning égzikli on sekkiz gez, uning üstidiki taji bolsa mis bolup, égzikli üç gez idi; uning pütün aylanmisi tor sheklide hem anar nusxisida bézelgenidi, hemmisi mistin idi; ikkinchi tüwrükmu uninggha oxshash bolup, umu anar nusxisida bézelgenidi...

¹⁸ Pasiban bégi Nébozar-Adan bolsa bash kahin Séraya, orunbasar kahin Zefaniya we ibadetxanidiki üç neper ishikbaqarnimu esirge aldi. ¹⁹ U sheherdin leshkerlerni bashquridighan bir aghwat emeldarni, sheherdin tapqan orda meslihetchiliridin beshini, yerlik xelqni leshkerlikke tizimlighuchi, yeni qoshunning serdarining katipini we sheherdin atmish neper yerlik kishini tutti. ²⁰ Pasiban bégi Nébozar-Adan bularni Babil padishahining aldigha, Riblahgha élip bardı. ²¹ Babil padishahi Xamat zéminidiki Riblahda bu kishilerni qilichlap öltürüwetti. Shu yol bilen Yehuda öz zéminidin sürgün qilindi.

Yehuda Babilgha sürgün qilinidu

²² Yehuda zéminida qalghan kishilerni, yeni Babil padishahi Néboqadnesar qaldurghan kishilerni bolsa, u ularni idare qilish üçün, ularning üstige Shafanning newrisi, Ahikamning

25:8 «beshinchi ayning yettinchi künü... Babil padishahi Néboqednesarning on toqquzinchi yili...» — miladiyedin ilgiri 586-yili, 14-Awghust idi. «Yer.» 52:12nimu köring.

25:11 «qalghan hünerwenler» — yaki «top-top ademler».

25:13 «das teglikliri» — bular bolsa «dengiz»din kichik bolghan daslarni kötüridighan tegliklerni körsitidu. Bu ayetlerde tilgha élinghan jabduq-bisatlarni köprek chüshinish üçün «1Pad.» 7:8-51-ayetni köring.

25:13 2Pad. 20:17; Yer. 20:5; 27:19

25:15 «xushbuydanlar we qachilarni bolsa, ... ularning hemmisini pasiban bégi élip ketti» — bu altun-kümüş we mistin yasalghan barliq qacha-quchilar we barliq eswablar Yeremiya peyghemberning ilgiriki bir béshariti boyiche, 54 yildin keyin Pars impératori Qoreshning permani bilen Yérusalémgha qayturuldi («Yer.» 27:21-22ni köring).

25:17 «gez» yaki «jeynek» — jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 40-45 santimétr. «égzikli üç gez idi» — «Yer.» 52:22de «besh gez» déyilidu. Seweb, belkim üstidiki perdzalirini öz ichige alidu.

25:17 1Pad. 7:15; 2Tar. 3:15; Yer. 52:21

25:19 «bir aghwat emeldar» — yaki peqet «bir emeldar».

oghli Gedaliyani teyinlidi.²³ Dalada qalghan Yehudaning leshker bashliqliri hem leshkerliri Babil padishahining Shafanning newrisi, Ahikamning oghli Gedaliyani zémin üstige höküm-ranliq qilishqa belgiligenlikini anglap qaldi; shuning bilen bu leshker bashliqliri ademliri bilen Mizpah shehirige, Gedaliyaning yénigha keldi; bashliqlar bolsa Netaniyaning oghli Ishmail, Karéahning oghli Yohanan, Netofatliq Tanxumetning oghli Séraya we Maakat jemetidin birsi-nining oghli Jaazaniya idi.²⁴ Gedaliya ular we ademlirige: «Kaldiylerge béqinishtin qorqmanglar; zéminda olturaqliship Babil padishahigha béqininglar, shundaq qilsanglar silerge yaxshi bo-lidu» dep qesem qildi.²⁵ Emdi yettinchi ayda shundaq boldiki, shahzade Elishamaning newrisi, Netaniyaning oghli Ishmail on adem élip kélip, Gedaliyani hem Mizpahda uning yénida tur-ghan Yehudiylar we Kaldiylerni urup öltürdi.²⁶ Shuning bilen barliq xelq, kichik bolsun, chong bolsun, we leshker bashliqliri ornidin turup Misirgha kirdi; chünki ular Kaldiylerdin qorqatti.

Yehoakinning sürgün bolush jeryani

Yer. 52:31-34

²⁷ We shundaq boldiki, Yehuda padishahi Yehoakin sürgün bolghan ottuz yettinchi yili on ikkin-chi ayning yigirme yettinchi küni munu ish yüz berdi; Ewil-Mérodaqlar Babilgha padishah bol-ghan birinchi yili, Yehuda padishahi Yehoakinning qeddini kötürüp, uni zindandin chiqardi;²⁸ U uninggha mulayim söz qilip, uning ornini özi bilen birge Babilda turghan bashqa padis-hahlarning ornidin yuqiri qildi;²⁹ Shuning bilen Yehoakin zindandiki kiyimlirini séliwétip, öm-rining qalghan herbir künide herdaim padishah bilen bille hemdastixan bolushqa muyesser boldi.³⁰ Uning nésiwisi bolsa, Babil padishahining uninggha béghishlighan daimliq iltipati idi; bu iltipat kündilik idi, yeni uninggha ömrining herbir küni muyesser qilinghan.

25:22 Yer. 40:5, 9

25:23 Yer. 40:7

25:27 «on ikkinchi ayning yigirme yettinchi küni» — «Yer.» 52:31de «on ikki ayning yigirme beshinchi küni» déyilidu. Azad bolush jeryanida nechche kün ölse kérek.

Qoshumche söz (1- we 2-qismigha)

Mushu yerde biz peqet bu xatirilerdiki köp qiziq weqeler we shexsiy tarixlardin birnechchini tallap qisqiche toxtilimiz.

Sulaymanning ghelibiliri we meghlubiyetliri

Dawut Xuda üçhün bir ibadetxana qurmaqchi bolghanda Xuda uninggha: «Sen men üçhün bir öy yasimaqchimusen? —Yaq, Men sen üçhün öy qurup bérimen... lékin séning oghlung bolsa... Men üçhün öy quridu» — dégenidi. Xudaning dégenliri töwendikidek xatirilengen: —

«Men hazir sanga hemme dushmanliringdin aram bérimen; emdi Menki Perwerdigar sanga shuni deymenki, **Perwerdigar sanga bir öy qurup béridu**» — deydu.

Künliring toshup, ata-bowiliring bilen ölümde uxlighiningda Men öz pushtingdin bolghan neslingni séning ornunga turghuzup, padishahliqini mezmüt qilimen. Méning namim üçhün bir öyni yasighuchi u bolidu, we Men uning padishahliq textini ebedgiche mustehkem qilimen. Men uninggha Ata bolimen, u Manga oghul bolidu. Eger u gunah qilsa insanlarning tayiqi bilen we adem balilirining sawaq-dumbalashliri bilen terbiye bérimen. Emma Men séning aldingda örüwetken Sauldin méhir-shepquitimni juda qilghinimdek, uningdin méhir-shepquitimni juda qilmaymen. Shuning bilen séning öyüng we séning padishahliqing aldingda hemishe mezmüt qiliniidu; **texting ebedgiche mezmüt turghuzulidu**» («2Sam.» 7:11-16).

Mushu yerde Xuda Dawutqa asasen «**Séning oghlungning texti menggü mustehkem turidu... we u Méning öyümni quridu**» dégendin kéyin, Dawutning oghlining gunah qilish mumkinchiligi, shundaqla terbiye jazasi bérilish kéreklikli tilgha élinidu. Emma text «ebedgiche» bolidu. Bu wede Zebur 72-küyde qaytilinidu. Israildiki «Rabbilar» (ustazlar)ning hemmisi dewrdin-dewrgiche bu sözlerni, Dawutning Sulaymandin téximu ulugh bolidighan bir ewladi, yeni Qutquzguchi-Mesih dunyagha kélidu, dep chüshendürüp kelgen. Ular: «**menggü turidighan text**» Uningkidur, we U Sulayman qurghan ibadetxanidin téximu ulugh menggü bir ibadetxanini qurghuchi bolidu, dep qaraytti. Biz ularning bu sherhini toghra, shundaqla Nasaretlik Eysada emelge ashuruldi, dep qaraymiz.

Shunga biz Sulaymanning ghelibiliri we awatliqini kelgüsida Mesihning cheksiz ulugh ghelibiliri we awatliqini aldin'ala körsetken bir xil béshareet, dep ishinimiz. Sulayman qurghan «Xudaning öyi»mu derweqe Mesih kelgüsida quridighan «Xudaning tirik öyi» bolghan jamaetni aldin'ala körsitidu («Mat.» 16:18, «Ros.» 7:44-50, «Ef.» 2:19-22, «1Pét.» 2:4-10ni, shundaqla «Hagay»diki «qoshumche söz»diki «Xudaning öyi» toghruluq izahatlarnimu körüng).

Sulaymanning ghelibiliri we awatliqi axir bérıp chüshkünlishishi bilen tügeydu. Shunga xéli roshenki, Natan peyghember Dawutqa yetküzgen béshareetni (yuqirida neqil keltürgen «2Sam.» 7:11-16) emelge ashurghuchi peqet Mesihdur. Héchkim ümidlirini Mesihdin bashqa birsige baghlimisun!Sulaymanning chüshkünleshkenlikli üstide yene «Hékmet toplighuchi»tiki «qoshumche söz»de we «Küylerning küyi»ning sherhide toxtalduq.

Muqaddes ibadetxana we Sulaymanning ordisi toghruluq némishqa shunche köp tepsilatlar bizge teminlinidu?

Eger déginimizdek mezkur kitab «nijatning tarixi»ning bir qismi bolsa, awwal muqaddes ibadetxanidiki shunche köp tepsilatlar, andin Sulaymanning öz ordisidiki tepsilatlarining nijat bilen zadi néme alaqsı bardu? 5-7-bablarning hemmisi déğüdek bu ikki öyning inchike tepsilatlıridin terkiib tapqan. Kitabning axirida oqurmen nurghun emgeklerning netijisi bolghan bularning hemmisining weyran qilinghanlıqını köridu. Awwal ibadetxana hem Sulaymanning ordisinin heywetlik perdazlırı we qimmetlik buyumlırı Misirning padishahi Shishak Pirewn teripidin bulap kételidu («1Pad.» 14:26). Gerche Yehudaning kényinki padishahlırı bularning köp qismini eslige keltürgen bolsimu, mushu bézekler uzun ötmeyla Suriye padishahigha para bérish üçün qaytidin qirip éliwételidu («2Pad.» 12:18), andin yene Israil padishahi Yoash teripidin bulap kételidu («2Pad.» 14:14). Kéyin yene ikki qétim Asuriye padishahigha para bérish üçün qirilidu (16:816, 18:16). Axir bérıp Babil padishahi kélıp ularni qaytidin yalingachlaydu («2Pad.» 24:13); andin Xuda Babil padishahini Yehudaning hem Özige hem insangha bolghan wapasızlıqını jazalash qorali qılıp, uning wasıtısı arqılıq Yérusalémning köp qismini, jumlıdin ibadetxanını köydürüwétidu («2Pad.» 25:8-18).

Bu toghruluq «toluq chüshenchige igimiz» déyelmeymiz, emma pikrimizni otturigha qoyimiz. Bizningche, bu tepsilatlar Israil we Yehudiyeye chüshürülken külpet-pajieni tekitlesh, shundaqla téximu roshen qilish üçün körsitilidu. Xudaning neziride binalar yaki chiraylıq buyumlarning qanche qimmetlik bolushidin qet'iynezer, insanlar haman ularning herqandiqidin köp qimmetliktur, elwette. Shunga bu ikki binaning chiraylıq bézek-buyumlırining yoqıtılıshı birxil temsildur, dep qaraymız. Qanchilik eqil-paraset, qanchilik sediqe-tôhpiler, qanchilik waqıt we ejir-emgek Xudaning ibadetxanısı we Sulaymanning ordisigha singdürülgen-he! Yette yıl qoshulghan on üç yıl waqıt serp qilinip yasalghan bu imaretler netijide qandaq boldı?! Shuninggha oxshash, Xuda Israil xelqını terbiye körgen, manga guwahlıq bérıdighan, danalıqını körsitidighan bir xelq bolsun dep, ulargha qanchilik ejir singdürgendu? — Lékin axir bérıp hemmisi ularning exmeqliki bilen uchurulup ketkenidi. Hem yene shuninggha oxshash, Xudaning qanchilik muhebbiti, qanchilik danalıqı we ghemxorluqı herbir insan balısını yarıtış üçün singdürülgendu? («Zebur» 139:1-18ni körüng). Mushundaq bibaha desmayını etiwarlaymızmu? Yaki bizning Yaratquchimizgha qulaq salmaslıqımız tüpeylidin bularning hemmisimu pajielik halda pütünley israp bolup yoqqa chiqamdu?

Xudaning Israil bilen tüzgen ehdisi — «Xudaning jaza-terbiyisining besh basquchi»

Xuda Israil bilen tüzgen ehdidiki «jaza-terbiyining besh basquchi»ning tepsilatlırı Musa peyghember arqılıq bérilgen, «Law.» 14:26-26 we «Qan.» 28-babta tépilidu).

Qisqiche qılıp éytqanda, Xuda Israilgha, Özümge itaetmen bolsanglar, silerge méhir-shepqet körsetküchi we qoghdighuchi bolimen, dep köp yerlerde éniq wede qilghan. Biraq ular eksiche itaetmen bolmighan bolsa, uning jaza-terbiyısı tedrijiy béshigha chüshidu. Bu jaza-terbiyining besh basquchini töwendikideki yighinchaqlashqa bolidu. Itaetsizlikı éghirlashqanséri jaza-terbiyimu éghirliship baridu: —

« Padishahlar «2» »

(1) Waba-qizitmining chüshüshi, dushmanlarning «ishik aldida» turushi, dushmanler aldida asanla meghlup bolushi («Law.» 26:14-17).

(2) Yamghur az, hosulning nachar bolushi («Law.» 26:18-20).

(3) Yawayi yirtquch haywanlarning köpiyishi, ularning insanalarga we mallargha hujum qilishi (buning köchme menisi belkim dölet ichidiki muqimsizliq, tertipsizlik we qanunsizliqimu körsitidu) («Law.» 26:21-24).

(4) Sheherlarning muhasirige élinishi, qehetchilik, ularning dushmanler we Yaq. yurtluqlarning aldida boysundurulushi we shularning qattiq bashqurush tüzümi astida yashishi («Law.» 26:25-27).

(5) Dushmanlarning öch élishi, qaytidin sheherlerni qorshiwélishi, sheherler we yer-zéminning weyran bolushi, sürgün bolushi, sürgün bolghinida wehime astida yashishi («Law.» 26:27-39).

«Padishahlar»diki xatirilerdin oqurmenlarning özi Israilgha we Yehudagha bu tedrijiy jazalar arqiliq körsitilgen agah-bésharetlerni bayqiyalaydu. Oqurmen yene belkim bu agah-bésharetlerning peyghemberlarning sözliri bilen herdaim tekitlengenlikini körüshi mumkin. Lékin axir bérip hemmisi bikar bolidu. «Padishahlar» dégen tarix mushu «jaza-terbiyining beshinchi basquchi», yeni pütkül xelqning sürgün bolushi bilen axirlishidu.

Xudaning padishahliqqa bolghan muddia-meqsetliri; padishahliqning kemchilikliri

Mushu yerde biz yene «Samuil»diki «qoshumche söz»din töwendiki sözlerni alimiz: —

«Yaqup peyghember ömrining axirida oghullirigha Xuda Israilgha Yehuda qebilisi ichidin padishah békitip tikleydu, hemde uning padishahliqi Mesih bilen axirlishidu, dep bésharet béridu:

«**Shahane hasa Yehudadin kétip qalmaydu,
Yehudaning pushtidin qanun chiqarghuchi öksümeysu,
Taki shu hoquq Igisi kelgüche kütidu;kelgende,
Jahan xelqliri Uninggha itaet qilidu**» («Yar.» 49:10).

Tewrattiki «Qanun sherhi» dégen kitabta Musa peyghembermu shuninggha bésharet qiliduki, Israilning kelgüside choqum bir padishahi bolidu (17:14-20) we padishah Yehudadin chiqidu (33:7). Emdi Israil padishah telep qilghanda Xuda naraziliqini bildürgen tursa, undaqta Uning padishahliq toghrisidiki esliyi wedilirining néme meqsiti bar idi?».

Xuda «batur hakimlar»ning dewride peyghember-hakimlar arqiliq Israilgha «arqida turup wasitilik yétekchilik» qilghanidi. Shundaq yétekchilik astida Uning ular bilen tüzgen ehdisi boyiche peqet ular Özige itaetmen bolsila, U ulargha yétekchi, qoghdighuchi we daim beriketligüchi bolushqa kapalet bergenidi. Emdi U ularning Özining shundaq yétekchilikige ishenmeydighanliqini aldin'ala obdan bilgechke, eslidila ulargha bir padishah teyinleshni

« Padishahlar «2» »

irade qilganidi, dep ishinimiz. Biraq Israil hetta Uning shu pılanida békitilgen waqitni kútmeyla, Uninggha téximu ishenmigen halda aldirap «**Padishah bergeysen!**» dep telep qildi. «1Sam.» 8:4-8de mundaq xatire bar: —

«U waqitta Israilning hemme aqsqaqalliri Ramahda jem bolup Samuilning qéshigha kélip uninggha: — Mana sen qériding, oghulliring bolsa séning yolliringda yürmeydu. Bashqa ellerde bolghandek üstimizge höküm süridighan bir padishah békitkin, dédi.

Ularning «Üstimizge höküm süridighan bir padishah békitkin» dégini Samuilning könglige éghir keldi. Samuil Perwerdigargha dua qiliwidi, Perwerdigar Samuilgha: — Xelq sanga hernéme éytse ulargha qulaq salghin; chünki ular séni emes, belki üstimizge padishah bolmisun dep Méni tashlidi. Men ularni Misirdin chiqarghan kündin tartip бүгүнкү күнгиче ular shundaq ishlarni qilip, Méni tashlap bashqa ilahlargha ibadet qilip kelgen. Emdi ular sanga hem shundaq qilidu».

Bir qétim Eysa Mesih Xudaning xelqi arisida talaq bermeslik kérek, dep telim bergende, perisiyler Uninggha mundaq bir soalni qoyidu: —«**Undaqt, Musa peyghember néme üçün Tewrat qanunida er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu, dep buyrughan?**»

U ulargha mundaq jawab berdi: —«**Tash yürekliqlinglardin Musa peyghember ayalliringlarni talaq qilishqa ruxset qilghan; lékin alemning bashlimida bundaq emes idi**» («Mat.» 19:7-8).

Biz mushu yerde oxshash yolda «Némishqa Xuda esli shundaq qilishni xalimisa, Samuil arqiliq Israilgha padishah teyinlidi?» dep sorighan bolsaq, u belkim oxshashla «Tash yürekliqlinglar tüpeylidin Samuil peyghember silerge bir padishah teyinlidi» dep jawab bérishi mumkin bolatti.

Biz héchqachan «Mana, bu ishlarni toluq chüshinimiz» déylmeymiz. Lékin bizde shuninggha qilche guman yoqki, Xudaning tüp meqset-pilani axirida ulargha birdinbir heqiqiy padishahni, yeni Öz Söz-Kalami bolghan Eysa Mesihni padishah süpitide teyinleshtin ibaret idi. We gahi waqitlarda Xuda bezi padishahlarda kelgüsidiki heqiqiy menggü padishahni körsitidighan «bésharetlik tarix» yaki «bésharetlik qiyapetler»ni bizge qaldurghan. Mesilen Dawut: —

- (1) Beyt-Lehemde tughuldi.
- (2) Kembeghel, orni töwen ailide chong boldi.
- (3) U padichi idi.
- (4) U peyghember idi.
- (5) Gerche u «padishah» dep mesih qilinghan bolsimu, u öz xelqi, jümlidin hökümdar teripidin chetke qéqildi. Lékin chetke qéqilghan waqitlarda Xuda uninggha köp «muxlislar»ni bergen. Shu chaghdimu u «yat eller» teripidin izzet-hörmetke sazawer boldi.
- (6) Azab-oqubetler arqiliq andin öz xelqining meghlubiyetliri bilen u «padishah», «Israilning pada baqquchisi» dep étirap qilinghan, shan-sherepke érishken.

Sulayman danaliqida we rawaj tapqinida we Hezekiya padishah iman-étiqadi arqiliq Israilning dühmini Asuriyening üstidin ghelibe qazanghinidimu bizge Mesihni körsitidighan

« Padishahlar «2» »

«bésharetlik obraz»larni qaldurghan. Oqurmen xatirilerini oqughanda özi bashqa shundaq obrazlarni köreleydu, dep ishinimiz.

Yolidin yanghan peyghember («1Pad.» 13-bab)

Xudaning mundaq namsiz xizmetkarigha tapshurghan sirliq emrige belkim heyran qélishimiz mumkin: — **«Chünki Perwerdigar Öz sözini yetküzüp manga buyrup: Sen ya nan yéme ya su ichme, barghan yolung bilen qaytip kelme, — dégen, dédi».**

Emrining birinchi qismini rosul Pawlusning sözliri arqiliq chüshinishimiz belki toghridur: — **«Étiqadsizlar bilen bir boyunturuqqa chétilip tengsizlikte bolmanglar; chünki heqqaniylik we qebihlik otturisida qandaqmu ortaqliq bolsun? Yoruqluqning qarangghuluq bilen qandaq hemrahliqi bolsun?»** («2Kor.» 6:14). Beyt-Elde néme yoruqluq bolatti? — chünki Xuda némishqa ularning butpereslikining üstige Öz hökümini jakarlashqa bashqa bir yurttiki ademni ewetishi kérek?

Emrning ikkinchi qismi sirliqraqtur — **«Barghan yolung bilen qaytip kelme»** dégenning néme ehmiyiti bar? Mushu soalgha toluq jawab bérimiz déyelmeymiz; peqet shuni bayqaymizki, Israilning «chöl-bayawanda kézish» waqitlirida Xuda ularni yétekliginide bir qétimmu keynige mangdurghini yoq. We biz bolsaq «Muqeddes Rohta méngish»imizda (mesilen «Gal.» 5:16) rohiy jehettin héchqachan «kelgen yol bilen yénip mangghinimiz» yoq. Chünki Xudaning yollirida herbir ish herdaim yépyéngidur («2Kor.» 5:17ni körüng). Héch bolmighanda, Xuda bizge néme körsetme tapshursa chüshensekmü, chüshenmisekmü ada qilishimiz lazim.

Beyt-Eldiki «qéri peyghember» héliqi namsiz peyghemberni chaqirip: **«Men hem sendek bir peyghemberdurmen; we bir perishte Perwerdigarning sözini manga yetküzüp: — uninggha nan yégürüp, su ichküzgili özüng bilen öyüngge yandurup kel, dédi»** dep uninggha yalghan gep qilghini Xudaning adimining gumanini derhal qozghishi kérek idi. Beyt-elde turghan bu «qéri peyghember»ning rohiy ehwalı qandaq idi? Némishqa u Beyt-Elde shunche uzun turupmu shu yerdiki butpereslik toghruluq héchqandaq eyiblik bésharet yetküzmigendu?! Undaq ademge ishinishning néme hajiti? Xudaning emrliri bir-birige zit bolamdu?

Emdi u némishqa uning bilen qaytip ketti? Yalghuzluqtinmu? Birsı uni heqiqiy peyghember dep bilip hörmitini qilghini üçünmu? Yaki peqet achliq yaki ussuzluqtinmu? (u shu küni belkim az dégende 25 kilométir yol mangghanıdı).

U shu «qéri peyghember» bilen qaytqanda özi tapshghurulghan emrning ikki qismigha xilaplıq qıldı. U hem «yep-ıchti» hem «kelgen yol bilen qaytti».

Bu «qéri peyghember»ge néme türkte bolghanlıqı üstide toxtılıshning anche hajiti yoq. Bu türtkilerning néme bolushidin qet'ıynezır ular hesetxorluq we qayghu-hesretni (némishqa Xuda bu bésharetni yetküzüshke méni ishletmigen, dégende) öz ichige alghan bolsa kérek. We axır bérıp Xuda derweqe uni ishletidu — uning béshariti özini we méhmannı uyatqa qalduridu.

« Padishahlar «2» »

Bu ishlarda bizge nisbeten addiy lékin éghir sawaqlar bardur: —

(1) Xudaning yollirida yaki emrliride héchqandaq zitliq bolmaydu we héchqachan bolmaydu. U herdaim her ehwalda oxshash; Uning yolliri herdaim bixildur. Uning alliqachan roshen ayan qilghan wehiylirige maslashmaydighan herqandaq «bésharet», telim yaki muzakirini derhal chetke qéqish kérek. Hemmidin üstün turidighan wehiyi bolsa muqeddes yazmilar, elwette.

(2) Xuda bizge melum bésharet yaki shexsiy wezipini ayan qilghan bolsa (mushu namsiz bendige ayan qilghandek), birinchidin bu bésharet Uningdin kelgenlikini jezmleshtürüshimiz zörür (muqeddes yazmilarning yoruqluqi bilen sürüshdürü); ikkinchi, jezmleshtürgendin kéyin uni ada qilghuche herqandaq adem yaki herqandaq ish sewebidin uni qoldin béríp qoymasliqimiz, uningdin onghimu, solghimu qéyip ketmeslikimiz kérek.

Bu weqe toghruluq belkim yene axirqi bir soal bolushi mumkin. Peqet bir waxliq tamaq üçünla, Xudaning jazasi némishqa shunche éghir bolidu? Shühbisizki, jawab Xuda bizge éghir mes'uliyetni, mesilen, shu yerdikidek Öz söz-kalamini melum bir padishahqa we shundaqla pütkül bir elge yetküzüshni tapshurghan bolsa, lékin xewerchining Uning emrini anglimighan birer yéri bolsa, U köp waqitlarda uni roshen jazalimisa bolmaydu. Shundaq qilmisa, U yetküzgen xewer anglighuchilarning neziride suslashqan bolidu.

Ilyas peyghemberning Horeb téghigha bolghan sepiri («1Pad.» 19-bab)

Ilyas peyghember némishqa Horeb téghigha («Xudaning téghi»)gha uzun seper qildi? Shu yerde yüz bergen ishlarni qandaq chüshendüreleymiz?

Buni chüshinish üçün Ilyas peyghemberning Horeb téghigha qilghan sepiridin burunqi ishlarni eslep öteyli. Ilyas peyghember Israilni towigha oyghitiwétilsun dep, iman-ishenchlik dua qilishi bilen Xuda üç yérím yil asmanni yamghur bérishtin toxtitip qoyghanidi. Andin Xudaning oti asmandin chüshkende, xelq körünüshte towa qilip Baal (ular esli choqunghan but)ning «peyghember»lirini öltürüwétidu (18-bab). Emma xanish Yizebel yene Ilyasqa, séning kallangni almisam, dep xewer ewetip tehdit salidu. Shühbisizki, Ilyas Ahab padishah towa qilghandu, dep oylighan yaki héch bolmighanda, xelq Yizebelning mushundaq tehditige qarshiliq körsitip, uninggha yol qoymas, dep ümid qilatti. Xudaning küch-qudriti shunche roshen ayan qilinghan turuqluq, xelq qandaqmu yenila shunche passip, yenila shunche nomussiz qorqunchaq bolidu? Uni dehshetlik birxil yalghuzluq bésiwaldi. U zadi néme dep bu xelq üçün japa tartip, nechche yil dua-tilawet qilip kelgen? U xelqni towagha keltürüshke dawamlıq intilse néme payda?!

Uning küchlük iradisi sunduruldi. Gerche u eslide nechche yil Yizebel xanish algha sürüwatqan butpereslikke qorqmay iman-ishenchi bilen qarshiliq körseten bolsimu, u hazir zor achchiq rohiy azabta bolup, uningdin özini qachurdi. Uning sepirining menzili Horeb, yeni Sinay téghi idi (19:7-8). Shu yerde Xuda Musa peyghemberge ayan bolup uninggha Tewrat qanunini tapshurup Israil bilen ehdisini tüzgenidi. Ilyasning meqsetliri toghruluq peqet perez qilalaymiz; lékin Xudaning uning bu uzun sepirige yol qoyghanliqini, shundaqla seper üçün möjize bilen uni quwwetlendirgenlikini körimiz (19:8). Emdi pikrimiz shuki, Ilyasning tüp meqsetliri Israilning Xudaning xelqi bolushqa «tughulghan» jaygha, yeni Xuda Musa arqiliq eslide ular bilen ehde tüzüp ularni «Méning xelqim» dep béketken jaygha qaytmaqchi idi. U tolimu tenglikte, Xudadin Öz xelqining chüshkünleshkenliki toghruluq

« Padishahlar «2» »

«Xelqingning bu nechche yüz yilliq tarixining zadi néme méwisi bar?» dep sorimaqchi bolidu. «Bu xelqning qebihlikige qara! Muddia-meqsetliring meghlup bolmidimu? Hemmimiz ümid qilip kelgen shereplik menzil qéni? Sen: — **«Hayatim bilen qesem qilimenki, pütkül yer yüzi Méning shan-sheripim bilen qaplinidu!»** dep wede qilghanidingghu! («Chöl.» 14:21). Qéni, bu shan-sherep qeyerde?!...».

Ilyasning peyghemberlik xizmitidiki türtkilirini uning Xudaning soaligha bolghan jawabida körimiz (14-ayet): **«Samawi qoshunlarning Serdari bolghan Xuda Perwerdigar üçün zor otluq muhebbet bilen heset qildim. Chünki Israillar Séning eh dengni tashlap qurbanghliringni yiqitip, Séning peyghemberliringni qilich bilen öltürdi. Men, yalghuz menla qaldim we ular méning jénimni alghili qestlewatidu»**. Bir insanning Xuda üçün qizghin bolushi ulugh ishtur. Buningda otluq muhebbet hem birxil heset bar — démek, insanlarning Xudadin bashqa ilahlargha ibadet qilishigha chidimay, shen-sherepni Uningdin bashqa herqandaq shexske birishke bolghan körelmesliktur. Xuda Özining jamaitige shundaq bir rohta bolghan ademlerni bergey! Shundaq türtkiler ademni köydüridu: — **«Séning öyüngge bolghan otluq muhebbitim özümni chulghiwalidi»** («Yuh.» 2:17). Lékin Xudaning shan-sheripi üçün köygen kishi bashqilargha nisbeten köprek sinaqlargha uchrishi mumkin — uning qizghinliqi peqet öz ishini bilgen kishi bilen sélishturghanda özige köprek soallarni qoyushqa heydeydu. Peqet u Xudaning danaliqu hem ishenchlikige mutleq ishenmise, belkim özini shübhe we tenglikke chöktürüp qoyushi mumkin. Ilyas peyghember we Chömlüdürgüchi Yehyaning nurghun oxshaydighan yerlirining bolushi eheb ishtur. Ikkisining axirda shübhege chömüp kétishi bu oxshash yerliridin biridir («Mat.» 17:10-13, «Luqa» 1:17, «Mal.» 4:5, 6ni körüng).

Emeliyette Ilyas uzundin buyan hérip-charchighinidin Perwerdigargha (14-ayette) semimiy jawab bermeydu **«Men, yalghuz menla qaldim we ular méning jénimni alghili qestlewatidu»**. Emeliyette Ilyasning az dégendimu Xudagha sadiq bolghan yene yüz bir kishi toghruluq xewiri bar idi («1Pad.» 17:4ni körüng — shu yerde Obadiya Perwerdigarning peyghemberliridin yüzini élip padishahdin yoshurup qoyghanliqi tilgha élinidu (bu yüz peyghember Özige oxshash jasaretlik bilen Xudaning xewirini jakarlighan bolmisimu, ular Baal dégen butqa choqunup tizlanmighanlar idi). Xuda bir'azdin kéyin Ilyasning xata közqarishini téximu tüzütüp qoyidu.

Biz birinchidin bayqaymizki, Ilyas Horebke yetkende «ghargha kirdi». «Ghar» ibraniy tilida **«ashu ghar»** déyilidu. Démek, u ghar tonush bir jay idi. Yehudiy ölimilar («rabbi»lar) bu gharni Xuda Musa peyghemberning aldidin ötüp kétiwétip, shan-sheripining bir qismini uninggha ayan qilish üçün Musani yoshurup qoyghan jay idi, dep qaraytti («Mis.» 33:21-22ni körüng). Biz bu qarashqa orunluq dep qayilmiz.

Lékin Xudaning Ilyasqa dégini we körsetkenliri Musa peyghemberge körsetkenlirige oxshash emes idi. Xuda Ilyasni gharning aghzigha chiqishqa buyrup: **«Men ötüp kétimen»** dédi. Musaning Sinay téghida turghan waqtidikige oxshash, Ilyastimu birnechche heywetlik ishlar yüz berdi — dehshetlik shamal, yer tewresh we ot Ilyasning köz aldidin ötti. Lékin Xudaning huzuri bu üç hadisinin héchqaysisida emes idi. Andin **«boshqina, mulayim bir awaz anglandi»** we Ilyas Perwerdigarning bu awazida hazir bolushini bildi.

Xuda Ilyastin **«Bu yerde néme qilisen?»** dep soraydu. U dad-peryadlirini töküp béridu. Biz yuqirida éytqinimizdek, uning dad-peryadliri toghrisida éytqanliri toluq toghra bolup

« Padishahlar «2» »

ketmisimu, lékin Xuda uni eyiblameydu, belki uninggha qaytip béríp xizmitini dawam qilishqa orun basarlarni belgileshke buyruydu. Iliyasning Xudaning jazalirini élip bérish xizmitige Yehu we Hazaelni, peyghemberlik xizmitige Élishani orun basarlar, dep békitip «mesih qilish»i kérek bolidu. Andin Xuda uninggha, emeliyette sen yalghuz emes, Israil ichide Manga sadiq bolghan yene yette ming adem bar, deydu.

Iliyas eslide Xudadin «ölsem» dep tilidi. Xuda bizning dua-tileklirimizni daim del sorighinimizdek ijabet qilmasliqi emeliyette bextimizdur. Axirida Xuda Iliyas peyghemberni Özige tirik halda élip ketti!

Emdi shamal, yer tewresh, ot we «**boshqina, mulayim bir awaz**» we Xudaning jawabi toghruluq néme deymiz? Shühbisizki, ular Ilyasqa (we bizge) az dégendimu üç muhim sawaqni ógitish üçün bérilidu: —

(a) Bizning izdiginimiz bashqa birsiningkige oxshash bolghan kechürmish (Iliyas Musa peyghemberning kechürmishige oxshash bolghan kechürmishni izdigendek) emes, belki Xudaning Özi bolushi kérek. Iliyas eslide Israilni towigha keltürüş üçün iman-ishench arqiliq asmandin ot chüshürgenidi. Israil téxiche towa qilmighanidi. Emdi Iliyas ularning heqiqiy halda towa qilishi üçün Xuda Öz küch-qudritini téximu heywetlik we dehshetlik halda körsetmise bolmaydu, dep oylighanliqigha ishinimiz. Lékin Xuda Özining tinch, shiwirlapmu, hetta yoshurun halda ishliyeleydighanliqinimu körsetti. Bu ishlar ichide Xuda Iliyastin sorighan yoshurun bir soal bar: «Méning yollirimdin razimusen? Manga heqiqiy ishenemsen?»

(e) Gahi waqitlarda özimizni pütkül dunyada yalghuz (héchkim manga oxshash derdlik emes; héchkim méning halimgha yételmeydu yaki méni chüshenmeydu) dep hés qilishimiz mumkin. Emeliyet undaq emes. Halbuki, Xuda gahi waqitlarda étiqadimizni tawlash üçün bu xewerni bizge éniq körsetmeydu yaki bizge oxshash derddashlar bilen uchrashturmaydu.

(b) Xuda heywetlik yaki karamet ishlarda bolushi natayin. Biraq bu künlerde köp ademler shundaq oylaydu. Buning bilen ular atalmish «peyghemberler», «rosullar» yaki «möjize yaratquchilar» teripidin asanla aldinip kétidu. We biz öz dewrimizdikilerni oyghitish üçün kérek bolghini karamet ishlar we möjizilerdur, dep oylisaq xatalashqan bolushimiz mumkin; Xudaning bashqa yolliri bar, mesilen Hazael we Yehu arqiliq asta yürgüzülgen «oyghitish jazaliri» bilen yaki «**boshqina, mulayim bir awaz**» bilen ishlashimu mumkin.

«Peyghemberni urush» («1Pad.» 20-bab)

Bu bapta bir peyghemberning xewerni asiqliq qilghan Ahab padishahqa yetküzüş üçün, ghelitte bir tedbirni ishletkenlikli xatirilinidu. Biz bu yerde xewerning özi üstide emes (oqurmen uning mezmunini özi chüshineleydu), belki ademning béshini qaturushi mumkin bolghan xewerni yetküzüş tedbiri üstide toxtilimiz. Mesilide ikki soal bar: —

(a) Xewer némishqa shundaq qan éqitish usuli bilen yetküzülüşü kérek? Yeni, xewer yetküzgen peyghember némishqa bashqa peyghember teripidin urulushi kérek?

(e) Némishqa uni urushni ret qilghan peyghember shunche éghir jazagha uchrichan? Munasiwetlik ayetler (35-38) töwendikidek: —

« Padishahlar «2» »

«Peyghemberlarning shagirtlirining biri Perwerdigarning buyruqi bilan yene birige: Sendin ötünimen, méni urghin, dédi. Lékin u adem uni urghili unimidi. Shuning bilan u uninggha: — Sen Perwerdigarning sözini anglimighining üçün mana bu yerdin ketkinginde bir shir séni boghup öltüridu, — dédi. U uning yénidin chiqqanda, uninggha bir shir uchrap uni öltürdi.

Andin kéyin u yene bir ademni tépip uninggha: Sendin ötünimen, méni urghin, dédi. U adem uni qattiq urup zexmilendürdi. Andin peyghember bérip öz qiyapitini özgertip, közlirini téngiq bilen téngip yol boyida padishahni kütüp turdi» (35-38).

(a) Xewer yetküzgen peyghember némishqa bashqa peyghember teripidin urulushi kérek?

Birinchildin, Ahab padishahdek jahil we kaj ademning diqqitini tartish üçün, tolimu alahide bir usul kérek idi. Kéyin, Reb Eysa oxshash sewebtin kaj Israilarni oyghitish we oylandurush üçün köp heqiqetlerni temsil bilen ögitetti. Biraq Xudaning shundaq yolda Öz xelqini biwasite azablaydighan ishni buyrushu intayin az uchraydighan ishtur. Derweqe, Tewratta Xuda Musa peyghember arqiliq xelqige özige gül chektürüş yaki matem bildürüş üçün özini késishni men'i qilghan («Law.» 19:28). Bu yerde yetküzülgen xewerning tolimu éghir ikenlikini tekitlesh üçün, uni yetküzüş yolida bir adem yarilinishi kérek idi.

Addiy qilip éytqanda, bu peyghemberning yarilinishining özi Ahab padishahqa «Séning itaetsizliking tüpeylidin köp Israilar oxshashla yaridar bolup, ziyan tartidu» dégendek xewernimu yetküzdi.

(e) Yetküzgen peyghember némishqa bashqa peyghember teripidin urulushi kérek? we (b) némishqa uni urushni ret qilghan peyghember shunche éghir jazagha uchrighan?

Herqandaq adem öz-özini urushi intayin tes ish, elwette. Eger peyghember addiy bir puqradin «Méni ur» dep telep qilghan bolsa, u («kona ehde» dewride) bundaq ghelite buyruqning heqiqeten Xudaning iradisi ikenlikini qandaq biletti? Lékin bashqa bir peyghember bolsa bu ishning Xudaning iradisi ikenlikini köreleydighan bolushi kérek idi. Birinchi ademning ret qilishining netijisi shirning uni yirtip öltürüşu yene bu xewerning tori barliqini tekitleydu. Melum bir elning hayat-mamat ishliri birsining kalamgha itaet qilishqa zich baghlanghan ehwalda, Xudaning bendiliri Xudaning söz-kalamigha itaet qilishni öz ixtiyaridiki bir ish dep qarisa qet'iy bolmaydu. Mushu yerde Ahab padishahning Ben-Hadad dégen bu rezil ademni qoyuwétishi del mushundaq bir ehwal idi; bu Israilning qismiti bilen zich baghlinishliq. Shu mezigilde Xudaning jazaliri shunche roshen qilinghan waqitlarda, Uning muddia-meqsetlirini tosush intayin éghir xeterlik bir ishtur. Bolupmu Uning höküm-jazaliri yer yüzide ashkarilnidighan künlerde, Uning söz-kalamini obdan bilish we Uninggha itaet qilish insanning birdinbir bixeter bashpanahi bolidu.

«U ata-bowiliri arisida uxlidi» (1:21, 2:10, 11:21, 11:43 we bashqa yerlerde)

— «Tebirler»ni körüng.